

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič kroz praksu Europskog suda za ljudska prava

Okoliš

Ažuriran 30. travnja 2022.

Pripremilo Tajništvo. Nije obvezujući za Sud.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Izdavači ili organizacije koji žele prevesti i/ili reproducirati ovaj vodič ili dio ovog vodiča u tiskanom ili elektroničkom obliku trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje informacije o postupku odobravanja.

Ovaj vodič pripremio je Odjel za praćenje sudske prakse te on ne obvezuje Sud. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Ovaj vodič izvorno je sastavljen na francuskom jeziku. Tekst se redovno ažurira, a najnovije ažuriranje učinjeno je 30. travnja 2022. Podložen je redakcijskim izmjenama.

Vodiči kroz sudsku praksu dostupni su za preuzimanje na <https://ks.echr.coe.int>. Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru na t https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

© Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2022.

Sadržaj

Bilješka čitateljima	6
Članak 2. (pravo na život).....	7
I. Industrijske aktivnosti i predvidive prirodne katastrofe	7
A. Primjenjivost	7
B. Sadržaj pozitivne obveze zaštite života.....	8
1. Materijalni aspekt: preventivni i odvraćajući zakonodavni i upravni okvir	8
a. Načela	8
i. Preventivni propisi.....	8
ii. Sloboda procjene	9
iii. Predvidive prirodne katastrofe	9
iv. Članak 2. i članak 8.....	10
b. Primjeri	10
2. Postupovni aspekt.....	12
a. Provedba učinkovite istrage po službenoj dužnosti	12
b. Sudski postupak.....	12
c. Primjeri.....	13
II. Pasivno pušenje.....	14
Članak 3. (zabrana mučenja).....	14
Članak 6. (građanski aspekt) (pravo na pošteno suđenje).....	15
I. Postupci koje su pokrenule osobe pogođene štetom u okolišu	15
A. Primjenjivost članka 6. stavka 1. (građanski aspekt)	15
1. Građansko pravo priznato u domaćem pravu na koje se podnositelj zahtjeva može pozvati	16
2. „Stvaran i ozbiljan” spor	18
3. Spor koji je „izravno odlučujući” za građansko pravo podnositelja zahtjeva	19
B. Primjeri primjene članka 6. stavka 1. u okviru sporova u području okoliša	20
II. Odnos snaga u sporovima u području okoliša	21
III. Postupci koje su pokrenuli pojedinci protiv mjera za zaštitu okoliša	22
IV. Ostalo	22
Članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života)	22
I. Izlaganje onečišćenju i štetnom djelovanju ili opasnosti za okoliš	22
A. Primjenjivost.....	23
1. Izlaganje onečišćenju i štetnom djelovanju: nužnost izravnog i ozbiljnog utjecaja na privatni i obiteljski život te dom	23
a. Izravni utjecaj.....	23
b. Prag težine	24
2. Izlaganje prijatnji za okoliš.....	26
3. Primjeri.....	27
4. Dokazivanje	28

a. Općenito	28
b. Konkretno: dokaz uzročno-posljedične veze između oboljenja i izvora onečišćenja i smetnje – mogućnost pristupa utemeljenog na vjerojatnosti	34
5. Ostali čimbenici relevantni za primjenjivost	35
B. Obveze država i nadzor Suda	36
1. Negativne obveze i pozitivne obveze	36
2. Nadzor Suda	38
a. Materijalni aspekt	38
Negativne obveze: miješanje javne vlasti	38
α. Miješanje propisano zakonom	39
β. Legitiman cilj	39
χ. Nužnost miješanja	39
ii. Pozitivne obveze: zaštitne mjere	40
α. Općenito	40
β. Konkretno za opasne aktivnosti: prevencija i informiranje	48
• Naglasak mora biti na prevenciji	48
• Informacije za osobe izložene opasnosti po zdravlje, izvan bilo kakvog postupka odlučivanja	49
b. Postupak odlučivanja	51
i. Prethodne istrage i studije	52
ii. Pristup informacijama	52
iii. Pristup sudovima	53
iv. Primjeri	53
II. Ograničenje prava zajamčenih člankom 8. iz razloga zaštite okoliša	55
Članak 10. (sloboda izražavanja)	57
I. Prosvjedi i kampanje za zaštitu okoliša	57
II. Izražavanje mišljenja o temama iz područja okoliša: visoka razina zaštite	57
III. Priznavanje posebne uloge udruga za zaštitu okoliša u širenju informacija o postupanju javnih vlasti	58
IV. Pristup informacijama o pitanjima iz područja okoliša	59
A. Kvalificirano uvjetno priznavanje prava na pristup informacijama u posjedu države	59
B. Pristup pravnom sredstvu koje bi olakšalo preispitivanje sadržaja i kvalitete pruženih informacija	61
V. Razlozi koji se odnose na zaštitu okoliša mogu predstavljati legitiman cilj koji opravdava miješanje u ostvarivanje slobode izražavanja	61
Članak 11. (sloboda okupljanja i udruživanja)	62
I. Prosvjedi za zaštitu okoliša	62
II. Sloboda udruživanja i okoliš	63
Članak 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek)	64
Članak 14. (zabrana diskriminacije)	64
Članak 1. Protokola br. 1 (zaštita vlasništva)	64
I. Ograničenja prava na poštovanje vlasništva iz razloga zaštite okoliša	65

A. Zaštita okoliša: cilj od općeg ili javnog interesa.....	65
B. Šira sloboda procjene	68
C. Nadzor Suda	68
II. Povreda prava vlasništva zbog štete u okolišu	69
A. Izravna odgovornost države	69
1. Uništenje ili oštećenje imovine – primjer	70
2. Gubitak vrijednosti – primjeri	70
B. Neispunjenje pozitivne obveze države da zaštiti vlasništvo	71
1. Uništenje ili oštećenje imovine.....	72
a. Uništenje ili oštećenje imovine zbog ekoloških katastrofa.....	72
i. Ekološke katastrofe industrijskog tipa.....	72
ii. Predvidive prirodne ekološke katastrofe.....	72
b. Uništenje ili oštećenje imovine uzrokovano pogoršanjem stanja okoliša zbog privatnih aktivnosti.....	73
2. Gubitak vrijednosti imovine zbog štete nanesene okolnom okolišu	73
Članak 34. Konvencije (pojedinačni zahtjevi).....	74
I. Actio popularis / status žrtve	74
A. Izravna žrtva – pitanje aktivne legitimacije udruga za zaštitu okoliša.....	74
B. Potencijalna žrtva: izlaganje riziku od štete u okolišu	76
II. Gubitak statusa žrtve	76
Članak 35. (uvjeti dopuštenosti)	79
A. Šestomjesečni rok – trajna situacija onečišćenja	79
B. Ratione personae – uključenost poduzeća reguliranih zakonima drugih država članica u štetu u okolišu	79
C. Ratione materiae – nepostojanje univerzalnog pojedinačnog prava na zaštitu određene kulturne baštine.....	80
D. Nepostojanje znatne štete – minimalni prag težine navodne povrede te utjecaj sporne situacije na okoliš i javno zdravlje	80
Članak 46. (obvezatna snaga i izvršenje presuda)	81
• Presude u kojima se spominje pojedinačno pravo na okoliš:	81
• Presude i odluke u kojima se spominje načelo predostrožnosti:.....	81
• Presude i odluke koje u svojim obrazloženjima upućuju na Aarhušku konvenciju o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđa u pitanjima okoliša:	82
Popis navedenih predmeta	83

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz sudsku praksu koje je objavio Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: „Sud”, „Europski sud” ili „Strasburški sud”) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama i odlukama koje je donio Strasburški sud. U ovom se vodiču analizira i sažima sudska praksa o širokom rasponu odredaba Europske konvencije o ljudskim pravima (dalje u tekstu: „Konvencija” ili „Europska konvencija”) koje se odnose na okoliš. Treba ga čitati zajedno s vodičima kroz sudsku praksu po člancima, na koje sustavno upućuje.

Navedena sudska praksa odabrana je među vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama. *

Presude i odluke Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije za pojašnjenje, zaštitu i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. siječnja 1978., stavak 154., Serija A br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stavak 109., 5. srpnja 2016.).

Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje sudske prakse iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stavak 89., ECHR 2012).

Doista, Sud je naglasio ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta europskog javnog poretka” u području ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stavak 156., ECHR 2005-VI i, nedavno, *N. D. i N. T. protiv Španjolske* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stavak 110., 13. veljače 2020.).

* Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na tekst na engleskom ili francuskom (dva službena jezika Suda) presuda ili odluka koje je donio Sud te, po potrebi, na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Komisija”). Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem. Presude vijeća koje nisu postale konačne prije objavljivanja ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*).

Članak 2. (pravo na život)

Članak 2. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kazneno djelo za koje je ta kazna predviđena zakonom.

2. Nije u suprotnosti s odredbama ovog članka lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:

- a) pri obrani bilo koje osobe od protupravnog nasilja;
- b) pri zakonitom uhićenju ili pri sprečavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;
- c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.”

1. Pozitivna obveza država da poduzmu odgovarajuće korake kako bi zaštitile živote osoba pod njihovom nadležnošću, koja proizlazi iz prve rečenice članka 2. stavka 1., primjenjuje se u kontekstu bilo koje aktivnosti, javne ili drugačije, kojom se može dovesti u pitanje pravo na život. Sud je dodao to pojašnjenje u okviru predmeta iz područja okoliša, odnosno predmeta *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavak 71., u kojem je eksplozija metana u travnju 1993. na odlagalištu smeća u predgrađu Istanbula uzrokovala klizište koje je zatrpalo sirotinjske nastambe na nižem terenu; trideset i devet osoba izgubilo je živote, uključujući devet članova obitelji podnositelja zahtjeva (vidi i *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 130.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 158.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.; *M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavak 170.).

I. Industrijske aktivnosti i predvidive prirodne katastrofe

A. Primjenjivost

2. Pozitivna obveza zaštite života primjenjuje se *a fortiori* na industrijske aktivnosti, koje su po samoj svojoj prirodi opasne (*Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavak 71.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 130.); *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 158.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.).

Osim rada odlagališta kućanskog otpada u predmetu *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., sljedeće se smatralo opasnim industrijskim aktivnostima:

- način upravljanja rezervoarom smještenim u regiji pod utjecajem monsuna, uključujući ispuštanje vode u razdoblju obilnih oborina, uzrokovao je poplavu u dijelu konurbacije u kolovozu 2001. (*Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 164.);
- niz atmosferskih testova nuklearnog oružja koje su britanske vlasti provodile na Božićnom Otoku krajem 1950-ih, tijekom kojih je vojno osoblje bilo izloženo zračenju (*L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., kako je naveden u *Brincat i drugi protiv Malte*, 2012., stavak 80.);
- otrovne emisije iz tvornice gnojiva (*Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., kako je naveden u *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 80.);
- izloženost otrovnim tvarima poput azbesta na radnome mjestu kojim je upravljalo javno poduzeće u vlasništvu i pod kontrolom Vlade (*Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 81.);
- tajna proizvodnja krutog raketnog goriva pod pokroviteljstvom državne obavještajne službe (*Mučibabić protiv Srbije*, 2016., stavci 126. – 127.).

3. Obveza zaštite života primjenjuje se i kad je pravo na život ugroženo prirodnom katastrofom, a opasnost je neposredna i jasno prepoznatljiva. Primjerice:

- odroni tla koji su usmrtili ljude u Rusiji u srpnju 2000. (*Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 137. i 142.);
- potres koji je uzrokovao smrt 17 480 osoba i tjelesne ozljede 43 953 osoba u Turskoj u kolovozu 1999. (*M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavci 170. – 171.).

4. U području okoliša, kao i u drugim područjima, članak 2. ne primjenjuje se samo u slučajevima kad su postupanje ili propust države doveli do smrti pojedinca, već i u slučajevima kad nije došlo do smrtnog slučaja, no osoba je očito bila izložena riziku po život (*Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 151. – 155. i 191.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 146.).

Međutim, taj rizik mora biti „ozbiljan” (*Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 82.), te „stvaran i neposredan” (*Fadeyeva protiv Rusije* (odl.), 2003.; *Ledyayeva i drugi protiv Rusije* (odl.), 2004.).

5. Sud ujedno mora razmotriti jesu li vlasti u relevantno vrijeme znale ili morale znati da je podnositelj bio izložen smrtnoj opasnosti (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 101.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavci 105. – 106.).

6. U kontekstu opasnih aktivnosti kod kojih nije utvrđeno da je rizik kojem je osoba bila izložena bio potencijalno smrtonosan, na način da članak 2. nije primjenjiv, situacija te osobe može se ocijeniti na temelju članka 8. kad je rizik utjecao na njezin privatni ili obiteljski život. Sud je došao do tog zaključka u slučaju pojedinaca koji su bili izloženi azbestu, no nisu oboljeli od nikakve bolesti ili stanja opasnog po život (*Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavci 84. – 85.).

B. Sadržaj pozitivne obveze zaštite života

1. Materijalni aspekt: preventivni i odvraćajući zakonodavni i upravni okvir

7. Sud mora razmotriti je li, s obzirom na okolnosti predmeta, država učinila sve što se od nje moglo tražiti kako bi spriječila da život podnositelja zahtjeva bude „doveden u opasnost iako se to moglo izbjeći” (*L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavak 36.).

a. Načela

8. Pozitivna obveza poduzimanja odgovarajućih koraka za zaštitu života podrazumijeva primarnu dužnost države da zaštiti pravo na život uspostavljanjem zakonodavnog i upravnog okvira koji je osmišljen tako da osigurava učinkovito odvrćanje od prijetnji pravu na život (vidi, međutim, presudu u predmetu *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 112., u kojoj je Sud istaknuo da se u određenim specifičnim okolnostima, u slučaju nepostojanja relevantnih zakonskih odredbi, pozitivne obveze mogu *a priori* ipak ispuniti u praksi).

i. Preventivni propisi

9. U posebnom kontekstu opasnih aktivnosti potrebno je staviti poseban naglasak na propise usmjerene na posebne značajke aktivnosti o kojoj se radi, posebice s obzirom na razinu potencijalne opasnosti za živote ljudi (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 90.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 132.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 158.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.).

Takvim preventivnim propisima treba se regulirati izdavanje dozvola, uspostava, rad, sigurnost i nadzor aktivnosti te se njima za sve uključene strane mora propisati obvezno poduzimanje praktičnih mjera kako bi se osigurala učinkovita zaštita građana čiji bi životi mogli biti ugroženi zbog opasnosti povezanih s tom aktivnošću (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 90.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 132.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 158.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.).

Preventivni propisi moraju, konkretno, jamčiti pravo javnosti na informacije (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavci 90. i 108.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 132. i 152. – 155.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 159., 177., 181. – 182. i 185.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavci 101. i 113. – 114.), i time im omogućiti da ocijene rizike kojima su izloženi.

Iz navedenih presuda proizlazi da je u području opasnih aktivnosti i predvidivih prirodnih katastrofa takvo pravo na informacije ojačano obvezom država da spontano pruže relevantne informacije osobama izloženima smrtonosnom riziku (vidi i *L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 38. – 41.).

10. Preventivnim propisima trebaju biti propisani i odgovarajući postupci, uzimajući u obzir tehničke aspekte aktivnosti o kojoj je riječ, za prepoznavanje nedostataka u tim procesima i pogreška odgovornih osoba na različitim razinama (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 90.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 132.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 159.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.).

11. Propisi usmjereni na zaštitu života ljudi ne samo da moraju postojati i biti prikladni, već ih se i tijela vlasti moraju stvarno pridržavati (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 97.).

ii. Sloboda procjene

12. Izbor konkretnih mjera načelno je pitanje koje pripada u slobodu procjene države. Konkretno, s obzirom na to da postoje različiti načini za osiguravanje konvencijskih prava, čak i ako država nije primijenila jednu određenu mjeru predviđenu domaćim pravom, ona i dalje može ispuniti svoju pozitivnu obvezu drugim sredstvima. U tom smislu, vlastima se ne smije nametnuti nemoguć ili nerazmjern teret bez razmatranja, posebice, operativnih odluka koje moraju donositi glede prioriteta i resursa; to proizlazi iz široke slobode procjene koju države imaju u teškim društvenim i tehničkim područjima (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 107.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 134. – 135.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 160.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.).

13. Prilikom ocjenjivanja je li tužena država ispunila pozitivnu obvezu iz članka 2., Sud mora razmatrati posebne okolnosti predmeta, poput domaće zakonitosti postupanja ili propusta vlasti, domaći proces donošenja odluka, uključujući odgovarajuće istrage i ispitivanja, te složenost pitanja, posebice kada je riječ o sukobljenim konvencijskim interesima (*Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 136.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 161.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 101.).

iii. Predvidive prirodne katastrofe

14. U predmetu *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 137., u kojem su odroni tla uzrokovali smrt nekoliko osoba, Sud je istaknuo da su gore navedena načela bila primjenjiva u području pružanja hitne pomoći, u kojem je država izravno uključena u zaštitu života ljudi ublažavanjem posljedica prirodnih katastrofa, u mjeri u kojoj su okolnosti određenog predmeta ukazivale na neposrednu opasnost od prirodne katastrofe koja se mogla jasno prepoznati, a posebno kad se radilo o ponavljajućoj nesreći koja pogađa posebno područje razvijeno za stanovanje ili upotrebu od strane ljudi. Opseg pozitivnih obveza koje se mogu pripisati državi u određenim okolnostima ovisio bi o podrijetlu prijetnje i mjeri u kojoj se jedan ili drugi rizik mogu ublažiti.

Sud je posebno naglasio opseg slobode procjene države u području pružanja hitne pomoći kad je riječ o meteorološkoj pojavi. S obzirom na to da su takvi događaji izvan ljudske kontrole, tvrdnja da se vlastima ne smije nametnuti nemoguć ili nerazmjern teret neovisno o njihovim operativnim odlukama koje moraju donijeti u pogledu prioriteta i resursa ima još veću težinu nego u području opasnih aktivnosti uzrokovanih ljudskim postupanjem (*Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 135.).

15. Posebno u odnosu na potrese Sud je u predmetu *M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavci 173. – 174., u vezi s poštovanjem šestomjesečnog roka, naveo da prevencija može obuhvaćati samo donošenje mjera usmjerenih na smanjenje učinaka potresa kako bi se njihov razorni utjecaj sveo na najmanju mjeru. Stoga se u tom pogledu obveza poduzimanja preventivnih mjera svodi na usvajanje mjera za jačanje kapaciteta države za suočavanje s neočekivanim i nasilnim karakterom prirodnih pojava poput potresa. I tom kontekstu prevencija obuhvaća primjereno prostorno planiranje i kontrolirani urbani razvoj.

iv. Članak 2. i članak 8.

16. S obzirom na to da se opseg pozitivnih obveza na temelju članka 2. Konvencije uvelike preklapa s opsegom obveza na temelju članka 8., u svrhu zaštite prava na život stranke se mogu pozvati i na načela razvijena u sudskoj praksi Suda u vezi s pitanjima prostornog planiranja i okoliša koja utječu na privatni život i dom (*Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 133.).

b. Primjeri

17. U predmetu *L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., Sud je razmatrao, iz gledišta pozitivne obveze zaštite života, predmet žene koja je ustvrdila da je leukemija od koje je oboljela u djetinjstvu proizašla iz činjenice da je prije njezina začeća njezin otac ozračen u nuklearnim testiranjima koje je provodilo Ujedinjeno Kraljevstvo. Sud je smatrao da, ako su vlasti u razdoblju od 14. siječnja 1966. kad je Ujedinjeno Kraljevstvo priznalo nadležnost Komisije za primanje zahtjeva do listopada 1970. kad je podnositeljici dijagnosticirana leukemija imale informacije koje su kod njih izazvale bojazan da je podnositeljičin otac bio izložen zračenju, i ako se činilo izgledno da je takvo zračenje moglo predstavljati stvarnu opasnost za zdravlje podnositeljice, od vlasti se moglo razumno očekivati da djeluju na vlastitu inicijativu kako bi savetovali podnositeljičine roditelje i nadzirali njezino zdravlje. Međutim, uzimajući u obzir spis predmeta i informacije o tom pitanju koje su bile dostupne vlastima u relevantno vrijeme, Sud nije smatrao da je dokazano da se od vlasti moglo očekivati da će na vlastitu inicijativu obavijestiti roditelje podnositeljice zahtjeva o tim pitanjima ili poduzeti bilo kakve druge posebne radnje u svezi s njom. Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede članka 2.

18. U predmetu *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavci 97. – 110., Sud je prije svega istaknuo da su u oba područja aktivnosti u središtu ovog predmeta, rad odlagališta kućanskog otpada te sanacija i raščišćavanje područja sa sirotinjskim nastambama, postojali važeći propisi u Turskoj. Drugo, pozivajući se na spis predmeta, Sud je smatrao da su turske vlasti znale ili su morale znati da je postojao stvaran i neposredan rizik za brojne osobe koje su živjele u blizini odlagališta otpada. Stoga su imale pozitivnu obvezu na temelju članka 2. Konvencije poduzeti preventivne operativne mjere koje su bile nužne i dostatne za zaštitu tih pojedinaca, osobito zbog toga što su same vlasti uspostavile odlagalište i odobrile njegov rad, što je dovelo do nastanka rizika o kojemu je riječ. Upravo suprotno, Gradsko vijeće Istanbula nije donijelo nužne hitne mjere za prepoznavanje rizika, usprotivilo se preporuci Ureda premijera za okoliš o usklađivanju odlagališta s uobičajenim normama koje su zahtijevale, među ostalim, ugradnju sustava za kontrolirano ispuštanje nakupljenog plina u atmosferu, te je odbilo zahtjev za privremeno zatvaranje odlagališta. Vlasti su ujedno dopustile podnositelju i njegovoj obitelji da žive u blizini odlagališta nekoliko godina. Iako je uputio na slobodu procjene koju države ugovornice imaju, Sud je naglasio da je pravovremena ugradnja sustava za izvlačenje plina mogla biti djelotvorna mjera, a da se pritom ne bi prekomjerno preusmjerila državna sredstva niti izazvao nikakav veliki politički problem. Takva mjera ujedno bi bila u skladu s turskim propisima i općom praksom u tom području. Naposljetku, Sud je istaknuo da Vlada nije pokazala da su poduzete ikakve radnje informiranja stanovnika sirotinjskih nastambi kako bi mogli ocijeniti rizike kojima su izloženi zbog svojih odabira, te je primijetio da čak i da su vlasti poštovale pravo na informacije, a da nisu poduzele nikakve praktičnije mjere da bi izbjegle rizik za živote stanovnika, ne bi bila dovoljna da bi oslobodila državu odgovornosti. Sud je zaključio da je došlo do odgovornosti države na temelju članka 2. prvenstveno zbog manjkavog regulatornog okvira o otvaranju, radu i nadzoru nad mjestom za

prikupljanje otpada i zbog činjenice da državne vlasti nisu poduzele sve što je bilo u njihovoj moći da bi zaštitile stanovnike sirotinjskih nastambi od neposrednih i poznatih rizika kojima su bili izloženi.

19. U predmetu *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 147. – 160., Sud je istaknuo da se pogođeni grad nalazio na području sklonom odronima tla te da su redoviti odroni tijekom ljeta i prethodno postojanje obrambenih planova osmišljenih radi zaštite tog područja ukazivali na to da su vlasti i stanovništvo razumno pretpostavljali da će u ljeto 2000. vjerojatno doći do odrona tla. Sud je zatim zaključio da su vlasti prethodno znale da će odron tla 2000. vrlo vjerojatno prouzročiti razaranje većih razmjera nego inače, na temelju činjenice da su vlasti primile nekoliko upozorenja: nadležna agencija za nadzor obavijestila ih je prethodno ljeto da je potrebno popraviti zaštitnu branu koja je bila oštećena jakim odronom tla; agencija je ujedno pozvala na uspostavljanje sustava ranog upozoravanja koji bi omogućio pravovremenu evakuaciju civila u slučaju odrona tla. Međutim, vlasti nisu uspostavile nikakvu sigurnosnu ili obrambenu infrastrukturu niti su upozorile stanovništvo; osim toga su propustile uvesti sustav za hitnu evakuaciju ili provesti bilo kakve druge mjere kako bi spriječile ostvarenje rizika. Sud je zaključio da nije bilo opravdanja za propuste vlasti u provedbi politika prostornog planiranja i pružanja hitne pomoći u opasnim područjima u vezi s predvidivim izlaganjem stanovnika smrtonosnom riziku. Nadalje, Sud je smatrao da je postojala uzročno-posljedična veza između ozbiljnih upravnih nedostataka koji su spriječili provedbu politika i smrti supruge prve podnositeljice, kao i ozljeda prve i druge podnositeljice i članova njihovih obitelji. Zaključio je da vlasti nisu ispunile svoju pozitivnu obvezu da uspostave zakonodavni i upravni okvir koji je osmišljen tako da osigurava učinkovito odvrćanje od prijetnji pravu na život.

20. U predmetu *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 161., Sud je istaknuo da vlasti nisu provele važeće nacionalne propise kojima je bila zabranjena dodjela zemljišnih čestica za izgradnju pojedinačnih nekretnina u vodozaštitnim područjima bez preventivnih mjera i kojima je posebno bilo zabranjeno zoniranje urbanih područja sklonih poplavama i vodozaštitnih područja, da nisu donijele preventivne mjere i mjere u hitnim slučajevima, da nisu održavale i prilagodile korito rijeke i da nisu informirale javnost o riziku. Sud je utvrdio da vlasti nisu ispunile svoju pozitivnu obvezu zaštite života podnositelja zahtjeva, pozivajući se na sljedeće činjenice: 1. vlasti nisu uspostavile jasan zakonodavni i upravni okvir koji bi im omogućio da djelotvorno procijene rizike u radu rezervoara i da provedu prostorno-urbanističke politike u okolini rezervoara u skladu s relevantnim tehničkim standardima; 2. nije postojao koherentan sustav nadzora koji bi odgovorne osobe potaknuo da poduzmu korake kako bi osigurale odgovarajuću zaštitu stanovništva tog područja, a posebno da održavaju korito rijeke dovoljno čistim da može podnijeti hitno ispuštanje vode iz rezervoara, da na tom mjestu uspostave sustav hitnog upozoravanja i da obavijeste lokalno stanovništvo o potencijalnim rizicima povezanim s radom rezervoara; 3. nije utvrđeno da je postojala dovoljna suradnja i koordinacija raznih upravnih vlasti kako bi se osiguralo da rizici na koje su upozorene ne postanu toliko ozbiljni da ugroze živote ljudi. Sud je ujedno istaknuo da vlasti nisu djelovale ni nakon poplave kojoj su prigovorili podnositelji zahtjeva, zbog čega se činilo da su rizici za živote osoba koje su živjele u blizini rezervoara i dalje postojali na dan donošenja presude.

21. U predmetu *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavci 103. – 117., Sud je iz spisa predmeta zaključio da su u predmetno vrijeme vlasti znale ili morale znati za opasnosti koje su proizlazile iz izlaganja azbestu. Nadalje je istaknuo da je iz dostavljenih informacija proizlazilo da je zakonodavstvo bilo manjkavo na način da njime nije bila ni odgovarajuće uređena provedba aktivnosti povezanih s azbestom niti su bile predviđene ikakve praktične mjere kojima bi se osigurala djelotvorna zaštita radnika čiji su životi možda bili ugroženi zbog rizika koje za sobom povlači izlaganje azbestu. Štoviše, čak ni ograničena zaštita predviđena tim zakonodavstvom nije imala učinke za podnositelje zahtjeva jer se nije prevodila. Sud je nadalje istaknuo da su jedine praktične mjere koje je država kao poslodavac poduzela bile te da je podijelila maske, koje su se pokazale neprikladnima, te da podnositeljima u relevantnom razdoblju njihovih karijera nisu pružene niti stavljene na raspolaganje nikakve informacije koje bi im omogućile da procijene rizike za njihovo zdravlje i živote. Sud je zaključio da, unatoč slobodi procjene države u pogledu odabira sredstava, Vlada nije ispunila svoje pozitivne obveze

donošenja zakona ili poduzimanja drugih praktičnih mjera. Stoga je presudio da je došlo do povrede članka 2. u odnosu na podnositelja zahtjeva koji je preminuo od mezotelioma.

2. Postupovni aspekt

22. Kad je došlo do gubitka života u okolnostima koje potencijalno dovode do odgovornosti države, članak 2. obuhvaća dužnost države da svim sredstvima koja su joj na raspolaganju osigura odgovarajuću reakciju – pravosudnu ili neku drugu – kako bi se zakonodavni i upravni okvir postavljen u svrhu zaštite prava na život pravilno provodio i kako bi se sve povrede tog prava potisnule i kaznile (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 91.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 138.; *Smaltini protiv Italije* (odl.), 2015., stavak 52.).

23. U posebnom kontekstu **opasnih aktivnosti i predvidivih prirodnih katastrofa** mora se provesti sudska istraga jer su državne vlasti često jedini subjekti koji imaju dovoljno relevantnog znanja potrebnog za prepoznavanje i utvrđivanje složenih pojava koje su možda uzrokovale takve incidente (vidi, međutim, presudu u predmetu *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavci 121. – 126., u kojoj je Sud presudio, u vezi s iscrpljivanjem domaćih pravnih sredstava u pogledu prigovora na temelju postupovnog aspekta članka 2., da se pretpostavka provedbe istrage po službenoj dužnosti ne primjenjuje kad nije očito da su okolnosti smrti poznate isključivo tijelima javnih vlasti). Nadalje, kad predmetne vlasti, u potpunosti shvaćajući vjerojatne posljedice i zanemarujući ovlasti koje su im dane, nisu poduzele mjere koje su nužne i dostatne za otklanjanje rizika koje za sobom povlači određena opasna aktivnost, činjenica da osobe odgovorne za ugrožavanje života nisu bile optužene za kazneno djelo ili kazneno gonjene može predstavljati povredu članka 2., bez obzira na bilo koju drugu vrstu pravnog sredstva koje pojedinci mogu koristiti na vlastitu inicijativu (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 93.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 140. i 142.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 190.).

a. Provedba učinkovite istrage po službenoj dužnosti

24. Pravosudni sustav mora osigurati neovisan i nepristran službeni istražni postupak koji ispunjava određene minimalne standarde u pogledu učinkovitosti i može osigurati primjenu kaznenih sankcija kad dođe do gubitka života zbog opasnih aktivnosti, ako i u mjeri u kojoj je to opravdano zaključcima istrage. U takvim predmetima postupanje nadležnih vlasti mora se odlikovati iznimnom revnošću i brzinom te one moraju na vlastitu inicijativu pokrenuti istrage kojima se, prvo, mogu utvrditi okolnosti nastanka incidenta i bilo kakvi nedostaci u radu regulatornog sustava te, drugo, kojima se može utvrditi identitet državnih službenika ili tijela vlasti uključenih u dotične događaje u bilo kojem svojstvu (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 94.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 142.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 191.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 121.; *Smaltini protiv Italije* (odl.), 2015., stavak 53.; *Mučibabić protiv Srbije*, 2016., stavak 125.).

25. Osnovna svrha takve istrage jest osigurati djelotvornu provedbu domaćih zakona kojima se štiti pravo na život te, u predmetima koji uključuju državne agente ili državna tijela, osigurati da snose odgovornost za smrti do kojih dođe u okviru njihove nadležnosti (*M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavak 188.).

b. Sudski postupak

26. Kada istraga po službenoj dužnosti dovede do pokretanja postupka pred nacionalnim sudovima, postupak u cijelosti, među ostalim i suđenje, mora ispunjavati pretpostavke pozitivne obveze zaštite života zakonskim putem. To ne znači da članak 2. može podrazumijevati pravo podnositelja zahtjeva da se treće strane kazneno gone ili kazne za kazneno djelo ili apsolutnu obvezu da svi kazneni progoni završe osudom ili određenom kaznom. S druge strane, domaći sudovi ni u kojem slučaju ne bi trebali biti spremni dozvoliti da djela koja ugrožavaju život prođu nekažnjeno. To je ključno za očuvanje povjerenja javnosti u vladavinu prava i osiguravanje poštovanja vladavine prava te za izbjegavanje

privida toleriranja i tajnih dogovora u pogledu nezakonitih djela (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavci 95. – 96.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 143. – 145.; *M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavci 187. i 190.). Zadaća Suda stoga se sastoji od preispitivanja toga može li se i u kojoj mjeri smatrati da su sudovi, prilikom donošenja svojeg zaključka, predmet podvrgnuli pažljivom ispitivanju kako to zahtijeva članak 2. Konvencije kako ne bi bio narušen odvratajući učinak uspostavljenog pravosudnog sustava i značaj uloge koju taj sustav mora imati u sprječavanju povreda prava na život (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavak 96.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 145.; *Smaltini protiv Italije* (odl.), 2015., stavak 54.).

c. Primjeri

27. U predmetu *Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004., stavci 111. – 118., Sud je istaknuo da su istražna tijela postupala iznimnom brzinom i pokazala revnost kad su nastojala utvrditi okolnosti koje su dovele do nesreće i smrti, da je utvrđen identitet osoba odgovornih za događaje o kojim je riječ i da je protiv gradonačelnika Istanbula i načelnika okruga u kojem se odlagalište otpada nalazilo pokrenut kazneni postupak pred kaznenim sudom. Međutim, nije ih se kazneno gonilo za povredu prava na život, već za nemar u izvršavanju dužnosti, te su kažnjeni samo novčanom kaznom u protuvrijednosti 9,70 EUR čija je naplata obustavljena, koju je Sud opisao kao „zanemarivu”. Sud je zaključio da načinom na koji je turski kaznenopravni sustav reagirao na tragediju nije osigurana puna odgovornost državnih dužnosnika ili tijela vlasti za njihovu ulogu u tragediji ni djelotvorna primjena odredbi domaćeg prava kojima se jamčilo poštovanje prava na život, a posebice primjena odvratajuće funkcije kaznenog prava. Sud je presudio da je došlo do povrede članka 2. Konvencije u njegovu postupovnom aspektu zbog nedostatka, u vezi sa smrtonosnom nesrećom uzrokovanom opasnom aktivnošću, odgovarajuće „zakonske” zaštite kojom se štiti pravo na život i odvrata od sličnog budućeg ponašanja koje ugrožava ljudske živote.

28. U predmetu *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 161. – 165., Sud je utvrdio povredu članka 2. u njegovu postupovnom aspektu zbog činjenice da dotičnu nesreću kao takvu nikad nije istražilo ni ispitalo nijedno sudsko ili upravno tijelo.

29. U predmetu *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 194. – 203., Sud je primijetio da je provedena preliminarina istraga, ali da nadležne vlasti nisu pokazala nikakvu osobitu odlučnost kako bi utvrdile okolnosti predmeta ili identificirale i privede odgovorne osobe pravdi. Nisu uložile propisan trud kako bi utvrdile identitet osoba odgovornih za loše održavanje korita rijeke, iako je utvrđeno da je to bio glavni razlog poplave, te su odlučile zatvoriti istragu o propustima lokalnih vlasti u pogledu prostornog planiranja grada.

30. U predmetu *M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavci 192. – 200., pokrenut je kazneni postupak zbog spornih smrti protiv građevinskih društava odgovornih za zgrade koje su se urušile i protiv određenih pojedinaca koji su bili izravno uključeni u njihovu izgradnju, a podnositelji su mogli sudjelovati u postupku. Pet osoba je kazneno gonjeno. Sud je ipak istaknuo da duljina trajanja postupka od dvanaest godina nije ispunjavala pretpostavku brzog ispitivanja predmeta bez nepotrebnih odlaganja. Ujedno je istaknuo da je postupak proveden na način da je samo dvoje optuženika naposljetku proglašeno odgovornima za te događaje, dok su ostala tri optuženika prošla nekažnjeno zbog nastupanja zastare. Sud je ujedno istaknuo da, zbog nepostojanja prethodnog upravnog odobrenja propisanog domaćih zakonom, unatoč svim zahtjevima podnositelja, nije pokrenuta kaznena istraga protiv javnih službenika u kojoj bi se mogle utvrditi njihove pogreške i propusti u nadziranju i inspekciji zgrada koje su se urušile.

31. U predmetu *Smaltini protiv Italije* (odl.), 2015., stavci 56. – 61., podnositeljica zahtjeva, koji je preminula tijekom postupka pred Sudom, živjela je u Tarantu u kojem se nalazi najveća čeličana u Europi, a čiji je učinak na zdravlje i okoliš predmet žustre rasprave (vidi i *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019.). Podnositeljica zahtjeva, koja je smatrala da je akutna mijeloična leukemija od koje je oboljela uzrokovana emisijama onečišćujućih tvari iz tvornice, podnijela je kaznenu prijavu protiv jednog od

direktora čeličane zbog nanošenja stvarne tjelesne ozljede koja je proizašla iz povreda normi povezanih s praćenjem kvalitete zraka i zaštitom javnog zdravlja i okoliša. Predmet je odbačen jer nije utvrđena uzročno posljedična veza između onečišćenja i podnositeljičine bolesti. Sud je uvjeren da su domaći sudovi proveli pažljivo ispitivanje koje zahtijeva članak 2. Pritom je ocijenio jesu li sudovi naveli odgovarajuće razloge za odbacivanje predmeta ili su, nasuprot tome, imali na raspolaganju dostatne dokaze za utvrđivanje uzročno posljedične veze između otrovnih emisija iz tvornice i podnositeljičine bolesti. Istaknuo je da su se sudovi pozvali na tri izvješća o zdravstvenom stanju i o uzrocima smrti stanovništva regije Apulija, kao i na epidemiološko istraživanje, koje nije pokazalo veću učestalost leukemije u Tarantu u odnosu na ostatak zemlje. Sud je ujedno istaknuo da je podnositeljica ostvarila svoje pravo na kontradiktorni postupak jer je na njen zahtjev provedena dodatna istraga. Uzimajući u obzir te okolnosti i *ne prejudicirajući nikakva buduća znanstvena istraživanja*, Sud je zaključio da podnositeljica nije dokazala da, s obzirom na znanstvene informacije dostupne u relevantno vrijeme, Vlada nije ispunila svoju obvezu zaštite njezina života u smislu članka 2. Konvencije u njegovu postupovnom aspektu.

II. Pasivno pušenje

32. U predmetu *Botti protiv Italije* (odl.), 2004., Sud se na temelju članaka 2. i 8. bavio pitanjem izlaganja nepušača pasivnom pušenju na mjestima kojima javnost ima pristup. Uzimajući u obzir to da su interesi podnositelja kao nepušača bili suprotstavljeni interesima pojedinaca koji puše i uzimajući u obzir slobodu procjene nacionalnih vlasti, Sud je smatrao da se nepostojanje široke zabrane pušenja na javnim mjestima nije moglo smatrati propustom talijanske države da zaštiti podnositeljeva prava na temelju članaka 2. i 8. Konvencije.

U predmetu *Aparicio Benito protiv Španjolske* (odl.), 2006., zatvorenik je prigovorio na temelju članka 2. zbog izlaganja dimu cigareta drugih zatvorenika u zajedničkim prostorijama centra za lišenje slobode u kojem se nalazio. Tvrdio je da imao respiratorne probleme koji su bili nespojivi s udisanjem dima. Sud je istaknuo da je podnositelj zahtjeva boravio u odvojenoj ćeliji, da su sedam mjeseci nakon podnošenja zahtjeva propisi izmijenjeni na način da je prostorija za gledanje televizije bila jedina zajednička prostorija u kojoj su zatvorenici mogli pušiti, te da podnositelj nije potkrijepio svoje navodne zdravstvene probleme. Sud, u skladu s tim, nije našao nijedan dokaz da je podnositelj pretrpio štetne učinke koji bi predstavljali povredu članka 2. te je odbio prigovor kao očigledno neosnovan.

Članak 3. (zabrana mučenja)

Članak 3. Konvencije

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju, neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.”

33. Sud je ispitao predmete u kojima su pojedinci tvrdili da je onečišćenje ili štetno djelovanje na okoliš kojem su bili izloženi predstavljalo postupanje protivno članku 3. U brojnim takvim predmetima presudio je da nije utvrđeno da je dosegnut prag težine potreban za primjenu te odredbe (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 60.; *Fadeyeva protiv Rusije* (odl.), 2003.; *Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.; *Ruano Morcuende protiv Španjolske* (odl.), 2005.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 130.).

34. Međutim, u ovom bi kontekstu bilo korisno razmotriti sudsku praksu o uvjetima u kojima borave osobe lišene slobode. Iz te sudske prakse proizlazi da je izlaganje zatvorenika onečišćujućim tvarima, štetnom djelovanju na okoliš ili onečišćenom zatvorskom okolišu u najmanju ruku čimbenik koji treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja predmeta u svjetlu članka 3.

35. Sud je stoga presudio da je došlo do povrede članka 3. u odnosu na zatvorenike koji su bili izloženi dimu drugih zatvorenika. U gotovo svim dotičnim predmetima radilo se o kombinaciji pasivnog pušenja i drugih fizičkih čimbenika poput prenapučenosti ili nehygijskih uvjeta (*Florea protiv Rumunjske*, 2010., stavci 50. – 65.; *Pavalache protiv Rumunjske*, 2011., stavci 87. – 101.; *Vasilescu protiv Belgije*, 2014., stavci 88. – 107.; *Sylla i Nollomont protiv Belgije*, 2017., stavci 35. – 42.).

Međutim, u predmetu *Eleftheriadis protiv Rumunjske*, 2011., stavci 46. – 55., utvrđenje povrede članka 3. temeljilo se isključivo na činjenici da je podnositelj zahtjeva, koji je bolovao od plućne fibroze, bio izložen dimu cigareta drugih zatvorenika. Sud je posebno istaknuo obvezu država da organiziraju svoje zatvorske sustave na način kojim se jamči poštovanje ljudskog dostojanstva zatvorenika, što može obuhvaćati i zahtjev da države djeluju kako bi zaštitile određenog zatvorenika od štetnih učinaka pasivnog pušenja kad to zahtijeva zdravstveno stanje zatvorenika, potkrijepljeno zdravstvenim pregledima i preporukama.

36. Nadalje, u predmetu *Plathey protiv Francuske*, 2011., stavci 47. – 57., Sud je utvrdio povredu članka 3. samo na temelju toga da je podnositelj dvadeset i osam dana po dvadeset i tri sata dnevno bio smješten u stegovnu ćeliju koja je zapaljena tjedan ranije i koja je još uvijek snažno mirisala na paljevinu. Sud je smatrao da je ta činjenica dovela do povrede ljudskog dostojanstva podnositelja zahtjeva i da je predstavljala ponižavajuće postupanje.

Članak 6. (građanski aspekt) (pravo na pošteno suđenje)

I. Postupci koje su pokrenule osobe pogođene štetom u okolišu

A. Primjenjivost članka 6. stavka 1. (građanski aspekt)

Članak 6. Konvencije

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde. ...”

37. U području okoliša, kao i u bilo kojem drugom području, da bi članak 6. stavak 1. bio primjenjiv u svojem „građanskom” aspektu, mora postojati spor (engl. *dispute*, fr. *contestation*) o nekom „građanskom pravu” (ili „građanskoj obvezi”) za koje se može reći, ili barem argumentirano tvrditi, da ga domaće pravo priznaje. Takav spor mora biti „stvaran i ozbiljan”; može se odnositi ne samo na stvarno postojanje prava već i na njegov opseg i način na koji se to pravo ostvaruje. Rezultat postupka mora biti izravno odlučan za dotično pravo, slabe veze ili neizravne posljedice nisu dovoljne da članak 6. stavak 1. bude primjenjiv (predmeti u vezi okoliša u kojima su izložena ta načela: *Zander protiv Švedske*, 1993., stavak 22.; *Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavak 30.;

Athanassoglou i drugi protiv Švicarske [VV], 2000., stavak 43.; *Ünver protiv Turske* (odl.), 2000.; *Lam i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2001.; *Kyrtatou i Kyrtatos protiv Grčke* (odl.), 2001.; *Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavak 43.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 130.; *Okyay i drugi protiv Turske*, 2005., stavak 64.; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.; *Folkman i drugi protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; *Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; *Lorentzatou protiv Grčke* (odl.), 2010.; *Zapletal protiv Češke Republike* (odl.), 2010.; *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 90.; *Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018., stavak 125.; *Vecbaštika i drugi protiv Latvije* (odl.), 2019., stavak 65.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 52. Vrsta zakonodavstva kojim je uređen način odlučivanja o pitanju i vrsta tijela nadležnog za to pitanje nisu od velike važnosti (*Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 90.).

38. Glavna je posljedica ta da se članak 6. stavak 1. ne može primijeniti u svojem građanskom aspektu na postupke usmjerene na zaštitu okoliša kao vrijednost od javnog interesa. Međutim, u predmetu *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006., Sud je pojasnio, u vezi s tužbom radi ukidanja uredbe kojom je dopušteno proširenje tvornice nuklearnog goriva koju je upravnom sudu podnijela udruga za zaštitu okoliša, da se ti kriteriji trebaju fleksibilno primijeniti kad udruga prigovara o povredi te odredbe. U tom je pogledu naglasio da iako strogo tumačenje članka 6. stavka 1. može ukazivati na to da se ta odredba ne može primijeniti ako ne postoji spor o nekom građanskom pravu koje bi sama udruga podnositelja mogla tvrditi da ima, „takav pristup nije u skladu sa stvarnošću suvremenog civilnog društva, u kojem udruge imaju važnu ulogu, uključujući obranu konkretnih ciljeva pred domaćim vlastima ili sudovima, posebno u području zaštite okoliša”.

1. Građansko pravo priznato u domaćem pravu na koje se podnositelj zahtjeva može pozvati

39. Primjenjivost članka 6. stavka 1. na sporove u području okoliša prvenstveno ovisi o stanju domaćeg prava.

40. Na temelju domaćeg zakonodavstva pojedinac može imati pravo na okoliš (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavci 131. – 133.; *Okyay i drugi protiv Turske*, 2005., stavak 65.; *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 91.; *Udruga Greenpeace France protiv Francuske* (odl.), 2011.), ili zakonom može biti zajamčen jedan od aspekata takvog prava, kao što je pravo javnosti na informacije i sudjelovanje u postupku donošenja odluka kad se odobrava aktivnost koja predstavlja opasnost za zdravlje ili okoliš (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 57.).

Kad takvo pravo postoji u domaćem pravu, ono se vjerojatno smatra „građanskim” pravom za potrebe članka 6. stavka 1. (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 133.; *Okyay i drugi protiv Turske*, 2005., stavci 66. – 67.; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.; *Folkman i drugi protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; *Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 91.; *Udruga Greenpeace France protiv Francuske* (odl.), 2011.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 57.).

U svojoj presudi u predmetu *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 133., u kojem su osobe koje su živjele u blizini rudnika zlata u kojem se upotrebljavao postupak cijanizacije prigovorile zbog neizvršenja sudskih odluka kojima je ukinuta dozvola za rad rudnika, Sud je istaknuo da je navedeno građansko pravo pojedincima osiguravalo pravo na odgovarajuću zaštitu njihovog tjelesnog integriteta od opasnosti koje su proizlazile iz rudarenja. Zaključio je da je to pravo priznato u turskom pravu jer je Ustavom zajamčeno pravo na život u zdravom i uravnoteženom okruženju, te je smatrao da su podnositelji zahtjeva stoga mogli argumentirano tvrditi da na temelju turskog prava imaju pravo na zaštitu od štete u okolišu uzrokovane rudarenjem u tom rudniku. U zaključku o građanskoj naravi tog

prava, Sud je istaknuo da su domaći sudovi utvrdili razmjere rizika od upotrebe metode cijanizacije u radu rudnika, na temelju studija o utjecaju na okoliš, te je zaključio da je to izravno utjecalo na zaštitu tjelesnog integriteta podnositelja zahtjeva.

Slično tome, u predmetu *Okay i drugi protiv Turske*, 2005., stavci 66. – 67., pojedinci koji su bili izloženi onečišćenju iz termoelektrana prigovorili su zbog neizvršenja sudskih odluka kojima je naloženo njihovo zatvaranje. Podnositelji su se pozvali na svoje pravo da „žive u zdravom i uravnoteženom okruženju” sadržano u turskom ustavnom zakonu. Kad je presudio da je pravo om kojemu je riječ bilo građanske naravi, Sud je uzeo u obzir činjenice da je zaštita tjelesnog integriteta podnositelja zahtjeva povrijeđena zbog njihova izlaganja spornom onečišćenju i da su imali aktivnu legitimaciju za podnošenje prigovora turskim sudovima zbog aktivnosti koje ugrožavaju okoliš i tražiti naknadu štete u slučaju neizvršenja povoljnih odluka.

U predmetu *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006., u vezi s tužbom radi ukidanja uredbe kojom je dopušteno proširenje tvornice nuklearnog goriva koju je upravnom sudu podnijela udruga za zaštitu okoliša, na temelju prava o kojemu je riječ javnost je imala pravo na informacije i na sudjelovanje u postupku donošenja odluka. Sud je zaključio da je to pravo bilo građanske naravi na temelju činjenice da je bilo koja zainteresirana strana mogla pojedinačno pred domaćim sudovima tražiti da se to pravo poštuje.

41. Podredno, relevantno pravo može se odnositi na zaštitu života, tjelesnog integriteta ili vlasništva.

U predmetu *Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavci 33. – 34., u kojem su osobe koje su živjele u blizini nuklearne elektrane prigovorile zbog povrede njihova prava na pristup sudu kako bi osporili odluku saveznog vijeća o produženje dozvole za rad elektrane, Sud je smatrao da je taj uvjet ispunjen. Primijetio je da je pravo na koje su se podnositelji pozvali bilo pravo na odgovarajuću zaštitu njihovog tjelesnog integriteta od rizika koji proizlaze iz upotrebe nuklearne energije, a koje se temeljilo na članku 5. stavku 1. Zakona o nuklearnoj energiji (u kojem je navedeno da dozvolu za izgradnju ili rad nuklearnog postrojenja treba odbiti izdati ili za njezino izdavanje treba odrediti uvjete kad je to potrebno za zaštitu ljudi, vlasništva drugih i važnih prava) i na ustavnom pravu na život. Sud je došao do sličnog zaključka u predmetu *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavak 44., koji se odnosio na sličnu situaciju u kojoj su podnositelji na domaćoj razini potraživali potvrdu ne samo svojeg prava na tjelesni integritet već i svojih prava na život i na poštovanje prava vlasništva. Sud je primijetio da je švicarski pravni sustav, uključujući Ustav i odredbe Građanskog zakonika o pravima susjeda, ta prava dodijelio svima.

U predmetu *Zander protiv Švedske*, 1993., stavak 27., osobe koje su živjele u blizini postrojenja za pohranu i obradu kućanskog i industrijskog otpada, s bunarom zagađenim cijanidom koji se nalazio na njihovoj nekretnini, prigovorili su da na temelju domaćeg prava nisu mogli zatražiti sudsko preispitivanje upravne odluke kojom je produljena dozvola za rad i dopušteno proširenje aktivnosti u postrojenju te su odbijene izrečene mjere opreza. Sud je istaknuo da se zahtjev podnositelja izravno odnosio na njihovu mogućnost upotrebe vode iz bunara za piće, kao jedan od aspekata njihova prava kao vlasnika zemlje na kojem se bunar nalazio, te da je pravo vlasništva očigledno bilo „građansko pravo” u smislu članka 6. stavka 1.

U predmetu *Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavci 45. – 46., u vezi s postupkom za ukidanje ministarske uredbe kojom je odobren projekt izgradnje brane, Sud je istaknuo da je, osim obrane javnog interesa, taj postupak bio usmjeren na obranu određenih konkretnih interesa niza osoba koje su živjele u dolini koja je trebala biti poplavljena i čiji bi životni stil i vlasništvo bili pogođeni. Zaključio je da je postupak imao „gospodarsku” i građansku dimenziju te se temeljio na navodnoj povredi prava koja su ujedno bila i gospodarska prava.

42. Predmet se mora odnositi na pravo ili obvezu koja se odnosi na podnositelja zahtjeva (*Kyrtatou i Kyrtatos protiv Grčke* (odl.), 2001.). Konkretno, u slučaju građanskog prava, podnositelji se moraju moći pozvati na njega u svoje ime (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavak 46.;

Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske (odl.), 2006.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 57.).

U predmetu *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006. (vidi i *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021.), Sud je presudio da se udruga za zaštitu okoliša može u vlastito ime pozvati na relevantno pravo javnosti na informacije i na sudjelovanje u postupku donošenja odluka u području okoliša, koje je priznato u domaćem pravu. Zaključio je da nevladine organizacije s pravnom osobnošću, kao akteri civilnog društva, čine dio opće javnosti, te je istaknuo da Aarhuška konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša, koju je Francuska potpisala, uključuje udruge u definiciju tog pojma.

43. Sud je primijenio „fleksibilan” pristup (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.) u pogledu pitanja tko je nositelj građanskog prava o kojemu je riječ kad udruge za zaštitu okoliša pokrenu postupak radi zaštite prava svojih članova i lokalnog stanovništva pogođenog projektom ili aktivnošću u kojima se javljaju sporna pitanja u vezi okoliša. Doista, zaključak o primjenjivosti članka 6. stavka 1. na takve udruge može se donijeti na temelju činjenice da je taj postupak bio odlučujuć za građanska prava članova udruge ili lokalnog stanovništva.

U predmetu *Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavci 45. – 48., primjerice, domaći postupak koji je ispitivao Sud nije se odnosio na nikakva prava na koja se udruga podnositeljica mogla pozvati u vlastito ime. Sud je zaključio da je članak 6. stavak 1. primjenjiv, konkretno u odnosu na udrugu podnositeljicu zahtjeva, na temelju činjenice da je domaći postupak bio usmjeren na zaštitu građanskih prava članova udruge (koji su ujedno bili podnositelji zahtjeva pred Sudom, no nisu bili stranke u domaćem postupku).

U predmetu *L'Erablière A.S.B.L. protiv Belgije*, 2009., stavci 28. – 30., udruga podnositeljica podnijela je tužbu domaćim sudovima za ukidanje lokacijske dozvole za proširenje odlagališta tehničkog otpada. Kad je zaključio da je spor koji je udruga podnositeljica pokrenula bio dovoljno povezan s pravom na koje se ona mogla pozvati u vlastito ime, Sud se pozvao na činjenice da je statutom udruge bilo propisano da je radila u cilju zaštite okoliša na lokalnoj razini, da su njezini osnivači i administrativni službenici živjeli u blizini navedenog odlagališta te da su prava potonjih bila ugrožena s obzirom na to da je proširenje kapaciteta odlagališta moglo narušiti kvalitetu njihovih svakodnevnih života i utjecati na tržišnu vrijednost njihovih nekretnina.

44. Spor koji se odnosi isključivo na zaštitu okoliša kao sastavnicu javnog interesa ne obuhvaća neko građansko pravo. Međutim, činjenica da je povezani postupak usmjeren na zaštitu javnog interesa za okoliš ne isključuje mogućnost da je postupak ujedno izravno odlučujuć za konkretna građanska prava (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavci 45. – 47.; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.; *L'Erablière A.S.B.L. protiv Belgije*, 2009., stavak 25.; *Karin Andersson i drugi protiv Švedske*, 2014., stavak 46.; *Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018., stavak 128.; *Stichting Landgoed Steenberg i drugi protiv Nizozemske*, 2021., stavak 30.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 57.).

2. „Stvaran i ozbiljan” spor

45. Osobe koje su živjele u blizini nuklearne elektrane i koje su podnijele prigovore domaćih sudovima o zakonitosti, u smislu njihovih prava, odluke kojom je produljena dozvola za rad elektrane pokrenuli su spor (engl. *dispute*, fr. *contestation*) (*Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavak 37.; *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavci 45. – 46.).

46. Zaključak o stvarnosti i ozbiljnosti spora može se, primjerice, donijeti na temelju činjenice da je relevantna žalba proglašena dopuštenom na domaćoj razini (*Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*,

1997., stavak 38.; *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavak 45.; *Kyrtatou i Kyrtatos protiv Grčke* (odl.), 2001.), na temelju sadržaja tvrdnji iznesenih pred domaćim sudovima (*Udruga Greenpeace France protiv Francuske* (odl.), 2011.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 59.) ili na temelju argumenata nadležnih tijela ili sudaca kojima su odbili žalbu (*Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavci 37. – 38.; *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavak 45.; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.; *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 59.).

3. Spor koji je „izravno odlučujući” za građansko pravo podnositelja zahtjeva

47. U predmetu *Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavci 39. – 40., Sud je presudio da je veza između odluke saveznog vijeća da produlji dozvolu za rad nuklearne elektrane i prava podnositelja zahtjeva, koji su živjeli u blizini elektrane, na zaštitu njihovog tjelesnog integriteta bila preslaba i nedovoljno izravna da bi članak 6. stavak 1. bio primjenjiv. U tom je kontekstu primijetio da podnositelji zahtjeva nisu dokazali da ih je rad elektrane osobno izložio opasnosti koja nije samo ozbiljna već konkretna i, prije svega, neposredna. Sud je došao do sličnog utvrđenja u predmetu *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavci 49. – 55. Konkretno je primijetio da ni u jednom od predmeta podnositelji nisu ni u kojoj fazi postupka tvrdili da su pretrpjeli bilo kakav gubitak, gospodarske ili druge prirode, za koji su namjeravali potraživati naknadu. Nadalje je istaknuo da su podnositelji neopravdano nastojali iz članka 6. stavka 1. Konvencije izvesti pravno sredstvo za osporavanje samog načela upotrebe nuklearne energije, ili barem sredstvo pomoću kojeg bi se s Vlade na sudove prenijela odgovornost za donošenje, na temelju tehničkih dokaza, krajnje odluke o radu pojedinačnih nuklearnih elektrana. Sud je naglasio da je najbolji način uređivanja upotrebe nuklearne energije da svaka država ugovornica donese odluku o svojoj politici na temelju vlastitih demokratskih procesa (vidi i: *Folkman i drugi protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; *Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike* (odl.), 2006.).

48. Sud je došao do sličnog utvrđenja u predmetu *Ünver protiv Turske* (odl.), 2000., u smislu da članak 6. stavak 1. nije bio primjenjiv na postupak za ukidanje građevinske dozvole i obustavu radova koje je pokrenuo lokalni stanovnik, konkretno radi očuvanja prirodne ljepote te lokacije u javnom interesu. Primijetio je da ishod postupka nije bio izravno odlučan za prava podnositelja te je istaknuo da se postupak nije odnosio na nikakvo materijalno pravo te da podnositelj pred domaćim sudovima nikad nije tvrdio da je sporni građevinski projekt negativno utjecao na vrijednost njegove imovine.

49. U predmetu *Zapletal protiv Češke Republike* (odl.), 2010., osoba koja je živjela u blizini tvornice u kojoj su se proizvodili automobilski dijelovi kompresijom metalnih ploča, što je uzrokovalo onečišćenje bukom, pokrenula je domaći postupak u kojem je tražila preispitivanje zakonitosti odluke da se odobri rad tvornice. Sud je prihvatio da je podnositelj time nastojao osigurati poštovanje građanskih prava priznatih u domaćem pravu na koje se mogao pozvati u vlastito ime, no zaključio je da članak 6. stavak 1. nije bio primjenjiv na temelju činjenice da postupak izdavanja odobrenja nije bio izravno odlučujući za ta prava. Primijetio je da su uvjeti izgradnje i rada tvornice, uključujući zahtjev za rad u skladu s normama za buku, određeni u okviru prethodnog postupka te da je u postupku odobrenja jednostavno potvrđeno da je tvornica ispunila ta uvjete. Sud je ujedno istaknuo da podnositelj zahtjeva nije dokazao da je onečišćenje bukom nakon odobrenja bilo dovoljno ozbiljno da bi predstavljalo kršenje njegovih prava te ni službeni postupak odobrenja ni postupak koji je pokrenuo podnositelj nisu mogli dovesti do isplate naknade za štetu koja je proizašla iz spornog onečišćenja bukom.

50. Možemo spomenuti i predmete *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavci 89. – 96., te *Vecbaštika i drugi protiv Latvije* (odl.), 2019., u kojima je Sud presudio da uvjet da je spor „izravno odlučujući” nije bio ispunjen u pogledu sljedećih aspekata: tužbe za ukidanje dozvole za prijevoz mulja iz postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda do akumulacije za skupljanje jalovine koja je bila dio bivšeg rudnika bakra udaljenog otprilike jedan kilometar od podnositeljeve kuće, s ciljem ispunjenja akumulacije u okviru postupka sanacije tla; te žalbe koju su Ustavnom sudu podnijeli stanovnici radi obustave projekta urbanističkog planiranja za izgradnju vjetroelektrana.

51. U predmetu *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 59., niz udruga za zaštitu okoliša, u kontekstu projekta *Cigéo* kojim se u dubokim geološkim odlagalištima nastojao odložiti visokoradioaktivni otpad s dugim životnim vijekom, tužilo je Nacionalnu agenciju za upravljanje radioaktivnim otpadom pred građanskim sudovima te su tražili naknadu štete za koju su tvrdili da su je pretrpjeli zbog skrivljenog propusta te agencije da javnost informira o upravljanju radioaktivnim otpadom kako je to propisano domaćim pravom. Sud je zaključio da je taj postupak bio izravno odlučujuć za pravo udruge podnositeljice zahtjeva na informacije i sudjelovanje u postupku donošenja odluka o okolišu.

B. Primjeri primjene članka 6. stavka 1. u okviru sporova u području okoliša

52. Predmeti iz područja okoliša u kojima je Sud ispitao osnovanost prigovora na temelju članka 6. stavka 1. odnosili se na pitanja poput onih navedenih u nastavku:

- duljina trajanja postupka u vezi s bukom u susjedstvu (*Ekholm protiv Finske*, 2007., stavci 92. – 66.);
- pravo na pristup sudu radi osporavanja mjere koja utječe na okoliš kao što je dozvola za rad ili odobrenje za proširenje odlagališta smeća (*Zander protiv Švedske*, 1993., stavak 29.; *L'Erablière A.S.B.L. protiv Belgije*, 2009., stavci 35. – 44.) ili dozvola za izgradnju željezničke pruge (*Karin Andersson i drugi protiv Švedske*, 2014., stavci 68. – 70.);
- pravo na pristup sudu radi podnošenja tužbe za naknadu štete protiv lokalnog tijela vlasti koje je nemarom dopustilo uspostavljanje poduzeća koje zagađuje okoliš i nije poduzelo potrebne radnje (*Lam i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2001.), protiv privatnog poslodavca i osiguravajućeg društva zbog smrti radnika koji je bio izložen azbestu u kontekstu radnih aktivnosti (*Howald Moor i drugi protiv Švicarske*, 2014., stavci 70. – 80.) ili protiv rafinerije nafte odgovorne za eksploziju koja je oštetila podnositeljevu imovinu (*Kurşun protiv Turske*, 2018., stavci 93. – 105.);
- pravo na pristup sudu udruge za zaštitu okoliša koja je potraživala naknadu štete uzrokovane navodnom povredom zahtjeva iz domaćeg prava o pružanju informacija o upravljanju radioaktivnim otpadom (*Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavci 64. – 72.);
- pristup dokumentima u posjedu tijela vlasti koji su bili potrebni za dokazivanje tvrdnji pripadnika oružanih snaga izloženih zračenju tijekom atmosferskih testova nuklearnog oružja, u okviru postupka za dobivanje invalidske mirovine (*McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 85. – 90. i 99.);
- obveza izvršenja ili osiguravanja izvršenja sudskih odluka u vezi s bukom u susjedstvu (*Ekholm protiv Finske*, 2007., stavci 72. – 75.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavci 72. – 83.), odluka u korist zaštite okoliša, kao što su odluke kojima je naloženo zatvaranje termoelektrana koje onečišćuju okoliš (*Okay i drugi protiv Turske*, 2005., stavci 72. – 75.), poništavanje upravnih odluka kojima su odobreni izgradnja i rad tvornice (*Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018., stavci 133. – 145.) ili rudnika zlata u kojemu se upotrebljavala cijanizacija, a koji je predstavljao opasnost po zdravlje i okoliš (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavci 135. – 138.; *Lemke protiv Turske*, 2007., stavci 51. – 53.; *Genç i Demirgan protiv Turske*, 2017., stavci 45. – 46.), odluke kojom je naloženo rušenje nezakonito izgrađenih zgrada na štetu okoliša (*Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavci 30. – 32.) ili je naloženo uklanjanje telekomunikacijskih antena u blizini samostana zbog toga što su elektromagnetski valovi premašivali sigurnosna ograničenja o izlaganju javnosti zračenju (*Iera Moni Profitou Iliou Thiras protiv Grčke*, 2005., stavci 34. – 38.);
- poštovanje načela pravne sigurnosti u kontekstu ponovnog otvaranja roka za podnošenje žalbi te prihvatanja nepravovremeno podnesenih žalbi protiv pravomoćne odluke kojom je odobrena isplata naknada i dodatne naknade štete osobama koje su sudjelovale o

operacijama hitnog spašavanja na mjestu černobilske katastrofe (*Magomedov i drugi protiv Rusije*, 2017., stavci 86. – 101.).

53. U predmetu *Iera Moni Profitou Iliou Thiras protiv Grčke* 2005., stavak 38., koji se odnosio na neizvršenje sudske odluke kojom je naloženo uklanjanje telekomunikacijskih antena u blizini samostana zbog toga što su elektromagnetski valovi premašivali sigurnosna ograničenja o izlaganju javnosti zračenju, čini se da je Sud pridao posebnu važnost okolišnom aspektu predmeta kad je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. „uzimajući u obzir [konkretno] ono što je bilo u pitanju za očuvanje prirodnog i kulturnog okruženja”.

II. Odnos snaga u sporovima u području okoliša

54. U predmetu *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavci 59. – 72., i *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske*, 2007., stavci 13. – 16., Sud je uzeo u obzir moguću neravnotežu u „građanskom” postupku na štetu agencija za zaštitu okoliša.

U prvom od ta dva predmeta ekološki aktivisti dijelili su letke u kojima su kritizirali restoran brze prehrane, posebno tvrdeći da doprinosi zlostavljanjem i nemoralnim praksama u poljoprivredi i uzgoju te krčenju šuma, kao i da prodaje nezdravu hranu. Restoran ih je tužio zbog klevete te im je, nakon dugog postupka, naloženo platiti velike iznose naknade štete. Aktivisti si nisu mogli priuštiti odvjetnika, zbog čega su zatražili pravnu pomoć. Njihov je zahtjev odbijen, a oni su tvrdili da je došlo do povrede njihova prava na pošteno suđenje. Sud je presudio u njihovu korist te je smatrao da je uskraćivanje pravne pomoći podnositelje zahtjeva lišilo mogućnosti da djelotvorno iznesu svoje argumente pred sudom i doprinijelo neprihvatljivoj nejednakosti stranaka u postupku u odnosu na društvo tužitelja.

U drugom predmetu udruga za zaštitu okoliša i ekološka politička stranka podnijele su tužbu kojom su tražili da domaći sudovi ukinu uredbu kojom je dopušteno proširenje tvornice nuklearnog goriva. Udruga je prigovorila pred Sudom da je privatnom trgovačkom društvu koje je upravljalo tvornicom bilo dopušteno da se uključi u postupak kao stranka. Tvrdila je da je to značilo da je bila suočena s dva protivnika te je prigovorila da je time narušena potrebna pravična ravnoteža stranaka, što je dodatno pogoršano odlukom suda kojom joj je naloženo platiti troškove postupka tog trgovačkog društva. Sud je presudio da je činjenica da su se podnositelji stoga „suočili s dva diva – državom i multinacionalnim koncernom” bila dovoljna da zaključi da su očigledno dovedeni u nepovoljan položaj u iznošenju zajedničkih tvrdnji u predmetu. Međutim, Sud je nadalje izrazio iznenađenje da je domaći sud smatrao pravednim naložiti udruzi, koja je raspolagala ograničenim resursima, da plati troškove bogatog multinacionalnog trgovačkog društva. Primijetio je da sud nije samo kaznio slabiju stranku već je i donio mjeru koja je mogla odvratiti udruhu podnositeljicu od toga da ubuduće sudskim putem nastoji ispuniti svoje statutarne zadaće, dok je zapravo obrana ciljeva poput zaštite okoliša pred sudova bila dio glavne uloge nevladinih organizacija u demokratskom društvu. Nadalje se suzdržao od isključivanja mogućnosti, u predmetima u kojima je primjenjiv članak 6. stavak 1., da okolnosti te vrste budu suprotstavljene pravu na sud sadržanom u toj odredbi, no nije utvrdio povredu potonjeg prava, konkretno jer je udruga podnositeljica zahtjeva mogla podnijeti žalbu protiv naloga o plaćanju troškova, jer su postojali dokazi koji su ukazivali na to da je domaći sud uzeo u obzir ograničene financijske kapacitete udruge kad je odredio iznos dosuđene naknade i jer je dosuđeni iznos bio skroman.

III. Postupci koje su pokrenuli pojedinci protiv mjera za zaštitu okoliša

55. Članak 6. stavak 1. može biti primjenjiv kad mjere za zaštitu okoliša utječu na građanska prava pojedinca, kao što je pravo na zaštitu vlasništva. Podnositelji zahtjeva stoga imaju praktičan i djelotvoran pristup pravu na pristup sudu (*De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske*, 1992., stavci 27. – 35.; *Geffre protiv Francuske* (odl.), 2003.; *De Mortemart protiv Francuske* (odl.), 2017.; vidi i odluku u predmetu *CRASH 2000 OOD i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2013., u kojoj je Sud u kontekstu uspostavljanja nacionalnog parka istaknuo da Konvencijom nije zajamčeno pravo na pristup sudu kako bi se osporile mjere za ostvarenje općih politika).

IV. Ostalo

56. U predmetu *Dimopoulos protiv Turske*, 2019., stavak 39., podnositeljica je domaćim sudovima podnijela tužbu kojom je tražila priznavanje njezina prava vlasništva stečena dosjelošću nad zemljištem koje je uknjiženo kao „zaštićeno prirodno područje”. Domaći sud odbio je tužbu navodeći da se, u skladu sa zakonom koji je stupio na snagu nakon podnošenja tužbe, pravo vlasništva nad zaštićenim prirodnim područjima više nije moglo steći dosjelošću. U okviru ispitivanja podnositeljčina prigovora o povredi njezina prava na pošteno suđenje Sud je istaknuo da je zaštita okoliša razlog iz područja općeg interesa koji može opravdati retroaktivnu primjenu novog zakonodavstva na postupak u tijeku (no ipak je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. u svjetlu okolnosti predmeta).

Članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života)

Članak 8. Konvencije

- „1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.
2. Javna vlast neće se miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala kao i radi zaštite prava i sloboda drugih.”

I. Izlaganje onečišćenju i štetnom djelovanju ili opasnosti za okoliš

57. Sudska praksa iz područja okoliša u velikoj se mjeri razvila na temelju utvrđenja Suda u predmetu *López Ostra protiv Španjolske*, 1994., da ozbiljno onečišćenje okoliša može utjecati na dobrobit pojedinaca i spriječiti ih da uživaju u svojim domovima na način da to negativno utječe na njihov privatni i obiteljski život (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 51.; vidi i: *Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavak 60.; *Gronuš protiv Poljske* (odl.), 1999.; *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavak 59.; *Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.; *Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavak 52.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 113.; *Botti protiv Italije* (odl.), 2004.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Frankowski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 36.; *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 104.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 88.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019.,

stavak 157.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 32.), čak i ako ne ugrožava ozbiljno njihovo zdravlje (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 51.; vidi i: *Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.; *Botti protiv Italije* (odl.), 2004.; *Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavak 52.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 113.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavci 63. – 64.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Frankowski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 36.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 88.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Tolić i drugi protiv Hrvatske* (odl.), 2019., stavak 91.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 32.).

58. Stoga, iako u Konvenciji ne postoji eksplicitno pravo na čisto i tih okruženje, može se otvoriti pitanje na temelju članka 8. kad je pojedinac izravno i ozbiljno pogođen bukom ili drugim onečišćenjem (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 96.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 86.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 45.; *Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske*, 2009., stavak 98.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavak 94.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Frankowski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 36.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 133.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 137.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavak 18.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavak 31.; *Tolić i drugi protiv Hrvatske* (odl.), 2019., stavak 91.; *Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavak 22.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 32.); *Kapa i drugi protiv Poljske*, stavak 149., 2021.).

Konkretno, povrede koje nisu konkretne ili fizičke, poput buke, emisija, mirisa ili drugih oblika miješanja mogu utjecati na pravo osobe na poštovanje njezina privatnog života i doma, što obuhvaća ne samo pravo na stvarni fizički prostor već i na mirno uživanje tog prostora (*Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004.; *Luginbühl protiv Švicarske* (odl.), 2006.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 44.; *Deés protiv Mađarske*, 2010., stavak 21.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavak 93.; *Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 40.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 133.); *Kapa i drugi protiv Poljske*, stavak 148., 2021.).

A. Primjenjivost

1. Izlaganje onečišćenju i štetnom djelovanju: nužnost izravnog i ozbiljnog utjecaja na privatni i obiteljski život te dom

59. Da bi članak 8. bio primjenjiv, podnositelj mora moći dokazati: 1. da je došlo do stvarnog miješanja u njegovu privatnu sferu zbog situacije u okolišu kojoj prigovara i 2. da je miješanje doseglo minimalni stupanj težine (*Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavak 29.).

a. Izravni utjecaj

60. Sud priznaje da je u suvremenom društvu zaštita okoliša sve važnija. Međutim, do primjene članka 8. ne dolazi svaki put kad dođe do pogoršanja stanja okoliša. S tim u vezi, obveze države na temelju te odredbe primjenjive su samo ako postoji izravna i neposredna veza između sporne situacije i podnositeljeva doma ili njegova privatnog ili obiteljskog života (*Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 66.). Drugim riječima, za otvaranje pitanja na temelju članka 8. šteta u okolišu mora imati izravan utjecaj na pravo na poštovanje podnositeljeva doma, obiteljskog života ili privatnog života (*Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavak 57.; *Luginbühl protiv Švicarske* (odl.), 2006.); (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 68.); (*Borysiewicz protiv Poljske*, 2008., stavak 51.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske*, 2009., stavak 100.; *Marchiş i drugi protiv*

Rumunjske (odl.), 2011.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 187.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 77.; *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavak 34.).

61. To znači da općenito pogoršanje stanja okoliša nije dovoljno; mora postojati negativan utjecaj na privatnu ili obiteljsku sferu pojedinca (*Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavak 52.; *Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 42.) koji se može okarakterizirati kao miješanje (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 70.).

U predmetu *Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavak 53., podnositelji su prigovorili da je urbani razvoj uništio močvaru koja se nalazila uz njihovu nekretninu i da je područje na kojem se nalazio njihov dom izgubilo svu svoju ljepotu. Sud je istaknuo da, čak i pod pretpostavkom da je okoliš pretrpio ozbiljnu štetu urbanim razvojem tog područja, podnositelji zahtjeva nisu iznijeli nikakve uvjerljive tvrdnje kojima bi pokazali da je navodna šteta pticama i drugim zaštićenim vrstama koje žive u močvari bila takva da izravno utječe na njihova vlastita prava iz članka 8. stavka 1. Konvencije. Primijetio je da bi situacija mogla biti drugačija da se, primjerice, pogoršanje stanja okoliša kojem su prigovorili odnosilo na uništavanje šumskog područja u blizini kuće podnositelja zahtjeva, što bi predstavljalo situaciju koja bi mogla imati izravan utjecaj na dobrobit podnositelja, no nije mogao prihvatiti da je miješanje u uvjete životinjskog svijeta u močvari predstavljalo napad na privatni ili obiteljski život podnositelja zahtjeva.

U predmetu *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavci 76. – 79., podnositelj je prigovorio zbog plana čišćenja akumulacije za skupljanje jalovine iz bivšeg rudnika bakra udaljenog jedan kilometar od njegova doma, koji je uključivao ispuštanje mulja iz postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda u akumulaciju. Sud je naveo da, iako nije sporno da je postupak stvorio neugodnu situaciju u okruženju, nije bio uvjeren da je onečišćenje koje je time izazvano utjecalo na privatnu sferu podnositelja u mjeri potrebnoj da bi članak 8. bio primjenjiv. Prvo, dom i zemljište podnositelja zahtjeva nalazili su se na znatnoj udaljenosti od izvora onečišćenja. Drugo, onečišćenje koje je proizlazilo iz akumulacije nije bilo rezultat aktivnih proizvodnih procesa koji bi mogli dovesti do naglog ispuštanja velikih količina otrovnih plinova ili tvari, zbog čega je rizik od naglog pogoršanja situacije bilo manji. Treće, nije bilo naznaka da je došlo do incidenata s negativnim posljedicama za zdravlje okolnog stanovništva. Sud je ujedno istaknuo da nije bilo dokaza o bilo kakvom izravnom utjecaju na podnositelja ili njegovu obitelj uzrokovanog navodnim onečišćenjem zbog mulja iz otpadnih voda.

U predmetu *Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavci 30. – 32., u kojem su podnositelji prigovorili zbog para koje ispušta postrojenje za proizvodnju vapna koje se nalazi nekoliko stotina metara od njihovih domova, Sud je istaknuo nepostojanje dokaza o izravnom utjecaju na podnositelje ili njihovu kvalitetu života te je naveo da nije uvjeren da je došlo do miješanja u njihove privatne živote. Stoga je zaključio da članak 8. nije primjenjiv.

62. Nezakonitost stvaranja onečišćenja ili drugog štetnog djelovanja od strane privatnog poduzeća nije dovoljna da bi predstavljala miješanje u prava zajamčena člankom 8. (vidi predmete *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008., u pogledu buke i onečišćenja zraka iz nezakonito izgrađene automehaničarske radionice, *Galev i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2009., u pogledu buke iz zubarske ordinacije koje je nezakonito postavljena u stambenoj zgradi podnositelja zahtjeva, i *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 91., u pogledu buke iz nezakonitog računalnog kluba u stambenoj zgradi podnositelja zahtjeva; vidi i *Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavak 29.).

b. Prag težine

63. Štetni učinci onečišćenja okoliša moraju doseći određeni minimalni stupanj težine da bi ušli u područje primjene članka 8. (*Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavak 54.; *Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 69.; *Borysiewicz protiv Poljske*, 2008., stavak 51.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 90.; *Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske*, 2009., stavak 100.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 37.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavak 96.; *Dubetska i*

drugi protiv Ukrajine, 2011., stavak 105.; *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavak 58.; *Martínez Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 46.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 188.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 139.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 77.; *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 80.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavak 19.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Calancea i drugi protiv Moldavije* (odl.), 2018.; *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavak 34.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 157.; *Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavak 22.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 32.); *Kapa i drugi protiv Poljske*, stavak 153., 2021.

64. Procjena te minimalne razine relativna je i ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su intenzitet i trajanje štetnog djelovanja te njegovi fizički ili mentalni učinci na zdravlje ili kvalitetu života podnositelja zahtjeva (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 69.; *Borysiewicz protiv Poljske*, 2008., stavak 51.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 49.; *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 90.; *Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske*, 2009., stavak 100.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 105.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavak 96.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavak 58.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 37.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 188.; *Martínez Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 46.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 139.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 78.; *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 80.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavak 19.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Calancea i drugi protiv Moldavije* (odl.), 2018., stavak 27.; *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavak 34.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 157.; *Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavak 22.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 32.).

U obzir se treba uzeti i opći kontekst okoliša. Dokaziva tvrda na temelju članka 8. ne postoji ako je šteta kojoj podnositelji prigovaraju zanemariva u usporedbi s opasnostima za okoliš svojstvenima životu u svakom modernom gradu (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 69.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Galev i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2009.; *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 90.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 105.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 37.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavak 96.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 188.; *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 80.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavak 19.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavak 34.; *Çiçek i drugi protiv Turske* (odl.), 2020., stavak 22.).

U predmetu *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavci 95. – 96., Sud je stoga zaključio da se ne može pretpostaviti da je buka koja je proizlazila iz ureda u stambenoj zgradi ili iz radova koji su se obavljali u toj zgradi u pravilu nadilazila uobičajenu razinu buke u stambenoj zgradi u modernom gradu.

65. Ovisno o okolnostima prag težine može biti dosegnut čak i kad se onečišćenje ili buka kojima se prigovara događaju samo povremeno (vidi *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 38., u pogledu buke od vatrometa koji se odvija samo tijekom dva zasebna tjedna u godini).

66. Zdravlje osobe ne mora nužno biti pogođeno ili čak ugroženo da bi se otvorilo pitanje na temelju članka 8. zbog izlaganja te osobe onečišćenju ili drugom štetnom djelovanju (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 51.; vidi i: *Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.; *Botti protiv Italije* (odl.), 2004.; *Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavak 52.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 113.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 36.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 88.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 62.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 32.).

To ilustrira predmet *Brândușe protiv Rumunjske*, 2006., stavak 67., koji se odnosio na neugodne mirise kojima je bila izložena osoba lišena slobode u zatvoru u blizini odlagališta otpada. Sud je istaknuo da činjenica da se podnositeljevo zdravstveno stanje nije pogoršalo nije bila dovoljna da bi se isključila

primjenjivost članka 8. Zaključio je da je ta odredba primjenjiva na temelju činjenice da je sporno štetno djelovanje utjecalo na njegovu kvalitetu života i dobrobit. Slično tome, u predmetu *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 108., Sud je istaknuo da podnositelji zahtjeva, koji su bili prisiljeni živjeti u okruženju onečišćenom otpadom ostavljenim na ulicama nekoliko mjeseci, nisu tvrdili da su se razboljeli, te da nije bilo dokaza da su njihovi životi i zdravlje bili ugroženi. Međutim, smatrao je da je ta situacija mogla dovesti do pogoršanja kvalitete života podnositelja i, konkretno, da je mogla negativno utjecati na njihovo pravo na poštovanje doma i njihova obiteljskog života, te je naglasio da se „na članak 8. može pozvati čak i ako ne postoje dokazi o ozbiljnoj opasnosti po zdravlje ljudi”.

S obzirom na to, do zaključka da je dosegnut prag težine može se još lakše doći kad onečišćenje ili drugo štetno djelovanje utječu na živote ljudi (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 88.; *Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006., stavak 100.; *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavci 63. – 64.; vidi, nasuprot tome, sljedeće predmete: *Borysiewicz protiv Poljske*, 2008., stavak 54.; *Ruano Morcuende protiv Španjolske* (odl.), 2005.; *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.).

2. Izlaganje prijetnji za okoliš

67. Izlaganje osobe opasnostima za okoliš, za razliku od izlaganja onečišćenju ili štetnom djelovanju čiji učinci izravno utječu na nju, može biti dovoljno da bi članak 8 bio primjenjiv. Opasnost za okoliš o kojoj je riječ mora biti takva da značajno utječe na sposobnost osobe da uživa u svojem domu, odnosno privatnom ili obiteljskom životu (*McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 96. – 97.; *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005., stavci 155. – 156.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavci 105. i 111.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 192.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavci 81. – 84.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavci 157. i 172.).

68. Sud je, konkretno, utvrdio da je članak 8. primjenjiv kad su opasni učinci aktivnosti kojima su dotični pojedinci vjerojatno izloženi utvrđeni u okviru postupka procjene utjecaja na okoliš na način da je utvrđena dovoljno bliska veza s privatnim i obiteljskim životom u smislu članka 8. Konvencije (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavci 112. – 113.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 39.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 189.). Naglasio je da, kad to nije slučaj, pozitivna obveza države da poduzme razumne i primjerene mjere kako bi osigurala prava podnositelja zahtjeva na temelju članka 8. stavka 1. ne postoji (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 113.).

69. Opasnost o kojoj je riječ mora se okarakterizirati u svjetlu situacije podnositelja zahtjeva, kao što to ilustriraju odluke u predmetima *Folkman i drugi protiv Češke Republike* (odl.), 2006. i *Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike* (odl.), 2006. U tim predmetima pojedinci koju su živjeli na području obuhvaćenom planom kontrole štete za nuklearnu elektranu Temelin koji su smatrali da rad elektrane predstavlja prijetnju za okoliš, javno zdravlje i život ljudi, neuspješno su podnijeli tužbu Ustavnom sudu radi ukidanja odluke o početku rada nuklearne elektrane. Sud je prilikom ocjenjivanja prigovora na temelju članka 6. primijetio da su podnositelji prigovarali zbog opće opasnosti od upotrebe nuklearne energije, a ne zbog konkretne i neposredne prijetnje za vlastito zdravlje ili živote, odnosno da su iznosili tvrdnje relevantne za *actio popularis*, te je utvrdio da se o prigovoru na temelju članka 8. ne može raspravljati s obzirom na izrazito slabu vezu između sporne odluke i prava zajamčenih na temelju te odredbe.

70. Oni predmeti čiju je osnovanost Sud razmatrao uglavnom su se odnosili na situacije u kojima su ljudi bili izloženi opasnosti za njihovo zdravlje ili tjelesni integritet. Međutim, činjenica da je Sud u svojim presudama upotrijebio izraze „opasnost za okoliš” ili „rizik za okoliš” može ukazivati na to da se članak 8. može primjenjivati na predmete koji se odnose na rizike za okoliš čija materijalizacija ne bi imala veoma ozbiljne posljedice (vidi predmet *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavci 81. – 84., u kojem je podnositelj zahtjeva prigovorio zbog izgradnje groblja u blizini njegova doma tvrdeći da bi moglo doći do kontaminacije vode u bunaru iz kojeg dobiva vodu, a nema opskrbe vodom iz vodovoda).

3. Primjeri

71. Onečišćenje i štetno djelovanje te napadi na kvalitetu života osoba:

- buka od zračnog prijevoza koju je općenito uzrokovala zračna luka Heathrow (*Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990.), a posebno noćni letovi (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003.), ili proširenje glavne sletne piste zračne luke (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012.) ili vojna zračna luka (*Pfacht i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014.);
- noćna buka iz bara (*Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014.), noćnih klubova (*Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004.) ili barova, pubova i diskoteka (*Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, 2018.);
- buka iz krojačnice (*Borysiewicz protiv Poljske*, 2008.);
- buka uzrokovana vjetroelektranom (*Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.);
- buka i vibracije iz kluba za igranje računalnih igara (*Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010.);
- buka koju su uzrokovali vatrometi koji su se odvijali tijekom dva zasebna tjedna u godini (*Zammit Maempel protiv Malte*, 2011.);
- mirisi, buka i otrovni plinovi iz tvornice za obradu krutog i tekućeg otpada (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994.);
- neugodni mirisi iz komunalnog odlagališta otpada (*Brândușe protiv Rumunjske*, 2009.);
- onečišćenje i drugo štetno djelovanje uzrokovano lošim upravljanjem postupcima prikupljanja i obrade otpada (*Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012.);
- buka, vibracije i onečišćenje koje bi proizlazilo iz planirane željezničke pruge (*Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.);
- buka i onečišćenje uzrokovano autocestom (*Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.);
- buka, vibracije, onečišćenje i mirisi uzrokovani cestovnim prometom (*Deés protiv Mađarske*, 2010.; *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011.); *Kapa i drugi protiv Poljske*, 2021.);
- buka iz gradske željezničke stanice (*Bor protiv Mađarske*, 2013.);
- onečišćenje zraka iz čeličane (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005.; *Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006.);
- buka i onečišćenje zraka iz nezakonito izgrađene automehaničarske radionice (*Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.);
- izlaganje onečišćenju vode, zraka i tla uzrokovano rudnikom ugljena, tvornicom za obradu ugljena i jalovinom (*Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011.);
- buka i prašina nastala radom postrojenja za proizvodnju betona i kretanjem kamiona za prijevoz materijala (*Apanasewicz protiv Poljske*, 2011.);
- buka uzrokovana radom kamenoloma (*Martínez Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012.);
- onečišćenje zraka koje uzrokuje termoelektrana (*Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017.);
- buka iz postrojenja za proizvodnju vapna i cementa (*Podelean protiv Rumunjske* (odl.), 2019.).

72. Onečišćenje i drugo štetno djelovanje te šteta za zdravlje:

- onečišćenje zraka iz čeličane (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005.; *Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006.);
- izlaganje osobe koja je živjela u blizini rudnika zlata i srebra natrijevu cijanidu koji se upotrebljavao u procesu rudarenja (*Tătar protiv Rumunjske*, 2009.);

- onečišćenje zraka uzrokovano postrojenjem za olovo i cink (*Băcilă protiv Rumunjske*, 2010.);
- onečišćenje zraka koje je uzrokovala termoelektrana (*Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017.).

73. Izlaganje riziku za okoliš:

- blizina tvornice kemikalija klasificirane kao „visokorizične na temelju direktive Seveso” iz koje su se otpuštale velike količine zapaljivog plina i otrovnih tvari tijekom ciklusa proizvodnje; u prošlosti je u tvornici došlo do nesreće zbog koje je 150 osoba primljeno u bolnicu (*Guerra i drugi protiv Italije*, 1998.);
- izlaganje vojnika zračenju tijekom atmosferskih testova nuklearnog oružja koje je Ujedinjeno Kraljevstvo provodilo na Božićnom Otoku 1950-ih (*McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 96. – 97. i 99.);
- blizina postrojenja za skladištenje i obradu opasnog otpada upotrebom kemikalija „koje potencijalno predstavljaju značajan rizik za okoliš i zdravlje ljudi” (*Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavci 85. i 89.);
- zdravstveni i sigurnosni rizik za stanovnike sela u blizini rudnika zlata koji je dobio odobrenje za rad primjenom postupka cijanizacije (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavci 39. – 40.);
- izlaganje pasivnom pušenju na javnim mjestima (*Botti protiv Italije* (odl.), 2004.) ili u zatvoru (*Aparicio Benito protiv Španjolske* (odl.), 2006.);
- izlaganje vojnika malim dozama iperita i nervnog plina za potrebe istraživanja (*Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005, stavci 155. – 156.);
- izlaganje zračenju iz odašiljača (*Luginbühl protiv Švicarske* (odl.), 2006.) ili bazne stanice za mobilne telefone (*Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.);
- blizina rudnika zlata i srebra u kojem se primjenjivao postupak cijanizacije i akumulacija za skupljanje jalovine (*Tătar protiv Rumunjske*, 2009.);
- izlaganje česticama čađe i prašine iz dizelskih vozila (*Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.);
- izlaganje onečišćenju vode, zraka i tla uzrokovano rudnikom ugljena, tvornicom za obradu ugljena i jalovinom (*Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011.);
- blizina terminala za ukapljeni prirodni plin predstavlja rizik od eksplozije (*Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012.);
- izgradnja općinskog groblja u blizini kuće, čime je vlasnik izložen riziku za okoliš, posebno onečišćenju vode, uključujući vodu za piće (*Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014.);
- izlaganje emisijama onečišćujućih tvari iz čeličane, što je dovelo do dobro obrazloženog rizika za zdravlje (*Cordella i drugi protiv Italije*, 2019.).

74. Treba spomenuti i predmet *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., koji se odnosio na poplavu uzrokovanu naglim velikim ispuštanjem vode iz rezervoara kako bi se spriječilo njezino izlivanje iz njega, a koja je uzrokovala poplavu i oštetila, među ostalim, kuće u kojima su živjeli podnositelji zahtjeva. Sud je ispitao to pitanje na temelju članka 8. Konvencije i članka 1. Protokola br. 1 te je zaključio da pozitivna obvezna države na temelju tih odredbi od domaćih vlasti zahtijevala da poduzmu iste praktične mjere kao i pozitivna obveza na temelju članka 2. Konvencije (vidi u nastavku).

4. Dokazivanje

a. Općenito

75. Na podnositelju je da dokaže da je došlo do miješanja u njegov privatni život zbog štetnog djelovanja, onečišćenja ili opasnost za okoliš kojemu prigovara (*Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 75.).

76. Ujedno mora dokazati da je dosegnut minimalni stupanj težine ili da je izložen opasnosti za okoliš (vidi, primjerice, *Furlepa protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Galev i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2009.; *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 75.; *Calancea i drugi protiv Republike Moldavije* (odl.), 2018., stavak 28.).

77. Tvrdnje podnositelja zahtjeva, u načelu, nisu dovoljne. Međutim, valja istaknuti da se u predmetu *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 118., koji se odnosio na onečišćenje bukom kojim su pogođene osobe koje su živjele u blizini zračne luke Heathrow u kontekstu izmijenjenih i dopunjenih propisa o noćnim letovima, Sud prvenstveno pozvao na tvrdnje podnositelja zahtjeva, naglasivši da ne sumnja da je situacija o kojoj je riječ mogla negativno utjecati na kvalitetu njihovih privatnih života i na mogućnosti da uživaju u pogodnostima svojih domova, te nije vidio razlog zbog kojeg bi sumnjao u njihovu iskrenost. Primijetio je da je osjetljivost na buku imala subjektivni element, na način da nelagoda uzrokovana dotičnim pojedincima stoga nije ovisila samo o zemljopisnom položaju njihovih domova u odnosu na različite putanje letova, već i o njihovoj pojedinačnoj sklonosti da ih uznemiruje buka. Slično tome, u predmetu *Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004., u kojem su osobe koje su živjele u blizini privatne zračne luke prigovorile zbog onečišćenja bukom, Sud je jednostavno istaknuo da je, po njegovu mišljenju, razina buka od zrakoplova bila dovoljna da bi članak 8. Konvencije bio primjenjiv, pri čemu se očito pozvao na tvrdnje podnositelja zahtjeva.

78. Sud općenito primjenjuje standard dokazivanja „izvan svake razumne sumnje”. Takav dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih zaključaka, odnosno sličnih neosporenih činjeničnih pretpostavki. Sud u tom pogledu dopušta određenu fleksibilnost, uzimajući u obzir prirodu materijalnog prava u pitanju i sve poteškoće u dokazivanju tvrdnji. U određenim okolnostima samo tužena Vlada ima pristup informacijama koje mogu potvrditi ili opovrgnuti navode podnositelja; posljedično, rigorozna primjena načela *affirmanti, non neganti, incumbit probatio* (onaj koji nešto navodi mora dokazati taj navod) nije moguća (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 79.).

79. Što se tiče konkretno onečišćenja, Sud smatra da nema sumnje da teško industrijsko onečišćenje općenito negativno utječe na javno zdravlje (*Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006., stavak 90.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.). Međutim, teško je razlikovati utjecaj opasnosti za okoliš od utjecaja drugih relevantnih čimbenika, kao što su dob, zanimanje ili osobni stil života. Isto se odnosi na pogoršanje kvalitete života zbog industrijskog onečišćenja, pri čemu je „kvaliteta života” sama po sebi subjektivno obilježje koje se ne može precizno definirati. Ova se razmatranja primjenjuju i na onečišćenje koje nije industrijskog podrijetla (*Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 79.).

80. Posljedično, kad utvrđuje činjenične okolnosti predmeta, Sud se prije svega, iako ne isključivo, oslanja na utvrđenja domaćih sudova i drugih nadležnih domaćih tijela (*Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006., stavak 90.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 107.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 63.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 160.); *Kapa i drugi protiv Poljske*, stavak 153., 2021.).

81. Ipak, Sud je također istaknuo da se ne može slijepo osloniti na odluke domaćih tijela, osobito kad su one očito nedosljedne ili međusobno proturječne. U takvim situacijama mora u cijelosti ocijeniti dokaze (*Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006., stavak 90.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 107.; *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 80.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 63.).

82. Kako bi ocijenio je li dosegnut prag težine ili je li došlo do rizika za okoliš, Sud može uzeti u obzir povredu ne samo domaćih (*Kapa i drugi protiv Poljske*, stavak 153., 2021.) već i međunarodnih normi koje se odnose na onečišćenje (primjerice: *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavci 52. – 62. i 65.; *Frankowski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2011.). Također može uzeti u obzir ocjene i izvješća stručnjaka, uključujući ona privatnih stručnjaka (primjerice: *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavci 52. – 62. i 65.). Štoviše, Sud je u brojnim predmetima zaključio da je taj prag dosegnut na temelju kombinacije podataka iz različitih izvora.

83. Primjeri

U predmetu *López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 50., koji se odnosio na neugodne mirise, buku i plinove iz postrojenja za obradu otpada, Sud je primijetio da se domaći sud složio da je štetno djelovanje na okoliš o kojemu je riječ narušilo kvalitetu života osoba koje su živjele u blizini.

U predmetu *Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavak 57., Sud je zaključio da su osobe koje su živjele u blizini tvornice kemikalija bile izložene riziku za zdravlje, na temelju činjenica da je na domaćoj razini ta tvornica klasificirana kao „visokorizična na temelju direktive Seveso”, da je dokazano otpuštala velike količine zapaljivog plina i otrovnih tvari tijekom ciklusa proizvodnje, da je u prošlosti došlo do ozbiljne nesreće u tvornici te da je nalazom i mišljenjem vještaka utvrđeno da su emisije iz tvornice u atmosferu često bile usmjerene prema gradu u kojem su živjeli podnositelji zahtjeva.

U predmetu *McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavak 99., koji se odnosio na izlaganje vojnika zračenju tijekom atmosferskih testova nuklearnog oružja, Sud je naveo da je podnositeljima zahtjeva, zajedno s drugim pripadnicima oružanih snaga, naloženo da se postroje na otvorenom leđima okrenutim eksplozijama i da drže oči zatvorene dvadeset sekundi nakon eksplozija te je jednostavno primijetio da je poznato da izlaganja velikim količina zračenja ima skriven, ali ozbiljan i dugoročan, utjecaj na zdravlje.

U predmetu *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 112. (vidi i *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 40.), koji se odnosio na odobrenje za rad rudnika zlata u kojem se upotrebljavao postupak cijanizacije, Sud je naveo da je Vrhovni upravni sud, pozivajući se na nekoliko istraživanja, zaključio da odluka o izdavanju dozvole nije bila spojiva s javnim interesom. Napomenuo je da je taj viši sud utvrdio da je, s obzirom na zemljopisni položaj rudnika zlata i geološke značajke regije, upotreba natrijeva cijanida u rudniku predstavljala prijetnju za okoliš i pravo na život susjednog stanovništva, kao i da sigurnosne mjere koje se dotično trgovačko društvo obvezalo provesti nisu bile dovoljne da bi otklonile rizike svojstvene takvoj aktivnosti. Sud je također uzeo u obzir studiju o utjecaju na okoliš, koja je provedena u okviru domaćeg postupka, te je istaknuo da je u njoj utvrđen rizik za zdravlje kojem su podnositelji bili izloženi, čime je dokazana dovoljno uska veza s njihovim privatnim i obiteljski životima.

U predmetu *Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004., stavci 58. – 59., koji se odnosio na buku iz noćnih klubova, Sud nije smatrao odlučujućom činjenicu da su domaći sudovi smatrali da podnositeljica nije uspjela odrediti razinu buke u svojem domu. Smatrao je da je bilo pretjerano formalistički tražiti takve dokaze u ovom predmetu s obzirom na to da su gradske vlasti već označile područje u kojem podnositeljica živi kao akustički zasićenu zonu, odnosno područje u kojem su lokalni stanovnici bili izloženi višim razinama buke koja ih je ozbiljno uznemiravala, te da su članovi lokalnog vijeća više puta potvrdili činjenicu da su maksimalne dopuštene razine buke premašene. Zaključio je da nije bilo potrebno od osobe iz akustički zasićene zone poput one u kojoj je živjela podnositeljica tražiti da izvede dokaze o činjenici s kojom su općinske vlasti već bile službeno upoznate. S obzirom na glasnoću buke, noću i iznad dozvoljenih razina, te s obzirom na činjenicu da je to trajalo niz godina, Sud je utvrdio da je došlo do povrede prava zaštićenih člankom 8. Konvencije.

U predmetu *Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004., koji se odnosio na buku i onečišćenje kojima je bila izložena osoba koja je živjela u kamp-kućici u nomadskom naselju u blizini autoceste i željezničke infrastrukture, Sud se pozvao na izvješća koja su sastavili neovisni službenici za utjecaj okoliša na zdravlje u kojima su utvrdili da to mjesto nije predstavljalo primjerenu lokaciju za zaustavljanje kamp-kućica, posebno zbog buke i razine dušikovog dioksida.

Slično tome, u predmetu *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavak 66., koji se odnosio na neugodne mirise kojima je bila izložena osoba lišena slobode u zatvoru u blizini općinskog odlagališta otpada, Sud je uzeo u obzir naknadne studije utjecaja na okoliš koje su potvrdile vrlo visoku razinu onečišćenja zraka u blizini odlagališta, što je bilo iznimno neugodno za lokalno stanovništvo.

U predmetu *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 97., koji se odnosio na onečišćenje bukom i vibracije iz kluba za igranje računalnih igara, Sud je primijetio da u spisu predmeta nisu bile navedena

točna mjerenja razina buke unutar stanova podnositelja zahtjeva te je zaključio da je prag težine dosegnut na temelju činjenice da su podnositelji pokazali da je klub bio otvoren dvadeset i četiri sata dnevno, sedam dana u tjednu približno četiri godine, te da su klijenti kluba, koji su zasigurno bili brojni s obzirom na to da se u klubu nalazilo gotovo pedeset računala, stvarali visoke razine buke i unutar i izvan zgrade, te da su uzrokovali razne druge smetnje, uzimajući u obzir to da je zgrada o kojoj je riječ u biti bila stambenog karaktera.

U predmetu *Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavci 80. – 88., u kojem je osoba koja je živjela u blizini čeličane prigovorila da je bila izložena onečišćenju, Sud je istaknuo da su tijekom dugog razdoblja koncentracije raznih otrovnih tvari u zraku izmjerene u blizini podnositeljičina doma uvelike premašivale maksimalne dopuštene razine, odnosno ruskim zakonom propisane maksimalne razine koncentracije otrovnih onečišćujućih tvari koje ne predstavljaju rizik za zdravlje. Prihvatio je oborivu pretpostavku da, kad onečišćenje u određenom području premašuje navedena ograničenja, ono postaje potencijalno opasnost za zdravlje i dobrobit osoba izloženih onečišćenju. Ujedno je istaknuo da mu je vrlo snažna kombinacija neizravnih dokaza i pretpostavki omogućila da zaključi da se podnositeljičino zdravlje pogoršalo zbog njezina dugotrajnog izlaganja industrijskim emisijama, iako podnositeljica nije dostavila nikakve medicinske dokaze koji bi jasno ukazali na to da su njezina oboljenja bila povezana s takvim izlaganjem. Sud je dodao da, čak i pod pretpostavkom da onečišćenje nije prouzročilo nikakvu mjerljivu štetu za njezino zdravlje, neizbježno je uzrokovalo ranjivost podnositeljice na razne bolesti i nedvojbeno je negativno utjecalo na kvalitetu njezina života kod kuće. Sud je stoga prihvatio da je stvarna šteta za zdravlje i dobrobit podnositeljice dosegla razinu dovoljnu da bi ušla u područje primjene članka 8. (usp. *Gronuš protiv Poljske* (odl.), 1999.).

U predmetu *Ruano Morcuende protiv Španjolske* (odl.), 2005., koji se odnosio na elektromagnetsko zračenje i vibracije iz električnog transformatora pokraj podnositeljičina doma, Sud je istaknuo da su domaći sudovi smatrali, u dovoljno obrazloženim neproizvoljnim odlukama utemeljenima na nekoliko vještačenja, da su razine onečišćenja u podnositeljičinu domu ostale ispod vrijednosti koje su se smatrale štetnima za zdravlje. Smatrao je da podnositeljica nije dokazala da je intenzitet vibracija i zračenja u njezinu domu prešao prag težine.

U predmetu *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008., koji se odnosio na buku koju su stvarale vjetroelektrane, Sud je uzeo u obzir činjenicu da iako je ta buka blago premašivala preporučene razine u Švedskoj, nije prelazila maksimalne razine koje preporučuje Svjetska zdravstvena organizacija.

U predmetu *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavci 93. – 97. i 107., koji se odnosio na rudnik zlata u kojem se primjenjivao postupak cijanizacije, Sud je ispitao činjenicu da nije donesena nijedna sudska odluka ili drugi službeni dokument koji jasno pokazuje koliko je sporna aktivnost opasna za zdravlje ljudi i okoliš. Uzeo je u obzir službena izvješća Ujedinjenih naroda, Europske unije i rumunjskog Ministarstva okoliša, kao i studije utjecaja na okoliš koje su rumunjske vlasti provele nakon nesreće u siječnju 2000. kad su se velike količine onečišćene vode u akumulaciji za skupljanje jalovine prelile u rijeku u blizini rudnika, a zatim u Dunav, što je uzrokovalo veliku štetu u okolišu. Primijetio je da su izvješća pokazala da su određeno vrijeme nakon nesreće koncentracije raznih onečišćujućih tvari (cijanid, olovo, cink i kadmij) premašivale dopuštene domaće i međunarodne razine u okolišu, među ostalim u blizini doma podnositelja zahtjeva, te da su studije o utjecaju na okoliš ukazale na to da rizik od onečišćenja kemikalijama predstavlja opasnost za zdravlje ljudi. Na temelju toga je zaključio da je stvoreno onečišćenje moglo naštetiti kvaliteti života lokalnog stanovništva i, konkretno, utjecati na dobrobit podnositelja i lišiti ih uživanja njihova doma, na način da je naštetilo njihovom privatnom i obiteljskom životu.

U predmetu *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009., u kojem su osobe koje su živjele u blizini cestovne infrastrukture prigovorile zbog onečišćenja od ispušnih plinova iz dizelskih vozila, Sud se pozvao na zaključke domaćih sudova kao i na nalaze i mišljenja vještaka koje su dostavili podnositelji i presudio da su čestice čađe i prašine koje se mogu udahnuti mogle imati ozbiljan štetni učinak na zdravlje, posebno u gusto naseljenim područjima s gustim prometom.

U predmetu *Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske*, 2009., stavak 102., koji se odnosio na buku i onečišćenje iz obrtničke zadruga specijalizirane za obradu metala, Sud se, kad je zaključio da prag težine nije dosegnut, pozvao na utvrđenje da su brojne inspekcije provedene na lokaciji pokazale da aktivnosti zadruga nisu imale štetno djelovanje i nisu premašivale dopuštene razine buke. Ujedno je primijetio da je zadruga na kraju prestala provoditi sve svoje aktivnosti, a da podnositelji nisu iznijeli valjanu tvrdnju da su pretrpjeli ozbiljne i dugotrajne zdravstvene probleme zbog buke kojoj su prigovorili.

U predmetu *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavci 52. – 62. i 65., koji se odnosio na buku iz bara tijekom noći, Sud se uglavnom oslonio na niz akustičkih mjerenja koja su proveli neovisni stručnjaci, a koja su pokazala da su domaći standardi i maksimalne razine koje je odredila Svjetska zdravstvena organizacija premašeni. Utvrdio je da je, s obzirom na količinu buke i činjenicu da je ona nastajala noću te se nastavila niz godina, razina ometanja dosegla minimalni prag težine potreban da članak 8. bude primjenjiv, čime je aktivirana pozitivna obveza države da zaštiti podnositeljicu.

U predmetu *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavci 98. – 101., koji se odnosio na buku i prašinu nastalu radom postrojenja za proizvodnju betona i popratnim kretanjem kamiona, Sud je uzeo u obzir činjenicu da je domaći sud naložio prestanak rada postrojenja na temelju činjenice da su ometali podnositeljičino mirno uživanje njezina vlasništva na način koji je premašivao uobičajenu razinu neugodnosti koju uzrokuju susjedi. Istaknuo je da je domaći sud temeljio svoju odluku na nezakonitoj prirodi gradnje koju je izvodio vlasnik postrojenja, dugom razdoblju i intenzitetu ometanja, činjenici da su nekretnine bile u neposrednoj blizini i nespojivosti rada tvornice s namjenom zemljišta na temelju relevantnih propisa o prostornom planiranju. Sud je ujedno istaknuo da se domaći sud pozvao na tehničke podatke prikupljene mjerenjem buke na lokaciji, koji su ukazivali na visoku razinu buke koja je premašivala domaće i međunarodne standarde. Primijetivši da u spisu nije bilo dokaza koji bi ukazivali na promjenu razine buke nakon pravomoćne presude na domaćoj razini, Sud je istaknuo da je došlo do daljnjih nezakonitih radova i gradnje na lokaciji s ciljem proširenja aktivnosti postrojenja.

U predmetu *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011., u kojem su lokalni stanovnici prigovorili zbog smetnji koje je uzrokovala destilerija i bazen za prikupljanje ostataka alkohola u njihovu selu, Sud je pozvao na sljedeće činjenice kad je utvrdio da te smetnje nisu predstavljale miješanje u njihova prava: domaći sudovi odbili su žalbu podnositelja na temelju toga što nisu ispunili sve uvjete za dobivanje ekološke dozvole i što su nadležna tijela zaključila da destilerija nije izazivala smetnje ni za susjedstvo ni za okoliš; razlozi koje su navela upravna i pravosudna tijela bili su uvjerljivi i temeljili su se na pažljivom ispitivanju predmeta, te nije bilo nikakvih naznaka proizvoljnosti u njihovim obrazloženjima; podnositelji pred nacionalnim tijelima nisu potkrijepili svoj prigovor o navodnom štetnom djelovanju na okoliš. Nisu dostavili nikakve medicinske ili ekološke nalaze i mišljenja vještaka ili druge dokaze o šteti ili štetnom djelovanju koje su navodno pretrpjeli zbog rada destilerije u blizini njihovih nekretnina, bilo u domaćem postupku ili u postupku pred Sudom, zbog čega nije bilo pouzdano utvrđeno da je rad destilerije uzrokovao opasnost za okoliš ili da je onečišćenje koje je ona uzrokovala premašilo sigurne razine određene važećim propisima; nije se činilo da su mirisi takve prirode da ozbiljno utječu na podnositelje ili ih sprječavaju u uživanju njihovih domova te privatnih i obiteljskih života; destilerija je imala dozvolu za rad samo trideset dana godišnje, dvadeset i četiri sata dnevno, te je radila ukupno samo tri godine.

U predmetu *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 111., koji se odnosio na onečišćenje vode, zraka i tla i smetnje uzrokovane radom rudnika ugljena, Sud je presudio da je život u području pogođenom onečišćenjem koje je očigledno premašivalo važeće sigurnosne standarde podnositelje izložio velikom riziku za zdravlje.

U predmetu *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavci 59. – 62., koji se odnosio na onečišćenje i buku od prometa u ulici u kojoj su živjeli podnositeljica i njezina obitelj, Sud je istaknuo da nisu bile izmjerene ni razine buke kojima su bili izloženi ni utjecaj buke na njezin privatni i obiteljski život. Međutim, uzimajući u obzir izvješće o očevidu na mjestu događaja koje su pripremila zdravstvena

tijela, a koje je pokazalo da je površina ceste u blizini podnositeljčine kuće bila teško oštećena i da je u razdoblju od jedan sat njome prošlo više od stotinu vozila, smatrao je uvjerljivom tvrdnju da su buka i vibracije redovito ometale podnositeljicu. Sud je nadalje istaknuo da je iz izvješća proizlazilo da je više od polovine ispitanih vozila ispuštalo onečišćujuće tvari, među ostalim olovo i bakar, u količinama koje su premašivale važeće zdravstvene i sigurnosne standarde te da je podnositeljčinu sinu dijagnosticirano kronično trovanje olovom i bakrovim solima. Na temelju prethodno navedenog zaključio je da je kumulativni učinak buke, vibracija te onečišćenja zraka i tla od autoceste u značajnoj mjeri spriječio podnositeljicu u uživanju njezinih prava na temelju članka 8., koji je stoga bio primjenjiv.

U predmetu *Martínez Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 46., koji se odnosio na smetnje uzrokovane radom kamenoloma, Sud se pozvao na izvješće žandarmerije izrađeno u okviru kaznenog postupka za kaznena djela protiv okoliša koji su pokrenuli podnositelji zahtjeva i na zaključke izvješća u pogledu poštovanja domaćih propisa.

U predmetu *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 140., koji se odnosio na buku iz zračne luke, Sud je istaknuo da su domaći sudovi smatrali da su podnositelji mogli biti izloženi visokim razinama buke prilikom prelijetanja zrakoplova. Zaključio je da je buka kojom su bili izloženi dosegla prag potreban za primjenu članka 8.

U predmetu *Bor protiv Mađarske*, 2013., stavak 26., koji se odnosio na buku koja je utjecala na osobu koja je živjela u blizini gradske željezničke stanice, Sud je pridao važnost činjenici, koju Vlada nije osporila, da su domaći zakonom propisani standardi premašeni.

U predmetu *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavci 141. – 149., koji se odnosio na buku iz bara, u spisu je dostavljeno nekoliko nalaza i mišljenja vještaka, od kojih su neki utvrdili da su razine buke bile u skladu sa standardima, a drugi da su ih premašivale. Sud je proveo detaljnu analizu izvješća, posebno primijetivši da je najnovije izvješće pokazalo da su standardi premašeni i da zvučna izolacija nije bila primjerena. Nadalje je uzeo u obzir činjenicu da je bar radio deset godina i da je policija pozvana osamdeset i sedam puta, što je dovelo do četrdeset i dva prekršajna postupka protiv raznih pojedinaca zbog narušavanja javnog reda i mira.

U predmetu *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014. stavci 83. – 84., koji se odnosio na buku iz vojne zračne luke, Sud se pozvao na činjenicu da su vještaci koje su angažirali domaći sudovi utvrdili da je buka od zrakoplova u blizini nekretnina podnositelja zahtjeva uvelike premašivala maksimalne razine te da su vojni letovi za izobrazbu zasigurno uznemiravali lokalno stanovništvo.

U predmetu *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavci 22. – 23., u kojem su pojedinci prigovorili zbog privremenog postrojenja za obradu i skladištenje otpada koje se nalazilo nekoliko stotina metara od njihovih domova, Sud je istaknuo da su se potonji nalazili na udaljenosti većoj od 200 metara od postrojenja, da u nijednom izvješću ili nekom drugom dokumentu nije utvrđeno postojanje onečišćenja okoliša ili štetnog učinka na zdravlje ljudi, te da podnositelji nisu dostavili nikakvu medicinsku dokumentaciju kojom bi potkrijepili utjecaj navodnog onečišćenja na njihovo zdravlje ili u kojoj se spominje bilo kakav rizik za zdravlje. Utvrdio je da nema razloga zaključiti da je to postrojenje utjecalo na njihovu kvalitetu života i dobrobit na način koji bi predstavljao miješanje u njihove privatne i obiteljske živote i uživanje njihovih domova.

U predmetu *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavci 65. – 72., osobe koje su živjele u blizini termoelektrane prigovorile su zbog onečišćenja zraka, onečišćenja bukom i elektromagnetskog onečišćenja. Sud je istaknuo da navodi o buci i elektromagnetskom onečišćenju nisu bili potkrijepljeni vještačenjima provedenima u okviru domaćih postupaka i da su domaći sudovi odbili zahtjeve podnositelja iz tog razloga. Sud je stoga taj aspekt zahtjeva proglasio očigledno neosnovanim. Nasuprot tome, smatrao je da je članak 8. primjenjiv u odnosu na onečišćenje zraka te je u vezi s time primijetio da su navedeni nalazi i mišljenja vještaka potvrdili da je nepostojanje zaštitne zone između postrojenja i zgrade u kojoj su živjeli podnositelji, u kombinaciji s nepostojanjem filtera i druge opreme za pročišćavanje iznad dimnjaka postrojenja, stvorilo stvaran rizik za stanovnike, te da je u nalazima i

mišljenjima navedeno da je koncentrirana toksičnost raznih tvari koje su se ispuštale iz postrojenja bila dvostruko veća od norme. Ujedno je uzeo u obzir i forenzičko medicinsko izvješće tijela koje odgovara Ministarstvu rada, zdravstva i socijalne skrbi, koje je pokazalo da je nekoliko podnositelja zahtjeva oboljelo od većinski sličnih oboljenja poput neurastenije i astenije koje su mogle biti uzrokovane „dugotrajnim i kombiniranim učinkom izlaganja štetnim čimbenicima”. Sud je smatrao da, čak i pod pretpostavkom da onečišćenje nije prouzročilo nikakvu mjerljivu štetu za njihovo zdravlje, neizbježno je uzrokovalo veću ranjivost podnositelja na razne bolesti i nedvojbeno je negativno utjecalo na kvalitetu njihovih života kod kuće.

U predmetu *Calancea i drugi protiv Republike Moldavije* (odl.), 2018., stavci 29. – 33. (vidi i *Mastelica i drugi protiv Srbije* (odl.), 2020., stavci 47. – 50.), u kojem su osobe koje su živjele u blizini visokonaponskog voda prigovorile zbog rizika kojima su bile izložene zbog male udaljenosti od voda, Sud je uzeo u obzir činjenicu da je snaga električnog polja izmjerena na nekretninama podnositelja zahtjeva bila znatno ispod granice koju preporučuje Svjetska zdravstvena organizacija. Što se tiče magnetskog polja, istaknuo je da spis nije sadržavao nikakve podatke o mjerenjima njegove snage. Nadalje, Sud je istaknuo da su bolesti koje su naveli neki podnositelji bile dijagnosticirane prije dovršetka građevinskih radova na njihovim kućama, zbog čega nije postojala uzročno-posljedična veza između tih oboljenja i visokonaponskog voda.

U predmetu *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavci 35. – 38., u kojem su osobe koje su živjele u blizini industrijskog postrojenja čije je rušenje naloženo jer je nezakonito izgrađeno prigovorile zbog buke i prašine iz postrojenja, Sud je utvrdio da nije dosegnut prag težine, s obzirom na to da su nalaz i mišljenje vještaka koje je dostavila Vlada pokazali da su relevantne domaće norme poštovane. Istaknuo je da su podnositelji osporavali rezultate nalaza i mišljenja, no nisu dostavili nikakve dokaze da su buka i kvaliteta zraka u njihovim kućama doista premašivali norme određene bilo domaćim pravom ili važećim međunarodnim standardima zaštite okoliša ili da su premašivali razine opasnosti za okoliš svojstvene životu u bilo kojem modernom gradu.

U predmetu *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavci 33. – 34., koji se odnosi na buku i druge smetnje iz policijske postaje smještene u stambenoj zgradi, Sud je istaknuo da podnositelj nije dostavio nikakve izravne dokaze koji bi pokazali da je buka premašivala prihvatljive razine u njegovu stanu ili da su provedena bilo kakva relevantna mjerenja. Ipak je utvrdio da je dosegnut prag težine, pozivajući se na izvješće o inspekciji koje je objavila državna agencija za zaštitu potrošača i na činjenice da je domaći sud utvrdio da je podnositeljevo pravo na miran odmor povrijeđeno, da su vlasti priznale da je policijska postaja nezakonito smještena u stambenu zgradu i da je ta situacija trajala trinaest godina.

U predmetu *Kapa i drugi protiv Poljske*, 2021., stavak 155., koji se odnosio na onečišćenje bukom od cestovnog prometa, Sud je istaknuo da su domaći sudovi utvrdili povredu prava lokalnog stanovništva na zdravlje i mirno uživanje domova na temelju činjenice da je buka premašila domaće zakonski propisane granice. Presudio je da je, s obzirom na okolnosti predmeta i na intenzitet, trajanje te fizičke i mentalne učinke, štetni utjecaj onečišćenja (buka, vibracije i ispušni plinovi) na podnositelje dosegao prag težine potreban za primjenu članka 8.

b. Konkretno: dokaz uzročno-posljedične veze između oboljenja i izvora onečišćenja i smetnje – mogućnost pristupa utemeljenog na vjerojatnosti

84. Kad podnositelji tvrde da su onečišćenje ili smetnje negativno utjecali na njihovo zdravlje, moraju se dostaviti liječničke potvrde ili nalazi kao dokaz njihove bolesti i uzročno-posljedične veze između oboljenja i spornog onečišćenja ili smetnje (primjeri: *Fägerskiöld protiv Švedske* (odl.), 2008.; *Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, 2018., stavak 47.).

85. Činjenica da je patološko stanje nastupilo prije izlaganja onečišćenju ili smetnjama može spriječiti uspostavljanje uzročno-posljedične veze između tih dviju pojava (*Calancea i drugi protiv Republike Moldavije* (odl.), 2018., stavak 31.).

86. U predmetu *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavci 102. – 106., Sud je istaknuo da ne može isključiti mogućnost primjene „pristupa utemeljenog na vjerojatnosti”. Jedan od podnositelja u predmetu ustvrdio je da mu se astma pogoršala izlaganjem natrijevom cijanidu koji se upotrebljavao u radu rudnika. Sud je istaknuo da je činjenica da je podnositelj bolovao od te bolesti bila potvrđena liječničkim potvrdama, da je natrijev cijanid nedvojbeno bio otrovna tvar koja bi pod određenim uvjetima mogla ugroziti zdravlje ljudi i da je u blizini doma podnositelja utvrđen visok stupanj onečišćenja nakon ekološkog incidenta u siječnju 2000. Međutim, pozivajući se na znanstvene studije u spisu, primijetio je da nitko nije znao koja je koncentracija natrijeva cijanida potrebna za pogoršanje respiratornih bolesti poput astme. Dodao je da „bi u slučaju nepostojanja relevantnih dokaza mogao primijeniti pristup utemeljen na vjerojatnosti, s obzirom na to da je zajednička značajka brojnih modernih patoloških stanja ta da imaju mnogo različitih uzroka. To je moguće u slučaju znanstvene nesigurnosti popraćene primjerenim i uvjerljivim statističkim podacima.” Sud je primijetio da u ovom predmetu nije bilo takvih dokaza te je zaključio da podnositelji nisu uspješno dokazali postojanje pravilno utvrđene uzročno-posljedične veze između izlaganja određenim razinama natrijeva cijanida i pogoršanja astme od koje je bolovao jedan od podnositelja.

5. Ostali čimbenici relevantni za primjenjivost

87. U predmetu *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 108., Sud je istaknuo da, kako bi utvrdio može li se država smatrati odgovornom na temelju članka 8. Konvencije, ujedno mora tvrditi:

- je li ta situacija rezultat iznenadnog i neočekivanog razvoja događaja ili je, nasuprot tome, bila dugotrajna i dobro poznata državnim tijelima;
- je li država bila, ili je morala biti, svjesna da opasnost ili štetno djelovanje utječe na privatni život podnositelja;
- u kojoj je mjeri podnositelj pridonio nastanku te situacije i je li bio u poziciji ispraviti je bez previsokih izdataka.

88. Stoga je u gore navedenom predmetu, koji se odnosio na onečišćenje vode, zraka i tla i na smetnje uzrokovane radom rudnika, tvornice za preradu ugljena i jalovinom, koji su utjecali na lokalno stanovništvo, Sud uzeo u obzir sljedeće čimbenike kad je utvrdio da su smetnje iz okoliša koje su bile predmet prigovora dosegle prag težine potreban da bio prigovor ušao u područje primjene članka 8.:

- postojanje rizika za zdravlje podnositelja, koje se moglo utvrditi na temelju činjenice da su živjeli u području izloženom onečišćenju koje je očigledno premašivalo važeće sigurnosne standarde;
- u pogledu kvalitete života podnositelja zahtjeva, fotografije onečišćene vode i opise njihovih svakodnevnih života;
- dokaze u spisu da je rad rudnika pridonosio spornim problemima u okolišu dugi niz godina, barem u određenoj mjeri;
- domaće zakonodavstvo kojim je bilo propisano da se stambene kuće ne mogu nalaziti unutar zaštitnih zona oko rudnika, da su jalovišta *a priori* opasna za okoliš i da je „sigurna udaljenost” od kuće do jalovišta višeg od 50 metara bila 500 metara, dok su se kuće podnositelja zahtjeva nalazile manje od 500 metara od predmetnih jalovišta;
- mjerenja onečišćujućih tvari u okolici sporne infrastrukture koja su ukazivala na to da su izmjerene razine premašivale norme;
- činjenicu da su vlasti u nekoliko navrata razmatrale premještanje podnositelja zahtjeva u drugi smještaj i da je domaći sud potvrdio da je neke od njih potrebno premjestiti u drugi smještaj.

Sud je zaključio da su više od dvanaest godina od stupanja na snagu Konvencije u odnosu na Ukrajinu podnositelji kontinuirano živjeli u području u kojem je, na temelju domaćeg prava i mjerenja provedenih na lokaciji, bilo opasno živjeti zbog onečišćenja zraka i vode te pomicanja tla uzrokovano

radom dviju industrijskih tvornica u državnom vlasništvu. Nadalje je razmotrio je li postojala odgovarajuća veza između onečišćenja i države potrebna za otvaranje pitanje odgovornosti države na temelju članka 8., koju je utvrdio na temelju sljedećih činjenica:

- država, kao vlasnik, trebala je znati, te je i znala, za utjecaj rada rudnika ugljena i tvornice za preradu ugljena na okoliš;
- podnositelji zahtjeva nisu se mogli realno nadati da će se preseliti;
- podnositelji su se nastanili u svojim domovima prije početka rada spornih postrojenja.

89. U predmetu *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 72., koji se odnosio na onečišćenje zraka koje je utjecalo na lokalno stanovništvo u okolici termoelektrane, Sud je istaknuo da su se, za razliku od podnositelja u predmetu *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., podnositelji u ovom predmetu preselili u svoju stambenu zgradu kad je elektrana već radila. Međutim, smatrao je da možda nisu mogli donijeti informiranu odluku u to vrijeme ili čak nisu bili u mogućnosti odbiti smještaj koji im je ponudila država u vrijeme vladavine Sovjetskog Saveza. Kad je ispitivao primjenjivost članka 8., zaključio je da se ne može tvrditi da su podnositelji sami stvorili situaciju zbog koje su prigovarali ili da su na neki način bili odgovorni za nju.

90. U predmetu *Podelean protiv Rumunjske* (odl.), 2019., u kojem je osoba koja je živjela u kući prigovorila zbog buke uzrokovane obližnjom tvornicom vapna i cementa, Sud je smatrao da je podnositeljeva odluka da živi u toj kući iako je znao za navedene smetnje koje su dovele do situacije kojoj je prigovorio. Ta ga je činjenica navela na preispitivanje primjenjivosti članka 8., iako je spis predmeta ukazivao na to da je podnositelj bio izložen buci koja je premašivala norme utvrđene domaćim pravom.

B. Obveze država i nadzor Suda

1. Negativne obveze i pozitivne obveze

91. Članak 8. može biti primjenjiv u predmetima iz područja okoliša bez obzira na to je li onečišćenje izravno uzrokovala država ili je li odgovornost države nastala na temelju nepravilnog reguliranja privatne industrije ili privatnog sektora (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavci 98. i 119.; *Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 89.; *Borysiewicz protiv Poljske*, 2008., stavak 50.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 87.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 78.; *Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske*, 2009., stavak 99.; *Frankowski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 61.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 134.); *Tolić i drugi protiv Hrvatske* (odl.), 2019., stavak 91.).

Kad buka ili drugo štetno djelovanje nadilazi uobičajene poteškoće suživota sa susjedima, to može utjecati na mirno uživanje doma, neovisno o tome jesu li uzrok privatni pojedinci, poslovne djelatnosti ili javne agencije (*Kapa i drugi protiv Poljske*, stavak 151., 2021.).

92. Bez obzira na to analizira li se predmet u smislu pozitivne obveze države da poduzme razumne i primjerene mjere kako bi osigurala prava podnositelja zahtjeva na temelju članka 8. stavka 1. ili u smislu miješanja javne vlasti koje treba biti opravdano u skladu sa stavkom 2., primjenjiva načela uglavnom su slična. U oba se konteksta treba uzeti u obzir pravična ravnoteža koju je potrebno uspostaviti između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u cjelini; a u oba konteksta država uživa određenu slobodu procjene pri određivanju koraka koje je potrebno poduzeti kako bi se osigurala usklađenost s Konvencijom (*Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990., stavak 41.; *López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 51.; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 98.; *Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.; *Apanasiewicz protiv Poljske*, 2011.; *Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004., stavak 55.; *Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 94.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 78.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 46.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 61.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012.,

stavak 134.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Bor protiv Mađarske*, 2013., stavak 24.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 138.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavci 64. i 73.; *Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., stavak 33.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 158.); *Tolić i drugi protiv Hrvatske* (odl.), 2019., stavak 92.).

Nadalje, čak i u odnosu na pozitivne obveze koje proistječu iz prvog stavka članka 8., u uspostavljanju potrebne ravnoteže ciljevi navedeni u drugom stavku mogu također biti važni (*Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990., stavak 41.; *López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 51.; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 98.; *Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004., stavak 55.; *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 78.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 46.; *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 61.; *Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 43.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 134.; *Bor protiv Mađarske*, 2013., stavak 24.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 138.).

Stoga u predmetu *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., koji se odnosio na buku uzrokovanu vatrometom tijekom dva zasebna tjedna u godini u okviru lokalnih svečanosti, Sud je uzeo u obzir činjenicu da su ti događaji privlačili turiste i tako stvarali prihod, te da su bili dio malteške kulturne i vjerske baštine. Primijetio je povezanost nekih od legitimnih ciljeva navedenih u članku 8. stavku 2., odnosno gospodarske dobrobiti zemlje i zaštite prava i sloboda drugih, te je smatrao legitimnim da je država uzela u obzir spomenute interese pri oblikovanju regulatornog okvira primjenjivog na kulturu vatrometa.

93. S obzirom na to da je ključno pitanje je li uspostavljena pravična ravnoteža između interesa osoba pogođenih onečišćenjem ili smetnjama i suprotstavljenih interesa društva u cjelini, Sud se ponekad suzdrži od navođenja treba li pojedini predmet ispitati iz gledišta negativne obveze nemiješanja u ostvarivanje prava zajamčenih člankom 8. ili iz gledišta pozitivne obveze reguliranja privatne industrije na način da se osigura poštovanje tih prava (*Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990.; *López Ostra protiv Španjolske*, 1994.; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 119.; *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 63.).

U većini tih predmeta Sud je proveo isto pažljivo ispitivanje kao i u kontekstu pozitivnih obveza, općenito nastojeći utvrditi je li uspostavljena gore navedena pravična ravnoteža (*Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990.; *López Ostra protiv Španjolske*, 1994.; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020.).

Međutim, Sud je ujedno imao priliku provesti pažljivo preispitivanje slično onome koje provodi u kontekstu negativnih obveza, utvrđujući unaprijed postojanje pravne osnove i legitimnog cilja. Taj je pristup primijenio u predmetu *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007., koji se odnosio na zračenje iz bazne stanice za mobilne telefone koju je postavio teleoperator čiji je glavni dioničar bila država. Provjerio je je li dozvola za postavljanje navedene infrastrukture bila propisana zakonom, je li dozvola izdana u svrhu ostvarivanja legitimnih ciljeva, odnosno u ovom predmetu gospodarske dobrobiti zemlje i interesa šire javnosti za upotrebu tehnologije mobilne telefonije, te jesu li vlasti uspostavile pravičnu ravnotežu između javnog interesa i interesa podnositelja za zaštitu od potencijalno štetnog zračenja.

94. Sud je ponekad primijenio test negativne obveze na ispitivanje pozitivne obveze osiguravanja poštovanja prava zajamčenih člankom 8. (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005.). Nadalje, ponekad je utvrdio miješanje, odlučio ga ispitati na temelju drugog stavka članka 8. te je zatim naveo obrazloženje koje se upotrebljava u odnosu na pozitivne obveze (*Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavci 53. – 57.).

95. Sud je istaknuo da, iako države trebaju uzeti u obzir zaštitu okoliša kad postupaju u okviru svoje sloboda procjene, a Sud je treba uzeti u obzir kad preispituje tu slobodu, ne bi bilo primjereno da Sud primijeni poseban pristup u tom pogledu upućujući na poseban status zaštite ljudskih prava iz područja okoliša (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 122.; *Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.).

96. Sud je ujedno smatrao da u predmetima u kojima se otvaraju pitanja iz područja okoliša država mora imati široku slobodu procjene (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 100.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 116.; *Luginbühl protiv Švicarske* (odl.), 2006.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 80.; *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Frankowski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2011.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 218.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 136.; *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 79.).

2. Nadzor Suda

97. U predmetima koji se odnose na odluke države koje utječu na pitanja iz područja okoliša postoje dva načina ispitivanja koja Sud može provesti. Prvo, Sud može ocijeniti materijalnu osnovanost odluke Vlade kako bi osigurao da je spojiva s člankom 8. Drugo, može pažljivo ispitati postupak odlučivanja kako bi osigurao da je odgovarajuća težina pridana interesima pojedinca. To je primjenjivo u slučajevima ispitivanja odluka ili mjera vlasti donesenih radi zaštite prava zajamčenih člankom 8. i u slučajevima ispitivanja odluka ili mjera koje predstavljaju miješanje javne vlasti u ostvarivanje tih prava (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 99.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 115.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 41.; *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 79.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 217.; *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavak 62.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 135.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 150.).

a. Materijalni aspekt

Negativne obveze: miješanje javne vlasti

98. Primjeri miješanja javne vlasti:

- *Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.: planirana javna željeznička pruga;
- *Ruano Morcuende protiv Španjolske* (odl.), 2005.: postavljanje električnog transformatora od strane općine koji emitira elektromagnetsko zračenje i vibracije;
- *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 141.: buka uzrokovana proširenjem sletne piste koja je zajedno sa svojom infrastrukturom pripadala javnom tijelu; stazu su preuređivala, održavala i njome su upravljala javna tijela, dok su odluke o produženju sletne piste donijele javne vlasti;
- *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavak 90.: izgradnja općinskog groblja u blizini privatne kuće, čime je njezin stanar izložen riziku za okoliš, posebno onečišćenju vode, uključujući vodu za piće;
- *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 85.: buka iz vojne zračne luke;
- *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 53.: buka i druge smetnje iz policijske postaje smještene u stambenoj zgradi.

99. Kao i kod svih predmeta obuhvaćenih člankom 8. stavkom 2., Sud utvrđuje je li miješanje bilo propisano zakonom, je li težilo legitimnom cilju i je li bilo nužno u demokratskom društvu (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 142.; *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 85.).

α. Miješanje propisano zakonom

100. Sud pridaje značajnu težinu utvrđenjima domaćeg suca u vezi s time (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 144.).

U predmetu *Dzemyuk protiv Ukrajine*, 2014., stavci 91. – 92., koji se odnosio na izgradnju općinskog groblja od strane općinskih vlasti u blizini podnositeljeve kuće, zbog čega je izložen riziku, posebno riziku od onečišćenja vode za piće, Sud je svoje utvrđenje povrede članka 8. temeljio na činjenici da je groblje izgrađeno i da se upotrebljavalo nezakonito, što je bila činjenica koja je u nekoliko navrata istaknuta na domaćoj razini i koju je priznala tužena Vlada. Sporno miješanje stoga nije bilo propisano zakonom.

β. Legitiman cilj

101. U predmetima koji su se odnosili na buku uzrokovanu radom javnih civilnih zračnih luka, Sud se oslonio na „gospodarsku dobrobit zemlje” u smislu članka 8., čak i kad je gospodarski interes bio uglavnom lokalni (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavci 147. – 149.; vidi i *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 121., iako Sud nije izričito ocijenio taj predmet u pogledu negativnih obveza).

Vidi i *Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001., koji se odnosio na planiranu javnu željezničku prugu.

102. U predmetu *Ruano Morcuende protiv Španjolske* (odl.), 2005., koji se odnosio na elektromagnetsko zračenje i vibracije iz električnog transformatora, Sud je istaknuo da je postavljanje transformatora težilo legitimnom cilju: poboljšanju kvalitete života u općini i njezinoj gospodarskoj i društvenoj dobrobiti opskrbljivanjem općinskog okruga električnom energijom.

103. U predmetu *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 87., koji se odnosio na buku iz vojne zračne luke, Sud je prepoznao očuvanje državne sigurnosti kao legitiman cilj.

χ. Nužnost miješanja

104. Uzimajući u obzir široku slobodu procjene koju države imaju u predmetima iz područja okoliša, prvenstveno je odgovornost nacionalnih vlasti da ocijene „nužnost” miješanja (*Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 80.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 218.), u pogledu i pravnog okvira i konkretnih provedbenih mjera (*Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.).

105. Ipak, Sud može zaključiti da je došlo do očigledne pogreške u procjeni nacionalnih vlasti (*Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.).

106. Dužnost mu je ocijeniti je li miješanje bilo razmjerno legitimnom cilju kojemu se težilo i konkretno je li, uzimajući u obzir široku slobodu procjene države u području okoliša, uspostavljena pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 150.).

Pritom Sud mora uzeti u obzir sve mjere koje su vlasti provele da bi ograničile onečišćenje i smetnje (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 153.).

U nekim predmetima priznaje da vlasti imaju neizbježno ograničen izbor mjera kojima mogu ispuniti „prijeku društvenu potrebu” za rješavanjem negativnih posljedica miješanja u privatne živote građana (*Ruano Morcuende protiv Španjolske* (odl.), 2005.).

107. Primjeri:

U predmetu *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavci 150. – 154., koji se odnosio na proširenje glavne sletne piste zračne luke, Sud je smatrao da ništa u spisu nije ukazivalo na to da je bilo utvrđeno da je proširenje sletne piste dovelo do ikakvog značajnog povećanja zračnog prometa,

kao što su ustvrdili podnositelji zahtjeva. Nadalje je ispitao mjere koje su vlasti poduzele da bi ograničile utjecaj buke: sletna pista produljena je za 2550 metara umjesto planiranih 2750 metara: najbučnijem zrakoplovu više nije bilo dozvoljeno letjeti u francuskom zračnom prostoru; u zračnoj luci više nisu bili dopušteni jedriličarstvo ili vojni letovi za izobrazbu; civilni letovi za izobrazbu također su regulirani i ograničeni; dopušten je mali broj noćnih letova; a visina i putanja zrakoplova koji slijeće i polijeće prilagođene su za sve zračne luke kako bi se smanjila buka. Sud je zaključio da su vlasti uspostavile pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa u ovom predmetu.

U predmetu *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavci 88. – 94., Sud je smatrao da su zvučne smetnje koje su uzrokovale miješanje kojem su prigovorile osobe koje su živjele u blizini vojne zračne luke nisu bile nerazmjerne legitimnom cilju upravljanja tim objektom. Primijetio je da su nekim podnositeljima nadoknađeni troškovi postavljanja zvučne izolacije, da podnositelji nisu dokazali da su smetnje koje su se mogle primijetiti u blizini njihovih doma bile toliko intenzivne i česte da ih se moglo smatrati nepodnošljivima i iznimnima u usporedbi sa situacijom brojnih drugih osoba koje žive u blizini neke zračne luke, da su domaći sudovi utvrdili da podnositelji nisu bili prisiljeni promijeniti namjenu svojih nekretnina i da podnositelji nisu dokazali da je razina buke dovela do toga da svoje nekretnine ne mogu prodati ili upotrebljavati, da je njihova vrijednost značajno smanjena ili da se podnositelji stoga nisu mogli preseliti ako su to željeli, a da pritom ne pretrpe značajan financijski gubitak.

ii. Pozitivne obveze: zaštitne mjere

α. Općenito

108. Države moraju provesti „nužne mjere” (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 55.; *Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavak 58.; *Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.) ili, drugim riječima, „sve potrebne mjere” (*Luginbühl protiv Švicarske* (odl.), 2006.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 173.) ili „razumne i primjerene mjere” (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 89.; *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 110.) radi zaštite prava zajamčenih člankom 8. Te pozitivne obveze mogu obuhvaćati donošenje mjera od strane vlasti za zaštitu tih prava čak i u sferi međusobnih odnosa pojedinaca (*Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000.; *Botti protiv Italije* (odl.), 2004.; *Deés protiv Mađarske*, 2010., stavak 21.).

109. Stoga do obveze države može doći čak i kad su onečišćenje, smetnja u okolišu ili rizik za okoliš kojima se prigovara rezultat postupanja pojedinaca (*Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.), posebno kad je to posljedica propusta u reguliranju privatne industrije (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 89.).

110. S tim u vezi država ne može tvrditi da su nadležne vlasti delegirale aktivnosti javne službe privatnoj agenciji (*Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 111.).

111. Nepoduzimanje mjera od strane nadležnih vlasti za zaštitu prava pojedinaca izloženih onečišćenju ili drugom štetnom djelovanju ili riziku za zdravlje može samo po sebi predstavljati povredu članka 8. (*Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavci 154. – 156.).

U predmetu *López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 56., koji se odnosio na neugodne mirise, buku i plinove iz postrojenja za obradu otpada, Sud je istaknuo da vlasti nisu samo podbacile u poduzimanju koraka za zaštitu podnositeljičina prava na poštovanje njezina doma te njezina privatnog i obiteljskog života, već su se i usprotivile sudskim odlukama kojima je to naloženo. Sud je zaključio da, unatoč slobodi procjene koju uživaju tužene države, država u ovom predmetu nije uspjela uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa gospodarske dobrobiti grada, koji proizlazi iz dostupnosti postrojenja za obradu otpada, i podnositeljičina djelotvornog uživanja prava na poštovanje njezina doma te njezina privatnog i obiteljskog života, te da je stoga došlo do povrede članka 8.

U predmetu *Bor protiv Mađarske*, 2013., stavci 25. – 28., koji se odnosio na buku koja je utjecala na osobu koja je živjela u blizini gradske željezničke stanice, Sud je naglasio da buka koja značajno premašuje zakonske norme može sama po sebi dovesti do povrede članka 8. ako država ne reagira

provedbom primjerenih mjera. Sud je istaknuo da su nakon podnositeljeva prigovora državne vlasti imale pozitivnu obvezu uspostaviti pravičnu ravnotežu između podnositeljevih interesa da ima mirno životno okruženje i suprotstavljenih interesa drugih i zajednice u cjelini da imaju na raspolaganju željeznički prijevoz, te je primijetio da je domaćim sudovima bilo potrebno šesnaest godina da provedu primjereno uspostavljanje ravnoteže i donesu odluku. Sud je utvrdio povredu članka 8. Konvencije.

U predmetu *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavci 53. – 57., koji se odnosio na buku i druge smetnje iz policijske postaje smještene u stambenoj zgradi, nikakva radnja nije poduzeta nekoliko godina, iako je lokalni policijski načelnik priznao da je postaja smještena u zgradi koja nije bila namijenjena za tu svrhu, peticija koju su dostavili lokalni stanari predstavljalo je „mrtvo slovo na papiru“, a vlastima je trebalo gotovo sedam godina da reagiraju na domaću presudu kojom je utvrđeno da je pravo podnositelja na odmor u vlastitu domu bilo povrijeđeno. Sud je utvrdio da država nije uspjela uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa lokalne zajednice da ostvari korist od obrane javnog reda i sigurnosti i od djelotvorne provedbe zakona od strane policije te podnositeljeva djelotvornog uživanja njegova prava na poštovanje njegova privatnog života i doma.

112. Isto se odnosi na propust vlasti da osiguraju djelotvornu provedbu mjera koje su donijele (*Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 63.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 144.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 53.): propisi za zaštitu zajamčenih prava nemaju svrhu ako se propisno ne provode (*Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004., stavak 61.; *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavak 63.; *Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, 2018., stavak 51.).

U predmetu *Moreno Gómez protiv Španjolske*, 2004., stavci 61. – 63. (vidi i *Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, 2018., stavci 50. – 54.), koji se odnosio na buku iz noćnih klubova, Sud je istaknuo da su općinske vlasti donijele mjere za osiguravanje poštovanja zajamčenih prava (kao što su podzakonski akti o buci i vibracijama) koje su u načelu trebale biti primjerene, no da su tolerirale i time doprinijele opetovanom kršenju pravila koja su same uspostavile. Naglasivši da propisi za zaštitu zajamčenih prava nemaju nikakvu svrhu ako se propisno ne provode i da je Konvencija namijenjena zaštiti stvarnih, a ne iluzornih ili teoretskih prava, Sud je smatrao da su činjenice pokazale da je podnositeljica pretrpjela ozbiljnu povredu prava na poštovanje njezina doma zbog propusta vlasti da reagiraju na noćne smetnje. Zaključio je da država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu da podnositeljici zahtjeva zajamči pravo na poštovanje njezina doma i privatnog života.

Slično tome, u predmetu *Oluić protiv Hrvatske*, 2010., stavci 63. – 66., koji se odnosio na buku iz bara tijekom noći, Sud je primijetio da su vlasti donijele mjere, ali ih nisu pravilo provele. Naložile su vlasniku bara da smanji razinu buke iz opreme za reprodukciju glazbe. Međutim, vlasnik nije postupio u skladu s tom odlukom. Kasnije su vlasniku bara naložile da postavi zvučnu izolaciju na zidove i međukatnu konstrukciju u skladu s relevantnim domaćim standardima, no pokazalo da se postavljena izolacija nije bila odgovarajuća. Nadalje, postupak po upravnoj tužbi koju je podnijela podnositeljica trajao je gotovo četiri godine. Ističući da su vlasti dopustile da se ta situacija nastavi gotovo osam godine dok su u tijeku bili razni postupci pred upravnim tijelima i upravnim sudom, zbog čega su ti postupci bili nedjelotvorni, Sud je utvrdio da tužena država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu da podnositeljici zahtjeva zajamči pravo na poštovanje njezina doma i privatnog života.

U predmetu *Apanasewicz protiv Poljske*, 2011., stavci 102. – 104., koji se odnosio na buku i prašinu nastalu radom postrojenja za proizvodnju betona i popratnim kretanjem kamiona, domaći je sud prihvatio podnositeljičin zahtjev i naložio prestanak aktivnosti koje su dovele do smetnji. Ističući nedostatnost mjera vlasti za izvršenje te odluke, Sud je presudio da su mjere za zaštitu podnositeljičkih prava na temelju članka 8. bile potpuno nedjelotvorne i da je došlo do povrede te odredbe.

113. U pitanjima iz područja okoliša, kao i u brojnim drugim područjima, odabir pozitivnih mjera koje će države provesti u načelu je obuhvaćen njihovom slobodom procjene (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 96.; *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, stavak 141., 2011.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 66.).

Iako država mora uzeti u obzir pojedinačne interese, čije poštovanje mora osigurati na temelju članka 8., u načelu mora imati izbor između različitih načina i sredstava za ispunjavanje te obveze. S obzirom na to da je nadzorna uloga Suda supsidijarne naravi, ograničena je na preispitivanje može li se smatrati da je određenim usvojenim rješenjem uspostavljena pravična ravnoteža (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 123.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 66.).

114. Konkretno, Sud je naglasio, u vezi s izlaganjem osoba koje su živjele u blizini industrijskih postrojenja onečišćenju iz tih postrojenja, da bi, kada se radi o širokoj slobodi procjene koju države imaju u kontekstu njihovih obveza iz područja okoliša na temelju članka 8., bilo pretjerano utvrditi opće pravo podnositelja na besplatan novi smještaj o trošku države, s obzirom na to da se prigovori na temelju te odredbe mogu riješiti i propisnim otklanjanjem opasnosti za okoliš (*Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 150.).

Vidi i predmet *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavak 65., koji se odnosio na izlaganje onečišćenju i smetnjama uzrokovanim prometom na ulici kroz koju su vlasti odlučile preusmjeriti autocestu, u kojem je Sud također istaknuo da se članak 8. ne može tumačiti na način da od Vlade zahtijeva da svakome osigura smještaj koji je u skladu s konkretnim ekološkim standardima.

Vidi i predmet *Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004., koji se odnosio na buku i onečišćenje kojima je bila izložena osoba koja je živjela u kamp-kućici u nomadskom naselju u blizini autoceste i željezničke infrastrukture, u kojem je Sud istaknuo da ne postoji pravo na temelju članka 8. koje od vlasti zahtijeva da osiguraju smještaj, ili uvjete stanovanja, u skladu s konkretnim ekološkim standardima ili na određenoj lokaciji.

115. Ipak, Sud može zaključiti da su vlasti očigledno pogriješile u procjeni kad su nastojale uspostaviti ravnotežu između suprotstavljenih interesa različitih privatnih aktera u tom području (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 105.), ili između suprotstavljenih interesa zajednice u cjelini i interesa podnositelja (*Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavci 141. – 142.). Unatoč tome, složenost pitanja povezanih s kreiranjem politika iz područja okoliša čini ulogu Suda prvenstveno supsidijarnom. Sud prvo mora ispitati je li postupak odlučivanja bio pravedan, a samo u iznimnim okolnostima može prijeći tu crt i preispitati materijalne zaključke domaćih vlasti (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 105.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 142.).

116. Sud stoga može biti pozvan ispitati primjerenost mjera koje su poduzele vlasti. Primjerice, u predmetu *Deés protiv Mađarske*, 2010., stavci 23. – 24., koji se odnosio na smetnje uzrokovane prometom na gradskoj cesti, istaknuo je da buka koja znatno premašuje zakonski propisane razine, a protiv koje država nije poduzela odgovarajuće mjere, može kao takva predstavljati povredu članka 8. Konvencije. U predmetu *Kapa i drugi protiv Poljske*, stavci 164. i 174., 2021., koji se također odnosio na smetnje uzrokovane cestovnim prometom, Sud je razmotrio postupanje vlasti i zaključio da ono nije predstavljalo odgovarajući ili primjeren odgovor na situaciju podnositelja zahtjeva koji su živjeli u blizini ceste koja je posrijedi.

117. S obzirom na slobodu procjene koju nacionalne vlasti uživaju u tom području, nije na Sudu da odredi što je točno trebalo učiniti da se smetnja otkloni ili umanju. Međutim, Sud može ocijeniti jesu li vlasti pristupile tom pitanju s dužnom revnošću i jesu li uzele u obzir sve suprotstavljene interese (*Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 98.; *Podelean protiv Rumunjske* (odl.), 2019.).

118. S tim u vezi, uzet će u obzir, među ostalim, jesu li nacionalne vlasti postupale u skladu s domaćim pravom (*Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavak 98.; *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 141.).

Stoga je u predmetu *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavci 71. – 72., koji se odnosio na neugodne mirise iz komunalnog odlagališta otpada, Sud uzeo u obzir činjenicu da odlagalište nije pribavilo potrebne dozvole, bilo za rad ili za zatvaranje, te da lokalne vlasti nisu slijedile propisani postupak,

zbog čega su mogle ignorirati uvjete u pogledu lokacije odlagalište i ugradnje sustava za praćenje onečišćenja zraka.

Međutim, Sud je istaknuo da propust države u provedbi određene mjere propisane domaćim pravom ne sprječava tu državu da ispuni svoju pozitivnu obvezu na neki drugi način. Domaćoj zakonitosti treba pristupiti ne kao zasebnom i konačnom testu, već kao jednom od brojnih aspekata koje treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja je li država uspostavila „pravičnu ravnotežu” u skladu s člankom 8. stavkom 2. (*Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 98.).

U predmetu *Calancea i drugi protiv Republike Moldavije* (odl.), 2018., stavak 26., u kojem su osobe koje su živjele u blizini visokonaponskog voda prigovorile zbog rizika kojima su bile izložene zbog male udaljenosti od voda, Sud je istaknuo da su lokalne vlasti dozvolile izgradnju kuća podnositelja zahtjeva unutar zaštitne zone od 20 metara od vodova, time kršeći domaće propise. Međutim, zaključio je da sama ta činjenica nije dovoljna da bi utvrdio povredu članka 8.

119. U vezi sa smetnjama iz susjedstva, činjenica da su podnositelji bili svjesni spornog onečišćenja, smetnji ili rizika kad su se nastanili u svojem domu bila je važan čimbenik u relevantnom testu vaganja, neovisno o tome što su imali zakonsko pravo tamo živjeti (*Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 72.).

Sud također može uzeti u obzir nezakonitost situacije podnositelja zahtjeva. U predmetu *Martínez Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavci 47. – 50., koji se odnosio na smetnje uzrokovane radom kamenoloma, istaknuo je da su se podnositelji nastanili u „industrijskoj zgradi” koja se na temelju domaćeg prava nije smjela upotrebljavati kao stambeni prostor, unatoč činjenici da su njihovi uzastopni zahtjevi za izdavanje dozvole bili odbijeni. Sud je zaključio da su se namjerno doveli u nezakonitu situaciju i da su trebali prihvatiti njezine posljedice, te da nisu imali osnova prigovoriti zbog buke iz kamenoloma koji je zakonito uspostavljen na zemljištu zakonom određenom za industrijske aktivnosti.

120. U predmetima koji su se odnosili na buku iz zračnih luka, Sud je pridao važnost činjenici da su se podnositelji mogli preseliti, a da ne pretrpe nikakav financijski gubitak (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 127.; *Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.).

Slično tome, u predmetu *Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004., koji se odnosio na buku i onečišćenje kojima je bila izložena osoba koja je živjela u kamp-kućici u nomadskom naselju u blizini autoceste i željezničke infrastrukture, Sud je uzeo u obzir činjenicu da se podnositelj mogao odseliti s te lokacije. Kad je riječ o poteškoćama s kojima se susreće lokalno nomadsko stanovništvo (engl. *Travellers*) pri pronalasku zamjenskih mjesta na kojima mogu živjeti u svojim kamp-kućicama, Sud je uputio na presudu u predmetu *Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 111., u kojem je istaknuo da su brojne romske obitelji i dalje živjele nomadskim životom, a ne na službenim zemljištima, te da nema sumnje da su se na službenim zemljištima povremeno otvarala slobodna mjesta. Sud je nadalje naglasio da mu, kao i u predmetu *Chapman*, nisu dostavljene nikakve informacije o naporima koje je podnositelj uložio da pronađe druge lokacije, te da se nije moglo smatrati utvrđenim da nije imao druge opcije.

121. Primjeri:

U predmetu *Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990., stavci 42. – 45., koji se odnosio na buku iz zračne luke Heathrow, Sud je uzeo u obzir nužnost velikih međunarodnih zračnih luka za gospodarsku dobrobit zemlje, naglasivši da se njihovim radom težilo legitimnom cilju i da se posljedični negativni utjecaj na okoliš nije mogao u potpunosti otkloniti. Nadalje je istaknuo da su nadležne vlasti uvele niz mjera kako bi kontrolirale, smanjile i kompenzirale buku iz zrakoplova u zračnoj luci Heathrow i oko nje, uključujući izdavanje potvrda o buci zrakoplova, ograničenja noćnih letova, praćenje buke, uvođenje najboljih ruta u odnosu na stvaranje buke, izmjene pista, naknade za slijetanje povezane s bukom, ukidanje dozvole za helikopterske letove između zračnih luka Gatwick i Heathrow, program

dodjele bespovratnih sredstava za postavljanje zvučne izolacije, program za kupnju nekretnina pogođenih bukom u blizini zračne luke itd. Primijetio je da su vlasti tim mjerama, koje su uvedene postupno kao rezultat savjetovanja s različitim dionicima i na temelju različitih interesa, uzele u obzir utvrđene međunarodne standarde, razvoj zrakoplovne tehnologije i različite razine smetnji kojima su pogođene osobe koje su živjele u blizini zračne luke. Zaključio je da, unatoč ograničenjima prava na žalbu za osobe izložene buci, nije bilo ozbiljnih razloga za tvrdnju da su ili politički pristup problemu ili sadržaj konkretnih regulatornih mjera koje su donijele vlasti Ujedinjenog Kraljevstva doveli do povrede članka 8., bilo u pogledu pozitivnih ili negativnih obveza na temelju te odredbe. Sud je smatrao da se, pri donošenju presude o odgovarajućem opsegu mjera za smanjenje buke iz zrakoplova koji su slijetali u zračnu luku Heathrow i polijetali s nje, nije moglo uvjerljivo tvrditi da je Vlada Ujedinjenog Kraljevstva prešla granice svoje slobode procjene ili narušila pravičnu ravnotežu koju je trebalo uspostaviti na temelju članka 8.

Slično tome, u predmetu *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavci 126. – 130., koji se odnosio na onečišćenje bukom kojim su pogođene osobe koje su živjele u blizini zračne luke Heathrow u kontekstu izmijenjenih i dopunjenih propisa o noćnim letovima, Sud je proveo test vaganja između gospodarskih interesa noćnih letova i mjera provedenih radi smanjenja onečišćenja bukom. Kad je riječ o potonjem, prvo je primijetio da je cilj spornih propisa, koji su se temeljili na sustavu određivanja kvota, bio smanjenje buke. Nadalje je uzeo u obzir mjere provedene kako bi se općenito ublažio utjecaj buke zrakoplova: izdavanje potvrda o buci zrakoplova kako bi se smanjila buka na njezinu izvoru; obvezno postupno uklanjanje starijih bučnih mlažnjaka iz upotrebe; uvođenje najboljih ruta u odnosu na stvaranje buke i minimalnih gradijenata penjanja za zrakoplove koji polijeću; postupci za smanjenje buke pri prilazu zrakoplova; ograničenje kretanja u zračnom prijevozu; aerodromske naknade povezane s bukom; programi dodjele bespovratnih sredstava za postavljanje zvučne izolacije i isplata naknada za onečišćenje bukom vlasnicima kuća. Sud je također uzeo u obzir činjenicu da su vlasnici kuća u blizini mogli prodati svoje nekretnine, a da ne pretrpe financijske gubitke, naglašavajući da je, tamo gdje je ograničen broj osoba na nekom mjestu bio posebno pogođen općom mjerom, činjenica da su se po želji mogli preseliti drugdje, a da ne pretrpe financijske gubitke, morala biti značajna za ukupnu razumnost predmetne opće mjere. Nadalje, kad je presudio da nije došlo do povrede članka 8., Sud je istaknuo da je postupak odlučivanja propisno proveden: provedene su istrage i studije, a javnost je bila propisno obaviještena, imala je pristup relevantnom savjetodavnom dokumentu, mogla je dostaviti svoja očitovanja i mogla je dati bilo kakve izjave koje je smatrala primjerenima.

U predmetu *Fadeyeva protiv Rusije*, 2005., stavak 99. – 134., u kojem je osoba koja je živjela u blizini čeličane prigovorila zbog onečišćenja kojem je bila izložena, Sud je razmatrao pitanje poštovanja domaćeg prava, postojanje legitimnog cilja i nužnosti aktivnosti u demokratskom društvu (za konvencionalniji pristup pozitivnim obvezama, vidi i predmet *Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006., stavci 101. – 110.). Složio se s Vladom da se nastavkom rada čeličane težilo legitimnom cilju pridonošenja gospodarskoj aktivnosti regije. Prilikom ispitivanja je li uspostavljena pravična ravnoteža, Sud je prvo razmotrio tvrdnju podnositeljice da su joj vlasti trebale osigurati drugi smještaj. Istaknuo je da je podnositeljica živjela u sanitarnoj sigurnosnoj zoni čeličane u kojoj je razina industrijskog onečišćenja bila iznad sigurnih razina i u kojoj je svako stanovanje u načelu bilo zabranjeno domaćim zakonodavstvom. Međutim, naveo je da je podnositeljica stan stekla zakonito od države te je stoga isključio mogućnost da je podnositeljica sama stvorila situaciju kojoj joj prigovorila ili da je na neki način bila odgovorna za nju. Sud je ujedno istaknuo da se podnositeljica nije mogla preseliti i da je jedino rješenje na temelju nacionalnog prava u toj situaciji bilo podnositeljicu uvrstiti na listu čekanja za smještaj. Budući da nije bilo nade da će u dogledno vrijeme dobiti novi smještaj, Sud je zaključio da mjera koju su domaće vlasti provele nije bila od značaja za podnositeljicu jer joj nije dala nikakvu realnu nadu da će se biti udaljena od izvora onečišćenja. Sud je ujedno nastojao utvrditi je li država provela druge mjere radi sprječavanja ili smanjenja onečišćenja. Istaknuo je da se, unatoč tome što je postignut značajan napredak u smanjenju emisija u prethodnih deset do dvadeset godina, opće poboljšanje stanja okoliša odvijalo vrlo sporo. Istaknuo je i da Vlada nije objasnila koje su praktične mjere donesene

kako bi se uzeli u obzir interesi osoba koje su živjele u blizini čeličane. Zaključno, primijetio je da, iako je situacija u okruženju postrojenja zahtijevala posebno postupanje prema osobama koje su živjele u toj zoni, država podnositeljici nije ponudila nikakvo djelotvorno rješenje kojim bi joj pomogla da se iseli iz opasnog područja. Ujedno je primijetio da, iako je predmetno onečišćujuće postrojenje radilo protivno domaćim ekološkim standardima, nije bilo nikakvih naznaka da je država osmislila ili primijenila djelotvorne mjere kojima bi uzela u obzir interese lokalnog stanovništva pogođenog onečišćenjem, a koje bi mogle smanjiti industrijsko onečišćenje na prihvatljive razine. Sud je zaključio da tužena država, unatoč širokoj slobodi procjene koju je imala, nije uspostavila pravičnu ravnotežu između interesa zajednice i podnositeljčinog stvarnog uživanja njezina prava na poštovanje doma i privatnog života.

U predmetu *Sciavilla protiv Italije* (odl.), 2000., koji se odnosio na buku iz bara tijekom noći, Sud je zaključio da su vlasti uložile potrebne napore kako bi zaštitile podnositeljčino pravo na poštovanje njezina doma te privatnog i obiteljskog života i da su uspostavile pravičnu ravnotežu između tog prava i prava voditeljice bara s obzirom na to da je gradonačelnik potonjoj nametnuo ograničenja, a sud joj je naložio da podnositeljici plati naknadu štete, te s obzirom na to da je buka prestala godinu dana i devet mjeseci nakon reakcije gradonačelnika. Sud je zahtjev proglasio očigledno neosnovanim.

U predmetu *Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004., koji se odnosio na buku iz privatne zračne luke, Sud je smatrao da je državna politika prema kojoj se pitanja u vezi s radom lokalnih zračnih luka, uključujući pitanja povezana s bukom, trebaju rješavati na lokalnoj razini, pri čemu Vlada i tijelo nadležno za civilno zrakoplovstvo imaju krajnju ovlast donošenja propisa, podložno sudskom nadzoru, bila u načelu prihvatljiva na temelju članka 8., pod uvjetom da su zakonodavni okvir i lokalni propisi takvi da se njima održava pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa. Sud je uzeo u obzir zakonodavni okvir i lokalne propise te je istaknuo da mu nisu dostavljeni nikakvi dokazi koji bi ukazivali na bilo kakav utjecaj buke iz zračne luke na cijene kuća općenito ili konkretno na vrijednost nekretnina podnositelja ili na temelju kojih bi se moglo utvrditi da nisu postojale nikakve realne mogućnosti da se podnositelji presele, zbog čega nije mogao utvrditi da je Vlada izašla izvan okvira svoje slobode procjene ili da nije provela primjerene mjere u svrhu uspostavljanja pravične ravnoteže i osiguravanja prava podnositelja na temelju članka 8.

U predmetu *Botti protiv Italije* (odl.), 2004., Sud se na temelju članaka 2. i 8. bavio pitanjem izlaganja nepušača pasivnom pušenju na mjestima kojima je javnost imala pristup. Uzimajući u obzir to da su interesi podnositelja kao nepušača bili suprotstavljeni interesima pojedinaca koji puše i uzimajući u obzir slobodu procjene nacionalnih vlasti, Sud je smatrao da se nepostojanje široke zabrane pušenja na javnim mjestima nije moglo smatrati propustom talijanske države da zaštiti podnositeljeva prava na temelju članaka 2. i 8. Konvencije.

Sud je primijenio sličan pristup u predmetu *Aparicio Benito protiv Španjolske* (odl.), 2006., koji se odnosio na pasivno pušenje u zatvoru. Napomenuo je da države članice nisu imale jedinstven odgovor na pasivno pušenje te je istaknuo da njegova zadaća nije državama nametnuti neko konkretno postupanje koje se mora primijeniti u svakom sektoru društva. Konkretnije, primijetio je nedostatak bilo kakvog standardnog pristupa u pogledu pušenja u zatvoru kad je riječ o situacijama poput one podnositelja, koji je imao zasebnu ćeliju, koje su se javljale istovremeno kao i slučajevi u kojima su zatvorenici nepušači dijelili ćelije s pušačima. Slično tome, neke države stranke, poput Španjolske, ograničile su zajedničke prostore u kojima je dopušteno pušenje, dok druge nisu uvele takva ograničenja. S obzirom na nedostatak konsenzusa među državama strankama u pogledu pušenja i načina na koji je ono uređeno u zatvorima, te uzimajući u obzir konkretne okolnosti predmeta, Sud je prigovor na temelju članka 8. proglasio očigledno neosnovanim.

U predmetu *Luginbühl protiv Švicarske* (odl.), 2006., koji se odnosio na zabrinutost osobe koja pati od elektromagnetske preosjetljivosti zbog planiranog postavljanja odašiljača za mobilne telefone, Sud je prvo istaknuo da su domaći standardi poštovani, a drugo, da štetnost te vrste infrastrukture za javno zdravlje još nije bila znanstveno dokazana. Utvrdio je da, unatoč podnositeljčinoj elektromagnetskoj preosjetljivosti, s obzirom na široku slobodu procjene države i interese modernog društva da ima

cjelovitu mrežu pokretne telefonije, ne bi bilo ni razumno ni primjereno zaključiti da je zaštita podnositeljičinih prava zahtijevala nametanje obveze državi da donese opsežnije mjere od donošenja i poštovanja važećih propisa o transmisijama. Proglasio je prigovor na temelju članka 8. očigledno neosnovanim.

U predmetu *Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004., osoba koja je živjela u kamp-kućici u nomadskom naselju u blizini autoceste i željezničke infrastrukture prigovorila je zbog buke i onečišćenja kojima je bila izložena. Sud je zaključio da se vlasti nisu ni umiješale u podnositeljevo pravo na poštovanje njegova doma ili privatnog života niti su pokazale manjak poštovanja. Napomenuo je da nije bilo dokazano da podnositelj nije imao druge alternative, te je uzeo u obzir činjenicu da su poduzete mjere za poboljšanje situacije, primijetivši da je zabrana upotrebe olovnog benzina iskorijenila glavni uzrok zabrinutosti za zdravlje djece i da su domaći sudovi istaknuli da je mjesni odbor dobio velik iznos bespovratnih sredstava od Vlade za uređenje dotične lokacije te da su zakonodavstvom o zaštiti okoliša bila propisana pravna sredstva koja su se mogla iskoristiti.

U predmetu *Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009., u kojem su osobe koje su živjele u blizini cestovne infrastrukture prigovorile zbog onečišćenja ispušnim plinovima dizelskih vozila, Sud je primijetio da je tužena država poduzela mjere za ograničavanje emisija dizelskih vozila te je smatrao da podnositelji nisu pokazali da je država, time što je odbila konkretnu mjeru koju su podnositelji preporučili – propisivanje obvezne ugradnje filtera čestica u dizelska vozila, izašla iz okvira svoje diskrecijske ovlasti time što nije uspostavila pravičnu ravnotežu između interesa pojedinca i zajednice u cjelini.

U predmetu *Deés protiv Mađarske*, 2010., stavci 22. – 24., u kojem je osoba koja je živjela u blizini gradske ceste prigovorila zbog buke, vibracija, onečišćenja i neugodnih mirisa uzrokovanih gustim prometom koji se javio nakon što je na obližnjoj autocesti uvedena cestarina, Sud je napomenuo da su vlasti poduzele korake da bi smanjile smetnje: izgradnja tri obilaznice, smanjenje ograničenja brzine tijekom noći, ugradnja semafora i novi prometni znakovi kojima se zabranjuje pristup teškim vozilima i preusmjerava promet. Međutim, istaknuo je da su se te mjere pokazale nedostatnima, zbog čega je podnositelj bio izložen prekomjernoj buci tijekom dugog vremenskog razdoblja, čime mu je nametnut nerazmjern teret. Sud je primijetio da su razine buke premašivale zakonske norme nekoliko godina, unatoč naporima države da uspori i reorganizira promet u toj četvrti, te je smatrao da je ulica u kojoj je podnositelj živio bila pogođena izravnim i ozbiljnim štetnim djelovanjem koje ga je sprječavalo u uživanju svojega doma; Sud je presudio da tužena država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu da podnositelju zahtjeva osigura poštovanje njegova doma i privatnog života.

U predmetu *Mileva i drugi protiv Bugarske*, 2010., stavci 99. – 102., koji se odnosio na buku i druge smetnje iz kluba za igranje računalnih igara koji je radio u stambenoj zgradi, Sud je primijetio da policija i općinske vlasti, unatoč tome što su primili niz pritužbi i utvrdili da je klub radio bez potrebnih dozvola, nisu poduzeli djelotvorne korake kako bi utvrdili učinke rada kluba na dobrobit osoba koje su živjele u istoj zgradi i nisu koristile svoje ovlasti da provjere uzrokovane smetnje, koje su očito bile protivne propisima o buci u stambenim zgradama. Općina je odobrila plan za prenamjenu stana u kojem se klub nalazio u poslovni prostor, a da pritom nisu pokušale utvrditi jesu li poštovana pravila iz domaćeg prava kojima se nastojalo uskladiti postojanje komercijalnih objekata u stambenim zgradama s dobrobiti osoba koje žive u takvim zgradama. Općina je naknadno dozvolu za rad kluba uvjetovala time da njegovi klijenti moraju ulaziti kroz stražnji ulaz, a ne kroz prolaz kojim se služe stanovnici zgrade, no taj je uvjet nametnut otprilike dvije i pol godine nakon otvaranja kluba i nije poštovan. Nadalje, domaći sud obustavio je izvršenje odluke Područne uprave za kontrolu gradnje kojom je zabranjena upotreba stana kao kluba za igranje računalnih igara i naložen je prekid opskrbe vodom i strujom, što je, u kombinaciji s duljinom trajanja postupka, spriječilo podnositelje da osiguraju djelotvornu zaštitu svojih prava. Sud je zaključio da tužena država nije pristupila tom pitanju s dužnom revnošću i nije pravilno razmotrila sve suprotstavljene interese, te time nije ispunila svoju pozitivnu obvezu osiguravanja prava podnositelja na poštovanje njihovih domova te njihovih privatnih i obiteljskih života.

U predmetu *Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavci 146. – 156., koji se odnosio na onečišćenje vode, zraka i tla uzrokovanog radom rudnika ugljena, tvornice za preradu ugljena i jalovine, Sud je istaknuo da su vlasti poduzele niz koraka kako bi umanjile štetne utjecaje: postojao je zakonodavni okvir koji nije bio sporan; razine onečišćenja redovito su se mjerile; izrečene su sankcije u odnosu na rudnik i tvornicu; utvrđena je zaštitna zona; izgrađen je akvadukt za opskrbu vodom za piće i doneseno je nekoliko planova za preseljenje podnositelja zahtjeva. Sud je ipak istaknuo da, unatoč tim naporima, vlasti nisu uspjele donijeti djelotvorno rješenje za osobnu situaciju podnositelja zahtjeva, koja je tijekom cijelog predmetnog razdoblja ostala gotovo ista (više od dvanaest godina). Doista, država, koja je bila vlasnik rudnika i tvornice, razmatrala je dva različita načina rješavanja situacije podnositelja zahtjeva, ili olakšati njihovo preseljenje u sigurnije područje ili ublažiti utjecaj onečišćenja na neki način. Do preseljenja nikad nije došlo, a planirane mjere ublažavanja, kao što je donošenje plana upravljanja zaštitnom zonom, nikad se nisu ostvarile.

U predmetu *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavci 68. – 69., koji se odnosio na buku uzrokovanu vatrometom tijekom dva zasebna tjedna u godini, Sud je pridao važnost činjenici da je država regulirala predmetnu aktivnost, pa se vatromet puštao pod nadzorom policijskih službenika i vatrogasaca i bio je pokriven obveznim osiguranjem, a trećim stranama koje su puštale vatromet nametnute su obveze.

U predmetu *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavci 111. – 112., u kojem su podnositelji zahtjeva prigovorili zbog onečišćenja i smetnji uzrokovanih nakupljanjem otpada na ulicama koje je trajalo nekoliko mjeseci, Sud je svoje utvrđenje povrede njihova prava na poštovanje njihovih privatnih života i domova temeljio na dugotrajnoj nemogućnosti vlasti da osiguraju pravilno funkcioniranje službe za prikupljanje, obradu i zbrinjavanje otpada.

U predmetu *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavci 152. – 160., koji se odnosio na buku iz bara, Sud je napomenuo da, unatoč brojnim prigovorima i tužbama podnositeljice, nadležne upravne vlasti nisu donijele nijednu primjerenu odluku u više od deset godina. Sud je smatrao da tužena država, zbog toga što je dopustila da ta situacija traje na taj način više od deset godina, nije pristupila tom pitanju s dužnom revnošću i nije pravilno razmotrila sve suprotstavljene interese, te time nije ispunila svoju pozitivnu obvezu osiguravanja podnositeljičina prava na poštovanje njezina doma te njezina privatnog života.

U predmetu *Podelean protiv Rumunjske* (odl.), 2019., u kojem je osoba prigovorila zbog buke iz tvornice vapna i cementa, Sud je pridao posebnu važnost četirima čimbenicima kad je utvrdio da je država ispunila svoje pozitivne obveze: podnositelj je odlučio živjeti u blizini izvora buke iako je znao za nju; nije prigovorio vlastima i sudovima zbog drugih izvora buke, a koji su doprinijeli akustičkim smetnjama kojima je bio izložen; iskoristio je propisana postupovna jamstva; domaće vlasti nastojale su smanjiti buku (osiguravanjem da se rad tvornice temelji na okolišnim dozvolama, mjerenjem razina buke i provedbom radova modernizacije i zvučne izolacije). Sud je zaključio da iako naponi vlasti nisu smanjili razinu buke ispod ograničenja propisanog domaćim pravom, to je djelomično bila posljedica postojanja drugih izvora onečišćenja i podnositeljeve odluke da ne prigovori na domaćoj razini zbog svih tih izvora.

U predmetu *Kapa i drugi protiv Poljske*, 2021., stavci 164. – 175., u kojem su podnositelji prigovorili smetnjama zbog izloženosti njihova doma gustom cestovnom prometu uzrokovanom preusmjeravanjem prometa od strane vlasti, Sud je napomenuo da vlasti nisu bile pasivne no, unatoč „znatnim naporima” koje su uložile u smanjenje smetnji, njihovo postupanje u tu svrhu bilo je uglavnom nedjelotvorno, čime je sudionicima u prometu dana prednost pred lokalnim stanovništvom. Sud je presudio da je došlo do povrede prava podnositelja na poštovanje njihovih domova zbog preusmjeravanja gustog prometa na cestu koja nije bila primjerena za takav promet i zbog izostanka djelotvornog i primjerenog odgovora domaćih vlasti na probleme s kojima su suočavali stanovnici.

β. Konkretno za opasne aktivnosti: prevencija i informiranje

• Naglasak mora biti na prevenciji

122. Sud je istaknuo da se, u kontekstu opasnih aktivnosti, opsezi pozitivnih obveza na temelju članka 2. i članka 8. Konvencije uvelike preklapaju. Pozitivna obveza na temelju članka 8. stoga od nacionalnih vlasti zahtijeva poduzimanje istih praktičnih mjera poput onih koje se od njih očekuju u kontekstu njihove pozitivne obveze na temelju članka 2. (*Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 212. i 216.; *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 102.).

123. Konkretno, kao u okviru članka 2., pozitivna obveza poduzimanja svih odgovarajućih radnji radi zaštite prava podnositelja na temelju članka 8. stavka 1. prije svega podrazumijeva primarnu dužnost države da uspostavi zakonodavni i upravni okvir osmišljen kako bi se djelotvorno spriječila šteta za okoliš i zdravlje ljudi (*Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 88.).

Prilikom ispitivanja prigovora na temelju članka 8., u predmetima u kojima je država bila suočena sa složenim pitanjima politika iz područja okoliša i gospodarstva, posebno predmetima koji se odnose na opasne aktivnosti, Sud je naglasio da država mora, osim toga, donijeti propise usmjerene na posebne značajke aktivnosti o kojoj je riječ, posebno s obzirom na potencijalnu razinu rizika. Propisi moraju obuhvaćati izdavanje dozvola, uspostavu, rad, sigurnost i nadzor aktivnosti te se njima za sve uključene strane mora propisati obvezno poduzimanje praktičnih mjera kako bi se osigurala djelotvorna zaštita građana čiji bi životi mogli biti ugroženi zbog rizika svojstvenih tom području djelatnosti (*Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 88.; *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavak 63.; *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavak 61.; *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 106.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017.; *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavak 75.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 159.).

124. Primjeri:

U predmetu *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavci 66. – 73., podnositeljica je prigovorila zbog nemogućnosti lokalnih vlasti da prisile trgovačko društvo koje je upravljao postrojenjem za olovo i cink da smanji onečišćenje na razine spojive s dobrobiti lokalnog stanovništva. Sud je istaknuo da Vlada nije dostavila nikakve dokaze da su mjere usmjerene na smanjenje onečišćenja povezanog s dozvolama za rad postrojenja bile propisno provedene, te da je postrojenje radilo tri godine bez potrebnog odobrenja, iako su lokalne vlasti bile svjesne ozbiljnog problema onečišćenja zbog rada postrojenja, te su čekale nekoliko godina da poduzmu bilo kakve mjere protiv društva koje je upravljalo postrojenjem. Sud je smatrao da interes domaćih vlasti za nastavak gospodarskih aktivnosti najvećeg poslodavca u općini ne može imati prednost pred pravima pogođenih osoba na uravnotežen i zdrav okoliš. Sud je zaključio da tužena država, unatoč slobodi procjene koju je imala, nije uspostavila pravičnu ravnotežu između interesa gospodarske dobrobiti grada (zaštita djelatnosti vodećeg lokalnog poslodavca) i podnositeljčina djelotvornog uživanja njezina prava na poštovanje njezina doma te njezina privatnog i obiteljskog života.

U predmetu *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 215. – 216., Sud je presudio da je došlo do povrede članka 8. Konvencije i članka 1. Protokola br. 1 uz Konvencije te se pozvao na svoje utvrđenje na temelju članka 2. Konvencije (vidi odjeljak ovog Vodiča koji se odnosi na članak 2.): 1. vlasti nisu uspostavile jasan zakonodavni i upravni okvir koji bi im omogućio da djelotvorno procijene rizike svojstvene radu rezervoara i da provedu politike prostorno-urbanističkog razvoja u okolici rezervoara u skladu s relevantnim tehničkim standardima; 2. nije postojao koherentan sustav nadzora koji bi odgovorne osobe potaknuo da poduzmu korake kako bi osigurale odgovarajuću zaštitu stanovništva tog područja, a posebno da održavaju korito rijeke dovoljno čistim da može podnijeti hitno ispuštanje vode iz rezervoara, da na tom mjestu uspostave sustav hitnog upozoravanja i da obavijeste lokalno stanovništvo o potencijalnim rizicima povezanim s radom rezervoara; 3. nije utvrđeno da je postojala dovoljna suradnja i koordinacija raznih upravnih vlasti kako bi se osiguralo da rizici na koje su upozorene ne postanu toliko ozbiljni da ugroze živote ljudi. Sud je ujedno istaknuo da vlasti nisu

djelovale ni nakon poplave kojoj su prigovorili podnositelji zahtjeva, zbog čega se činilo da su rizici za živote osoba koje su živjele u blizini rezervoara i dalje postojali u vrijeme donošenja presude.

U predmetu *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavci 103. – 117., koji se odnosio na izlaganje azbestu radnika koji su radili u državnom brodogradilištu, Sud je presudio da je došlo do povrede članka 2. u odnosu na jednog od podnositelja zahtjeva koji je preminuo od mezotelioma, zbog neprimjerenosti propisa i provedenih djelomičnih mjera (vidi odjeljak ovog Vodiča koji se odnosi na članak 2.). Pozivajući se na obrazloženje koje je dovelo do tog utvrđenja, presudio je da je došlo do povrede članka 8. u odnosu na živuće podnositelje zahtjeva.

U predmetu *Jugheli i drugi protiv Gruzije*, 2017., stavci 73. – 78., koji se odnosio na onečišćenje zraka iz termoelektrane, utvrđenje Suda da je došlo do povrede temeljilo se na dvije činjenice. Prije svega, napomenuo je da u relevantno vrijeme nisu postojali nikakvi preventivni propisi o opasnim aktivnostima te je primijetio da je praktično nepostojanje regulatornog okvira primjenjivog na potencijalno opasne aktivnosti termoelektrane značilo da je ona mogla raditi u neposrednoj blizini domova podnositelja zahtjeva bez ikakvih zaštitnih mjera kojima bi se spriječilo ili barem smanjilo onečišćenje zraka i njegov negativni utjecaj na zdravlje i dobrobit podnositelja zahtjeva. Drugo, Sud je istaknuo inerciju vlasti u odnosu na tu situaciju, iako su prepoznale ekološke smetnje koje je stanovništvo trpjelo. Sud je zaključio da tužena država, unatoč slobodi procjene koju vlasti imaju u predmetima koji se odnose na pitanja iz područja okoliša, nije uspostavila pravičnu ravnotežu između interesa zajednice da ima operativnu termoelektranu i djelotvornog uživanja prava podnositelja zahtjeva na poštovanje njihova doma i privatnog života.

U predmetu *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavci 162. – 174., u kojem su lokalni stanovnici prigovorili zbog propusta države da zaštiti njihovo zdravlje i prirodni okoliš od otrovnih emisija iz tvornice za preradu čelika u Tarantu, Sud je napomenuo da je u raznim studijama provedenima na domaćoj razini spomenut utjecaj tih emisija na okoliš i javno zdravlje te je istaknuta uzročno-posljedična veza između izlaganja emisijama i niza ozbiljnih patoloških stanja, kao i povećanja stope smrtnosti. Sud je istaknuo da pokušaji vlasti da dekontaminiraju tu regiju nisu ostvarili željene rezultate i, konkretno, da je Vlada u niz navrata intervenirala kako bi osigurala nastavak aktivnosti proizvodnje čelika, unatoč utvrđenju relevantnih pravosudnih tijela, na temelju kemijskih i epidemioloških vještačenja, da postoje ozbiljni rizici za zdravlje i okoliš. Sud je zaključio da je u upravljanju vlasti pitanjima iz područja okoliša u vezi s proizvodnim aktivnostima tvornice došlo do mrtve točke, koja ukazuje na trajnost situacije onečišćenja okoliša koje je ugrožavalo zdravlje podnositelja i, općenito, cjelokupnog stanovništva koje je živjelo u područjima izloženima riziku, a kojemu su, po svemu sudeći, bile uskraćene informacije o napretku u dekontaminaciji tih područja, posebno u pogledu vremenskih okvira za povezane radove. Posljedično je zaključio da vlasti nisu poduzele sve potrebne korake da bi osigurale zaštitu prava podnositelja na poštovanje njihovih privatnih života.

• Informacije za osobe izložene opasnosti po zdravlje, izvan bilo kakvog postupka odlučivanja

125. U sferi opasnih aktivnosti, članak 8. zahtijeva da osobe izložene riziku za zdravlje imaju pristup dostupnim informacijama koje im omogućuju da procijene rizik, uključujući i izvan bilo kakvog postupka odlučivanja (*Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavak 60.) (vidi tekst u nastavku u vezi s pristupom informacijama u okviru postupka odlučivanja).

126. Ukoliko se Vlada bavi opasnim aktivnostima koje bi mogle imati skrivene štetne posljedice za zdravlje onih koji su uključeni u takve aktivnosti, poštovanje privatnog i obiteljskog života na temelju članka 8. Konvencije, ako se mora uzeti u obzir nacionalnu sigurnost, zahtijeva uspostavu djelotvornog i pristupačnog postupka koji omogućuje takvim osobama da zatraže sve relevantne i odgovarajuće informacije (*McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavak 101.; *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005., stavak 162.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 246.).

127. Čini se da određene presude ukazuju na to da država ima obvezu na temelju članka 8. pružiti informacije *proprio motu* (*Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavci 120. – 124.; *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavak 74.; *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavci 107. i 113.), kao i na temelju članka 2. (vidi gore).

128. Primjeri:

U predmetu *Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavak 60., koji se odnosio na situaciju osoba koje su živjele u blizini tvornice kemikalija klasificirane kao „visokorizične na temelju direktive Seveso” iz koje su se otpuštale velike količine zapaljivog plina i otrovnih tvari tijekom ciklusa proizvodnje, što je dovelo do hospitalizacije 150 osoba, Sud je presudio da tužena država nije ispunila svoju obvezu zaštite prava podnositelja zahtjeva na poštovanje njihovih privatnih i obiteljskih života jer je dopustila da čekaju ključne informacije koje bi im omogućile da procijene rizike kojima oni i njihove obitelji mogu biti izloženi ako nastave živjeti u gradu koji je bio izložen opasnosti u slučaju nesreće u tvornici.

U predmetu *McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 101. – 103., koji se odnosio na izlaganje vojnog osoblja zračenju tijekom niza atmosferskih testova nuklearnog oružja, Sud je presudio da, ukoliko se Vlada bavi opasnim aktivnostima koje bi mogle imati skrivene štetne posljedice za zdravlje onih koji su uključeni u takve aktivnosti, poštovanje privatnog i obiteljskog života na temelju članka 8. Konvencije zahtijeva uspostavu djelotvornog i pristupačnog postupka koji omogućuje takvim osobama da zatraže sve relevantne i odgovarajuće informacije. Napominjući da su podnositelji imali pristup postupku koji bi im u okolnostima njihova predmeta omogućio da zatraže dokumente o razini zračenja zabilježenog na Božićnom Otoku nakon provedenih testova, Sud je presudio da nije došlo do povrede te odredbe.

Slično tome, u predmetu *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005., stavci 162. – 167., koji se odnosio na izlaganje vojnika malim dozama iperita i nervnog plina za potrebe istraživanja, nakon čega mu je dijagnosticirano nekoliko bolesti (zakašnjela pojava bronhalne astme, hipertenzija i kronična opstruktivna plućna bolest), Sud je presudio da su vlasti imale pozitivnu obvezu podnositelju pružiti djelotvoran i pristupačan postupak koji bi mu omogućio pristup svim relevantnim i odgovarajućim informacijama na temelju kojih bi mogao procijeniti sve rizike kojima je bio izložen za vrijeme sudjelovanja u tim ispitivanjima. Smatrao je da u ovom predmetu postupak koji je upotrijebljen u predmetu *McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., ne bi doveo do ispunjenja navedene obveze budući da se primjenjivao samo na sporove u vezi mirovina, te je presudio da je došlo do povrede članka 8.

U predmetu *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavci 120. – 124., koji se odnosio na nesreću do koje je došlo u rudniku zlata u kojem se primjenjivao postupak cijanizacije, čije su glavne posljedice za zdravlje i okoliš zabilježene u međunarodnim studijama i izvješćima, Sud je naglasio da su vlasti bile dužne pružiti odgovarajuće detaljne informacije o prošlim, sadašnjim i budućim posljedicama nesreće za zdravlje lokalnog stanovništva i za okoliš, kao i donijeti preventivne mjere i preporuke za zbrinjavanje stanovništva koje će biti izloženo sličnim događajima u budućnosti. Sud je naveo da je jedan od podnositelja u više navrata neuspješno pokušao dobiti informacije od upravnih i pravosudnih vlasti o potencijalnim rizicima kojima su on i njegova obitelj bili izloženi i osigurati progon odgovornih osoba. Nadalje je napomenuo da vlasni nisu ispunile svoju dužnost informiranja dotičnog stanovništva, a posebno podnositelja zahtjeva, koji nisu mogli pribaviti informacije o mogućim mjerama za sprječavanje ponavljanja slične nesreće ili o radnjama koje treba poduzeti u slučaju još jedne nesreće.

U predmetu *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavak 74., u kojem je zatvorenik prigovorio zbog komunalnog odlagališta otpada u blizini zatvora u kojem je bio lišen slobode, Sud je pridao posebnu važnost činjenici da je nakon pokretanja postupka za zatvaranje odlagališta općina bila kažnjena jer na lokaciji nije postavila nikakve javne informacije ili upozorenja o rizicima za okoliš i javno zdravlje koji su proizlazili iz odlagališta. Nadalje je napomenuo da Vlada nije opisala mjere koje su vlasti provele kako bi osigurale da zatvorenici, a posebno podnositelj zahtjeva koji je zatražio informacije od vlasti o

spornom odlagalištu otpada, imaju djelotvoran pristup utvrđenjima iz studija o utjecaju na okoliš i informacijama koje bi im omogućile da procijene rizik za zdravlje kojem su bili izloženi.

U predmetu *Di Sarno i drugi protiv Italije* 2012., stavci 107. i 113., u kojem su podnositelji zahtjeva prigovorili zbog onečišćenja i drugih smetnji uzrokovanih lošim upravljanjem uslugama prikupljanja, obrade i zbrinjavanja otpada u talijanskoj regiji Kampanija, Sud je naglasio posebnu važnost javnog pristupa informacijama koje im omogućuju da procijene rizik kojem su izloženi. Nadalje je naglasio da članak 5. stavak 1. točka (c) Aarhuške konvencije o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđa u pitanjima okoliša, koju je Italija ratificirala, propisuje da je svaka stranka dužna osigurati „da u slučaju bilo kakve neposredne prijetnje ljudskom zdravlju ili okolišu, bez obzira je li uzrokovana ljudskim djelovanjem ili prirodnim silama, sve informacije koje javnosti mogu omogućiti poduzimanje odgovarajućih koraka za sprječavanje ili ublažavanje štete koja proizlazi iz te opasnosti, a koje to tijelo vlasti posjeduje, trebaju odmah i bez odlaganja biti upućene svim dijelovima javnosti koji mogu biti pogođeni”. U ovom je predmetu, međutim, istaknuo da su studije koju je naručila služba za planiranje centra za krizna stanja javno objavljene. Zaključio je da su talijanske vlasti ispunile svoju dužnost informiranja pogođenih osoba, uključujući podnositelje, o potencijalnim rizicima kojima su se izložile kad su odlučile nastaviti živjeti u Kampaniji.

U predmetu *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavci 245. – 250., u kojem su podnositelji prigovorili zbog neodgovarajućih javnih informacija o rizicima povezanim s terminalima za ukapljeni prirodni plin, Sud je uzeo u obzir informacije koje su objavljene u okviru postupka odlučivanja i činjenicu da je domaćim pravom bilo široko zajamčeno i organizirano pravo pristupa informacijama o okolišu i o rizicima koji proizlaze iz opasnih aktivnosti. Sud je naveo da su vlasti i nositelji projekta dobrovoljno dali veliku količinu informacija javnosti te je primijetio da podnositelji nisu dokazali da im nisu otkriveni neki bitni dokumenti. Dodao je da su u svakom slučaju imali na raspolaganju zakonom ustanovljeni mehanizam koji im je konkretno omogućavao da traže informacije o bilo kojem postupku kojem nisu imali pristup. Sud je zaključio da je država ispunila svoju pozitivnu obvezu na temelju članka 8.

b. Postupak odlučivanja

129. Kad god nacionalne vlasti imaju diskrecijsku ovlast koja može dovesti do miješanja u uživanje nekog konvencijskog prava poput prava zajamčenog člankom 8., postupovne mjere zaštite dostupne pojedincu imat će poseban značaj prilikom odlučivanja o tome je li tužena država ostala u granicama svoje slobode procjene (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 137.).

130. Sud je stoga istaknuo da, iako članak 8. ne sadržava izričite postupovne pretpostavke, postupak odlučivanja mora biti pravedan i takav da omogućuje dužno poštovanje interesa pojedinca zaštićenih člankom 8. (*Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 118.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 82.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 62.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 219.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 137.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 151.). Sud stoga mora razmotriti sve postupovne aspekte, uključujući vrstu politike ili odluke o kojoj je riječ, mjeru u kojoj su stavovi pojedinaca uzeti u obzir u postupku odlučivanja i dostupne postupovne mjere zaštite (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 104.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 118.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 82.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 62.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 219.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 137.; *Udovičić protiv Hrvatske*, 2014., stavak 151.).

131. Pozivajući se u nekim svojim presudama izravno na Aarhušku konvenciju o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđa u pitanjima okoliša (*Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 118.; *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavak 69.; *Di Sarno i drugi*

protiv Italije, 2012., stavak 107.), Sud je istaknuo da kad država mora odlučiti o složenim pitanjima politike iz područja okoliša i gospodarstva, postupak odlučivanja mora:

- obuhvaćati odgovarajuće istrage i studije s ciljem prevencije i procjene;
- omogućiti pristup javnosti zaključcima takvih studija kao i informacijama koje im omogućuju da procijene opasnost kojoj su izložene;
- omogućiti dotičnim pojedincima da podnesu žalbe.

i. Prethodne istrage i studije

132. Kad država mora odlučiti o složenim pitanjima politike iz područja okoliša i gospodarstva, u postupku odlučivanja prvo se moraju provesti odgovarajuće istrage i studije, kako bi vlasti mogle uspostaviti pravičnu ravnotežu između raznih suprotstavljenih interesa o kojima je riječ (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 128.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 119.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 43.; *Lemke protiv Turske*, 2007., stavak 41.; *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 83.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 88.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 220.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 138.), predviđajući i ocjenjujući unaprijed učinke aktivnosti koje mogu naštetiti okolišu i dovesti do povrede prava pojedinaca (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 119.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 43.; *Lemke protiv Turske*, 2007., stavak 41.; *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavak 62.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 220.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavak 21.).

133. Sud će posebno ispitati jesu li vlasti provele dovoljno studija za procjenu rizika od potencijalno opasne aktivnosti (*Dubetska i drugi protiv Ukrajine*, 2011., stavak 143.).

134. Međutim, to ne znači da se odluke mogu donijeti samo ako su dostupni sveobuhvatni i mjerljivi podaci za svaki pojedini aspekt pitanja o kojem treba odlučiti (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 128.; *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 118.; *Gaida protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 82.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 70.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavci 219. i 231.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 138.).

135. U predmetu *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 70., Sud nije izveo nikakve zaključke iz činjenice da dozvoli za organizaciju vatrometa tijekom dva zasebna tjedna u godini u kontekstu lokalnih svečanosti nije prethodila studija o utjecaju na okoliš. Nasuprot tome, u predmetu *Brândușe protiv Rumunjske*, 2009., stavak 73., koji se odnosio na neugodne mirise iz odlagališta otpada, Sud je uzeo u obzir činjenicu da prethodno nije provedena studija o utjecaju na okoliš kad je presudio da je došlo do povrede članka 8.

ii. Pristup informacijama

136. Javnost mora imati pristup zaključcima takvih studija (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 119.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 43.; *Lemke protiv Turske*, 2007., stavak 41.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavci 88. i 113.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 138.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017.).

Kad je to primjereno, građani moraju imati i pristup informacijama koje im omogućuju procijeniti rizik kojem su izloženi (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 119.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 43.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 83.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavci 88. i 113.; *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 107.).

iii. Pristup sudovima

137. Pogođeni pojedinci ujedno moraju moći podnijeti žalbe sudovima protiv bilo koje odluke, radnje ili propusta kad smatraju da njihovim interesima ili njihovim komentarima nije pridana dovoljna težina u postupku odlučivanja (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 119.; *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006., stavak 43.; *Wałkuska protiv Poljske* (odl.), 2008.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 88.; *Giacomelli protiv Italije*, 2006., stavak 83.; *Zammit Maempel protiv Malte*, 2011., stavak 62.; *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 221.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavci 138. i 155.; *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavak 21.).

iv. Primjeri

U predmetu *Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001., koji se odnosio na planiranu javnu željezničku prugu, Sud je napomenuo da su nizozemske vlasti istražile moguće štetne učinke u svim fazama postupka planiranja: javnosti je predstavljena preliminarina prostorno-urbanistička odluka koja je sadržavala studiju o utjecaju na okoliš, a članovi javnosti pozvani su da dostave svoje komentare, prostorno-urbanistička odluka zatim je opsežno revidirana, predviđeni su znatni javni izdatci za rješavanje istaknutih problema, a podnositelji zahtjeva imali su pristup sudovima.

U predmetu *Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004. (vidi i *Öçkan i drugi protiv Turske*, 2006.; *Lemke protiv Turske*, 2007., i *Genç i Demirgan protiv Turske*, 2017.), koji se odnosio na dozvolu za rad rudnika zlata u kojem se upotrebljavao postupak cijanizacije, Sud je napomenuo da je prije izdavanja dozvole za rad provedena studija o utjecaju na okoliš i organiziran je sastanak za informiranje javnosti na kojem je predstavljena studija o utjecaju na okoliš, a sudionici su pozvani iznijeti svoje komentare, te da su stanovnici te regije imali pristup svim relevantnim dokumentima. Nadalje je napomenuo da je Vrhovni upravni sud, kojem su stanovnici selâ u okolici rudnika podnijeli žalbu, poništio dozvolu, pozivajući se na pozitivnu obvezu države u vezi s pravom na život i pravom na okoliš; upućujući na zaključke studije o utjecaju na okoliš i druga izvješća, taj je sud smatrao da, s obzirom na zemljopisni položaj rudnika i geološke značajke regije, dozvola za rad nije bila spojiva s javni interesom, budući da su studije otkrile opasnosti od upotrebe natrijeva cijanida za lokalni ekosustav te zdravlje i sigurnost ljudi. Međutim, iako se presuda Vrhovnog upravnog suda mogla odmah izvršiti, zatvaranje rudnika naloženo je tek deset mjeseci nakon njezina donošenja i četiri mjeseca nakon što je dostavljena vlastima. Nakon toga, odlukom koja nije javno objavljena, Vijeće ministara odobrilo je nastavak proizvodnje u rudniku zlata. Sud je zaključio da su time vlasti lišile postupovne mjere zaštite dostupne podnositeljima zahtjeva svakog korisnog učinka.

U predmetu *Giacomelli protiv Italije*, 2006., koji se odnosio na skladištenje i obradu opasnog otpada, Sud je naveo da ni izdavanju dozvole za rad ni dopuštenju za detoksikaciju industrijskog otpada nije prethodila odgovarajuća studija ili istraga, iako je domaćim pravom bio propisan uvjet provođenja takve prethodne studije o utjecaju na okoliš. Vlasti su od upravitelja postrojenja zatražile da provede studiju o utjecaju na okoliš tek sedam godina nakon početka detoksikacije. Nadalje, upravne vlasti nisu naredile zatvaranje postrojenja iako je domaći sud kojem se podnositeljica obratila utvrdio da nije postojala pravna osnova za aktivnosti postrojenja i da je te aktivnosti trebalo odmah obustaviti dok se ne usklade s propisima o zaštiti okoliša. Sud je smatrao da upravne vlasti nisu postupile u skladu s domaćim zakonodavstvom iz područja okoliša i da su naknadno odbile izvršiti sudske odluke kojima je priznata nezakonitost spornih aktivnosti, čime su postupovne mjere zaštite koje je podnositelj prethodno iskoristio postale nedjelotvorne i čime je povrijeđeno načelo vladavine prava. Postupovni mehanizam predviđen domaćim pravom za osiguravanje zaštite prava pojedinaca, a posebno obveza provođenja procjene utjecaja na okoliš prije bilo kojeg projekta koji može imati potencijalno štetne posljedice za okoliš i mogućnost da bilo koji građanin sudjeluje u postupku izdavanja dozvole i da pravosudnim vlastima dostavi vlastito očitovanje i, kad je to potrebno, ishodi nalog o obustavi opasne aktivnosti, bili su dugo vremena lišeni svakog korisnog učinka u ovom predmetu. Sud je zaključio da tužena država, bez obzira na slobodu procjene koju je imala, nije uspjela uspostaviti pravičnu

ravnotežu između interesa zajednice da ima postrojenje za obradu otrovnog industrijskog otpada i podnositeljčina djelatnog uživanja njezina prava na poštovanje njezina doma te njezina privatnog i obiteljskog života.

U predmetu *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 101. i stavci 110. – 119., koji se odnosio na dozvolu za rad rudnika zlata i srebra u kojem se primjenjivao postupak cijanizacije, Sud je prije svega smatrao da vlasti nisu ispunile svoju dužnost da provedu zadovoljavajuću prethodnu procjenu potencijalnih rizika sporne aktivnosti i da poduzmu odgovarajuće korake za zaštitu prava podnositelja na poštovanje njihovih privatnih života i njihovih domova i, općenitije, njihova prava na uživanje u zdravom i sigurnom okolišu. Posebno je istaknuo da, iako je prije izdavanja dozvole provedena procjena utjecaja na okoliš, spis nije ukazivao na to da su vlasti provele raspravu o opasnostima za okoliš i javno zdravlje koje su proizašle iz procjene utjecaja na okoliš. Sud je nadalje primijetio da zaključci studije o utjecaju na okoliš, koji su predstavljali osnovu za izdavanje dozvole, nisu javno objavljeni, da je održana javna rasprava, ali da njezinim sudionicima nije predstavljena nikakva studija o utjecaju na okoliš, te da su pitanja sudionika o opasnosti od postupka cijanizacije ostala neodgovorena.

U predmetu *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavci 67. – 72., koji se odnosio na izlaganje lokalnog stanovništva onečišćenju i drugim smetnjama uzrokovanim prometom na gradskoj cesti na koju su vlasti odlučile preusmjeriti promet s autoceste, Sud je pridao važnost činjenici da Vlada nije dokazala sljedeće: da je toj odluci prethodila odgovarajuća studija izvedivosti u odnosu na okoliš i da je nakon nje uslijedilo donošenje razumne politike upravljanja okolišem, ili da je podnositeljica imala bilo kakvu značajnu priliku doprinijeti postupku odlučivanja, posebno osporavanjem općinskih politika pred neovisnim tijelom. Zaključio je da, s obzirom na ta dva čimbenika i uzimajući u obzir *Aarhušku konvenciju*, nije uspostavljena potrebna pravična ravnoteža.

U predmetu *Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavci 191. – 192., lokalni stanovnici prigovorili su zbog izgradnje i rada terminala za ukapljeni prirodni plin u njihovoj gradskoj luci, ukazujući na rizik od sudara brodova koji bi mogao dovesti do velikog curenja plina popraćenog eksplozijom ili požarom. Podnositelji su ustvrdili da vlasti nisu provele odgovarajuću procjenu tog rizika. Sud je prvo naveo da je postojao opsežan zakonodavni i regulatorni okvir za promicanje sigurnosti i ograničavanje rizika koji proizlaze iz prijenosa i obrade ukapljenog prirodnog plina. Nadalje je naveo da je domaći sud smatrao da su vlasti provele odgovarajuću procjenu rizika, te je primijetio da su obje lokacije bile predmetom poduzetih izjava o okolišu u kojima su identificirani potencijalni rizici koji proizlaze iz rada terminala za ukapljeni prirodni plin i u kojima su predložene mjere za ublažavanje tih rizika. Naposljetku, Sud je primijetio da su zahtjevi za lokacijsku dozvolu javno objavljeni, da su građani pozvani dostaviti komentare i da su podnositelji mogli zatražiti i ishoditi sudsko preispitivanje. Zaključio je da se čini da nacionalne vlasti nisu očigledno pogriješile u procjeni kad su uspostavljale pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa u ovom predmetu, da je država stoga ispunila svoju obvezu da osigura pravo podnositelja zahtjeva na poštovanje njihovih privatnih života i domova, i da prema tome nije došlo do povrede članka 8.

U predmetu *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavci 155. – 160., koji se odnosio na produljenje glavne sletne piste zračne luke, Sud je naveo da je planirano produljenje bilo predmet detaljne procjene utjecaja na okoliša s obzirom na onečišćenje bukom, da je provedena javna istraga tijekom koje je opća javnost imala pristup projektnoj dokumentaciji i mogla je dostaviti komentare, te da su održane dvije daljnje javne istrage u vezi s planiranom dodjelom prava aeronautičke i radioelektrične služnosti. Zaključio je da su provedene odgovarajuće istrage i studije i da je javnost imala zadovoljavajući pristup zaključcima tih istraga i studija. Sud je ujedno primijetio da su podnositelji imali pristup pravnim sredstvima za zaštitu svojih prava i da su ih iskoristili. Nije prihvatio kritike podnositelja u vezi s fragmentacijom postupka odlučivanja i činjenicom da nisu mogli pregledati svu projektnu dokumentaciju. Sud je istaknuo da je država u načelu imala slobodan izbor načina i sredstava za ispunjavanje svojih obveza, smatrajući relevantnom tvrdnju Vlade da domaćim pravom nije bio dopušten nijedan drugi pristup, te je primijetio da su podnositelji u svakom slučaju imali priliku sudjelovati u svakoj uzastopnoj fazi postupka odlučivanja i dostaviti svoja očitovanja.

Odluka u predmetu *Fieroiu i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2017., stavci 24. – 29., koji se odnosio na dozvolu za izgradnju privremenog postrojenja za obradu i skladištenje otpada, predstavlja još jedan primjer postupka odlučivanja za koji je Sud smatrao da je bio spojiv s pretpostavkama iz sudske prakse.

II. Ograničenje prava zajamčenih člankom 8. iz razloga zaštite okoliša

138. Zaštita okoliša je legitimni cilj koji može opravdati miješanje u prava zajamčena člankom 8.

U predmetu *Buckley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996., stavak 63. i stavci 74. – 85., Sud je presudio da su odbijanje dodjele lokacijske dozvole Romkinji koja je postavila kamp-kućice na zemljištu u njezinu vlasništvu kako bi tamo živjela sa svojom obitelji i ovršni akt za uklanjanje kamp-kućica težili legitimnim ciljevima na temelju članka 8. Te su odluke donesene tijekom provedbe kontrola prostorno-urbanističkih planova usmjerenih na povećanje sigurnosti na autocestama i očuvanje okoliša i javnog zdravlja, te su legitimni ciljevi kojima se težilo stoga bili javni red i mir, gospodarska dobrobit zemlje, zaštita zdravlja i zaštita prava drugih. Istaknuvši da države imaju široku slobodu procjene u području politike prostornog planiranja, koja obuhvaća i definiranje općih politika i provedbu pojedinačnih mjera, Sud je presudio da nije došlo do povrede prava podnositeljice na poštovanje njezina doma.

U predmetu *Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavci 82. i 90. – 116., koji se odnosio na slične mjere, Sud je istaknuo da u pitanju nije bilo samo pravo podnositeljice na poštovanje njezina doma, kao u predmetu *Buckley*, već i njezino pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. Sud je smatrao da se spornim mjerama težilo legitimnom cilju zaštite „prava drugih” putem očuvanja okoliša. Nadalje je naglasio da pripadnost manjinskoj skupini s tradicionalnim načinom života koji se razlikuje od načina života većine osobi ne daje imunitet u odnosu na opće zakone namijenjene zaštitu imovine zajednice u cjelini, poput okoliša. Dodao je da bi teško dodijelio zaštitu osobama koje se, svjesno kršeći zakonske zabrane, nastane na ekološki zaštićenim mjestima. „Drugačije postupanje Suda potaknulo bi nezakonite radnje na štetu zaštite prava drugih osoba u zajednici iz područja okoliša”. Sud je primijetio da države uživaju široku slobodu procjene kad je riječ o odabiru i provedbi politika prostornog planiranja te je presudio da nije došlo do povrede članka 8.

U predmetu *Wells protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2007., koji se odnosio na kazneni postupak protiv Roma koji je odbio ukloniti kamp-kućicu sa zemljišta u njegovu vlasništvu u kojoj je živio sa svojom obitelji, Sud je ocijenio zahtjev iz gledišta prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života te doma. Napomenuo je da se spornom mjerom težilo jednom od legitimnih ciljeva navedenih u članku 8.: zaštitu „prava drugih” putem očuvanja okoliša. Zatim je naglasio da države imaju široku slobodu procjene pri uspostavljanju ravnoteže između interesa općeg stanovništva, posebno u području zaštite okoliša, i interesa manjine s potencijalno suprotstavljenim zahtjevima, te je prigovor proglasio očigledno neosnovanim.

Nasuprot tome, Sud je presudio da je došlo do povrede u predmetu *Winterstein i drugi protiv Francuske*, 2013., stavak 146. i stavci 147. – 167., koji se odnosio na nomade (engl. *Travellers*) koji su bili prisilno iseljeni sa zemljišta na kojem su dugo bili nastanjeni na temelju toga što je ono bilo dio „prirodnog područja koje ispunjava uvjete za zaštitu zbog kvalitete krajolika i njegovih raznih obilježja”. Sud je smatrao da se mjerom težilo legitimnom cilju na temelju članka 8. stavka 2.: zaštitu „prava drugih” putem očuvanja okoliša. Međutim, presudio je da raspravni sud nije proveo pravilno ispitivanje razmjernosti miješanja, naglasivši da je gubitak prostora za stanovanje predstavljao vrlo ozbiljnu povredu prava na poštovanje doma. Nadalje, Sud je presudio da domaći sud nije u dovoljnoj mjeri uzeo u obzir potrebe nekih od podnositelja zahtjeva, naglasivši da su isti bili pripadnici ranjive manjinske skupine.

U predmetu *Kaminskas protiv Litve*, 2020., stavci 48. – 66., koji se odnosio na nalog za rušenje kuće koja je bila izgrađena na šumskom zemljištu, Sud je istaknuo da je očuvanje okoliša sve važnije pitanje u suvremenom društvu te je presudio da se mjerom rušenja težilo zaštititi prava i sloboda drugih, jer joj je namjena bila zaštita šumskog zemljišta, kao i sprječavanju nereda i promicanju gospodarske dobrobiti zemlje. Istaknuvši da je kuća nezakonito izgrađena, Sud je rekao da bi teško dodijelio zaštitu osobama koje se svjesno kršeći zakonske zabrane nastane na ekološki zaštićenim mjestima, jer bi se time potaknule nezakonite radnje na štetu zaštite *prava drugih osoba u zajednici iz područja okoliša*.

Članak 10. (sloboda izražavanja)

Članak 10. Konvencije

„1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.”

I. Prosvjedi i kampanje za zaštitu okoliša

139. Sudjelovanje u prosvjedima za zaštitu okoliša predstavlja izražavanje mišljenja u smislu članka 10., čak i kad ti prosvjedi imaju učinak fizičkog sprječavanja aktivnosti kojima se prigovara. Primjeri: prosvjed protiv lova na lještanke ili produljenja autoceste (*Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavak 92.), ili protiv lova na lisice (*Hashman i Harrup protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999., stavak 28.).

140. Kampanja za zaštitu okoliša isto tako predstavlja izražavanje mišljenja u smislu članka 10. Primjer: kampanja koju je provodila nevladina organizacija Greenpeace protiv kitolova (*Drieman i drugi protiv Norveške* (odl.), 2000.).

II. Izražavanje mišljenja o temama iz područja okoliša: visoka razina zaštite

141. Teme koje se odnose na zaštitu prirode i okoliša, zdravlja i poštovanja životinja predstavljaju *pitanja od opće važnosti* koja, u načelu, uživaju visoku razinu zaštite na temelju prava na slobodu izražavanja.

Primjeri:

- zaštita okoliša i javnog zdravlja od strane francuskih vlasti nakon černobilske katastrofe (*Mamère protiv Francuske*, 2006., stavak 20.);
- postupanje prema životinjama (*VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske*, 2001., stavci 70. – 71.; u ovom predmetu, koji se odnosio na odbijanje emitiranja televizijske „reklame” o industrijskom uzgoju životinja koju je izradila udruga za zaštitu životinja, Sud je istaknuo da se opseg slobode procjene države treba smanjiti jer u pitanju nisu bili isključivo „komercijalni” interesi određenog pojedinca, već njegovo sudjelovanje u raspravi koja utječe na opći interes; vidi i *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)* [VV], 2009., stavak 92., i *Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske* (odl.), 2011.; *PETA Deutschland protiv Njemačke*, 2012., stavak 47.; *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2013., stavak 102.; *Tierbefreier e.V. protiv Njemačke*, 2014., stavci 51. – 52.; *Guseva protiv Bugarske*, 2015., stavci 41. i 55.);

- zlostavljачke i nemoralne prakse poljoprivrednog uzgoja i zapošljavanja, krčenje šuma i prodaja nezdrave hrane (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 88.);
- lov na tuljane u sjevernoj Norveškoj (*Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [VV], 1999., stavci 63. – 64.);
- utjecaj nuklearne elektrane na okoliš (*Sdružení Jihočeské Matky protiv České Republike* (odl.), 2006.);
- planirana izgradnja nove ceste (*Almeida Azevedo protiv Portugala*, 2007., stavak 28.);
- zaštita okoliša i javnog zdravlja te upravljanje njima od strane turskih vlasti u kontekstu katastrofalnog potresa od 17. kolovoza 1999. (*Artun i Güvener protiv Turske*, 2007., stavak 29.);
- kvaliteta vode (*Desjardin protiv Francuske*, 2007., stavak 46.; *Šabanović protiv Crne Gore i Srbije*, 2011., stavak 44.; *Tănăsoaia protiv Rumunjske*, 2012., stavci 43. i 48.);
- izlaganje onečišćenju i drugim smetnjama (*Sapundzhiev protiv Bugarske*, 2018., stavci 40. i 45.);
- očuvanje zgrade koja je dio kulturne baštine (*Margulev protiv Rusije*, 2019., stavci 37. i 47.);
- zaštita upotrebe zemljišta za poljoprivredu i šumarstvo od širenja kuća za odmor (*Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*, 2013., stavci 35. – 36.);
- potapanje drevnog nalazišta zbog izgradnje brane (*Cangı protiv Turske*, 2019., stavak 34.);
- izgradnja hidroelektrana (*Kılıçdaroğlu protiv Turske*, 2020., stavak 49.);
- rizici za okoliš i zdravlje projekta koji je obuhvaćao prijevoz, rukovanje i odlaganje velikih količina visokoradioaktivnog otpada s dugim životnim vijekom u dubokim geološkim odlagalištima (*Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 87.).

142. Komentari izneseni u okviru preuzimanja obveza u vezi s ekološkim pitanjima isto tako uživaju visoku razinu zaštite jer predstavljaju izražavanje političkih ili aktivističkih stavova. Primjeri: izjava izabranog zastupnika posvećenog ekološkim pitanjima (*Mamère protiv Francuske*, 2006., stavak 20.) ili komentari izneseni tijekom izborne kampanje „zelenog” kandidata na lokalnim izborima (*Desjardin protiv Francuske*, 2007., stavak 46.).

143. Ta visoka razina zaštite znači da je sloboda procjene država stranki prilikom ocjenjivanja nužnosti miješanja u slobodu izražavanja osobe „posebno mala” (*Mamère protiv Francuske*, 2006., stavak 20.) ili „manja” (*Artun i Güvener protiv Turske*, 2007., stavak 29.; vidi i *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2013., stavak 102.).

144. Međutim, visoka razina zaštite ne primjenjuje se kad metode i sredstva izražavanja u svrhu zaštite okoliša predstavljaju prisilu; u takvim predmetima države stranke imaju široku slobodu procjene (vidi *Drieman i drugi protiv Norveške* (odl.), 2000., koji se odnosio na ometanje na moru od strane aktivista organizacije Greenpeace u okviru kampanje protiv kitolova).

III. Priznavanje posebne uloge udruga za zaštitu okoliša u širenju informacija o postupanju javnih vlasti

145. Kad sudjeluju u raspravama od općeg interesa, nevladine organizacije vrše ulogu čuvara javnog interesa koja ima sličnu važnost kao uloga medija; da bi mogle obavljati tu zadaću, moraju moći razotkriti činjenice koje bi mogle biti od interesa za širu javnost, javnosti pružiti ocjenu tih činjenica i time pridonijeti otvorenosti aktivnosti javnih vlasti. Stoga uživaju visoku razinu zaštite u smislu ostvarivanja prava na slobodu izražavanja. To se odnosi i na nevladine organizacije za zaštitu okoliša (*Vides Aizsardzības Klubs protiv Latvije*, 2004., stavak 42.; vidi i *Animal Defenders International protiv*

Ujedinjenog Kraljevstva [VV], 2013., stavak 103.; *Cangi protiv Turske*, 2019., stavak 35.; *Margulev protiv Rusije*, 2019., stavak 47.). Također se odnosi na male neslužbene skupine aktivista (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 89.).

IV. Pristup informacijama o pitanjima iz područja okoliša

A. Kvalificirano uvjetno priznavanje prava na pristup informacijama u posjedu države

146. U predmetu *Guerra i drugi protiv Italije*, 1998., stavci 53. – 60., koji su pokrenule osobe koje su živjele u blizini industrijskog postrojenja koje je predstavljalo rizik za javno zdravlje i okoliš, podnositelji i Komisija smatrali su, s obzirom na to da je pružanje informacija javnosti sada jedno od ključnih sredstava za zaštitu dobrobiti i zdravlja lokalnog stanovništva u situacijama u kojima je postojao rizik za okoliš, da se sloboda primanja informacija zajamčena člankom 10. treba tumačiti na način da se njome dodjeljuje stvarno pravo na primanje informacija lokalnim stanovnicima koji su pogođeni ili mogu biti pogođeni aktivnošću koja predstavlja prijetnju za okoliš. Prema podnositeljima zahtjeva i Komisiji, članak 10. državama ne nameće samo dužnost da osiguraju javnu dostupnost informacija o pitanjima iz područja okoliša, već i pozitivnu obvezu da prikupe, obrade i prošire takve informacije, koje samom svojom prirodom ne bi na drugi način postale poznate javnosti; smatrali su da zaštita zajamčena člankom 10. stoga ima preventivnu funkciju u odnosu na moguće povrede Konvencije u slučaju nastanka ozbiljne štete za okoliš i da se članak 10. primjenjuje čak i prije bilo kakve izravne povrede drugih temeljnih prava, poput prava na život ili prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života.

Sud je odbacio tu tvrdnju. Primijetivši da sloboda primanja informacija u „osnovi Vladi zabranjuje da nekoj osobi ograniči primanje informacija koje drugi žele ili bi mogli biti voljni prenijeti”, presudio je da se ta sloboda ne može tumačiti na način da ugovornoj stranci Konvencije nameće pozitivnu obvezu prikupljanja i širenja informacija na vlastitu inicijativu. Zaključio je da članak 10. nije bio primjenjiv. Unatoč tome, ispitao je pitanje na temelju članka 8. (vidi stavak 128 ovog Vodiča).

147. Sud je nadalje istaknuo da, iako članak 10. pojedincu ne daje pravo pristupa informacijama u posjedu javnih vlasti niti od države zahtijeva da mu takve informacije prenese, takvo pravo ili obveza mogu se javiti: 1. u slučajevima u kojima je otkrivanje informacija naloženo pravomoćnim sudskim nalogom; 2. u okolnostima u kojima je pristup informacijama ključan za ostvarivanje prava pojedinca na slobodu izražavanja, konkretno „slobodu primanja i širenja informacija” i u kojima bi uskraćivanje informacija predstavljalo miješanje u to pravo (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 156.).

U drugoj od tih dviju situacija pitanje je li i u kojoj mjeri uskraćivanje informacija predstavljalo miješanje mora se ocijeniti od slučaja do slučaja s obzirom na posebne okolnosti predmeta. Relevantni kriteriji za daljnje definiranje opsega toga prava jesu: 1. cilj zahtjeva za pristup informacijama; 2. priroda traženih informacija; 3. uloga podnositelja; 4. dostupnost zatraženih informacija (ibid., stavci 157. – 170.). U predmetu *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 85., Sud je naglasio da taj pristup treba primijeniti i kad navodno miješanje nije rezultat odbijanja pružanja pristupa informacijama nego i navodne nepoštenosti, netočnosti ili neprimjerenosti informacija koje je javno tijelo pružilo u skladu sa zahtjevom iz domaćeg prava za pružanje informacija. Sud je smatrao da je pružanje nepoštenih, netočnih ili neprimjerenih informacija u takvim predmetima bilo istovjetno odbijanju pružanja informacija.

148. U predmetu *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavci 79. i 107., Sud je sažeo primjenjivo načelo kako slijedi: iako članak 10. Konvencije ne dodjeljuje opće pravo pristupa

informacijama u posjedu vlasti, u određenoj mjeri i pod određenim uvjetima može jamčiti takvo pravo i obvezu vlasti da šire informacije.

149. Kao što to pokazuju predmeti *Cangi protiv Turske*, 2019., stavci 30. – 37., te *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavci 78. – 90. i 107. – 117., to se posebno primjenjuje na pristup informacijama o okolišu.

U predmetu *Cangi protiv Turske*, koji se odnosio na plan za izgradnju brane koja bi dovela do potapanja drevnog nalazišta Allianoi, podnositeljev zahtjev za potpisani primjerak zapisnika sa sastanka Odbora za kulturnu i prirodnu baštinu odbijen je. Sud je istaknuo da su se informacije o kojima je riječ odnosile na temu od javnog interesa, pri čemu je „potapanje povijesnog nalazišta izgradnjom brane bilo pitanje koje može izazvati značajnu kontroverzu, koje se odnosi na važno društveno pitanje ili koje uključuje problem za koji bi bilo u interesu javnosti da o njemu bude obaviještena”. Također je napomenuo da je podnositelj bio član i predstavnik nevladine organizacije i da je njegovo postupanje radi zaštite drevnog nalazišta Allianoi i širenja informacija o trenutačnim postupcima u vezi s nalazištem značilo da je postupao u svojstvu „čuvara javnog interesa”. Sud je dodao da se podnositeljev zahtjev nije temeljio samo na njegovoj želji da navedeni dokument predoči kao dokaz o nedostacima u postupku odlučivanja o brani, već ujedno i prije svega na njegovoj želji da obavijesti javnost i pokaže da je taj dokument bio dostupan, te je presudio da su odbijanjem podnositeljeva zahtjeva domaće vlasti spriječile ostvarivanje njegove slobode na primanje i širenje informacija na način koji zadire u samu bit prava zajamčenih na temelju članka 10. Sud je nadalje istaknuo da to miješanje nije bilo propisano zakonom te je presudio da je došlo do povrede te odredbe.

U predmetu *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., udruge za zaštitu okoliša koje su se protivile planiranom industrijskom području za odlaganje visokoradioaktivnog otpada s dugim životnim vijekom u dubokim geološkim odlagalištima (područje „Cigéo”) prigovorile su da je nacionalna agencija za upravljanje radioaktivnim otpadom dostavila netočne informacije o rizicima projekta za okoliš i zdravlje. Sud je smatrao da su gore navedena četiri kriterija ispunjena i da je članak 10. stoga primjenjiv. Kad je zaključio da su sporne informacije bile stvarno nužne za ostvarivanje slobode izražavanja, napomenuo je da je dio statutarog cilja udruga podnositeljica bio informirati javnost o rizicima projekta za okoliš i zdravlje, zbog čega su sporne informacije, konkretno one koje su se odnosile na rizike, bile potrebne za ostvarivanje njihove slobode širenja informacija. Što se tiče prirode informacija, Sud je napomenuo da su bile izravno relevantne za raspravu o rizicima koji su proizlazili iz bilo kojeg plana za rukovanje i zakapanje velikih količina visokoradioaktivnog otpada s dugim životnim vijekom, što je bilo iznimno opasno za zdravlje i okoliš, naglasivši da je takva tema nedvojbeno predstavljala pitanje od javnog interesa. U vezi s trećim kriterijem, Sud je pridao posebnu važnost ulozi „čuvara javnog interesa” koju su nevladine organizacije imale, ne samo kad je riječ o privlačenju pozornosti javnosti na pitanja od javnog interesa, već i kad je riječ o poticanju vlasti da daju javne informacije o takvim pitanjima. Što se tiče četvrtog kriterija o dostupnosti spornih informacija, Sud je istaknuo da je on u ovom predmetu po definiciji ispunjen. Nadalje je razmotrio predmet s obzirom na pristup pravnom sredstvu koje bi olakšalo preispitivanje sadržaja i kvalitete pruženih informacija (vidi stavke 151– 152. ovog Vodiča).

150. Bilo bi korisno spomenuti i predmet *Sdružení Jihočeské Matky protiv České Republike* (odl.), 2006. – imajući na umu da je odluka Suda u ovom predmetu prethodila odluci u predmetu *Magyar Helsinki Bizottság* – u kojem je udruga za zaštitu okoliša prigovorila da su joj vlasti uskratile pristup dijelu dokumentacije o nuklearnoj elektrani Temelín. Sud je prihvatio da je došlo do miješanja u njezino pravo na primanje informacija. Međutim, smatrao je da se članak 10. ne može tumačiti na način da jamči apsolutno pravo pristupa svih tehničkim pojedinostima u vezi s izgradnjom nuklearne elektrane, „izrazito složenog postrojenja koje zahtijeva vrlo visoku razinu sigurnosti” jer, za razliku od informacija o utjecaju takvog postrojenja na okoliš, takvi podaci nisu predstavljali pitanje od javnog interesa. Nadalje je naveo da se uskraćivanje informacija temeljilo na potrebi da se spriječi povreda poslovne povjerljivosti i ugovornih obveza na koje se pozivao graditelj, što je bilo obuhvaćeno zaštitom prava drugih, javnog reda i mira i zdravlja u smislu članka 10. stavka 2. Uzimajući u obzir slobodu procjene

države, zaključio je da se ne može reći da je miješanje u podnositeljčinu slobodu primanja informacija bilo nerazmjerno legitimnim ciljevima kojima se težilo.

B. Pristup pravnom sredstvu koje bi olakšalo preispitivanje sadržaja i kvalitete pruženih informacija

151. Sud je istaknuo da bi pravo na pristup informacijama (kad dođe do njegove primjene) bilo lišeno smisla kad bi informacije koje pruže nadležne vlasti bile nepoštene, netočne ili čak neprimjerene. Doista, poštovanje prava na pristup informacijama zahtijeva da su pružene informacije pouzdane, posebno kad to pravo proizlazi iz pravne obveze države. Djelotvornost tog prava stoga zahtijeva da, u slučaju povezanog spora, uključene osobe imaju na raspolaganju pravno sredstvo koje bi olakšalo preispitivanje sadržaja i kvalitete pruženih informacija, u okviru kontradiktornog postupka (*Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 108.).

152. U predmetu *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 109., Sud je istaknuo da pristup takvom preispitivanju ima posebnu važnost kad se tražene informacije odnose na projekt koji predstavlja velik rizik za okoliš. To je osobito točno u slučaju nuklearne opasnosti jer bi takav rizik, kad bi se ostvario, mogao utjecati na nekoliko generacija.

U ovom je predmetu Sud istaknuo da su udruge podnositeljice mogle domaćim sudovima podnijeti žalbu koja zadovoljava pretpostavke iz članka 10. te je presudio da nije došlo do povrede te odredbe, napominjući da obrazloženje presude žalbenog suda nije bilo bez nedostataka.

V. Razlozi koji se odnose na zaštitu okoliša mogu predstavljati legitiman cilj koji opravdava miješanje u ostvarivanje slobode izražavanja

153. U predmetu *Ehrmann i SCI VHI protiv Francuske* (odl.), 2011., umjetnik je osuđen zbog transformacije zgrade u okviru umjetničkog projekta, kršenja propisa o prostornom planiranju i izvođenja radova, bez dozvole, koji su utjecali na izgled vanjskih zidova zgrada uvrštenih na sekundarni popis povijesnih zgrada. Sud je prihvatio da je cilj miješanja bilo „sprječavanje nereda” i stoga ujedno i „zaštita prava drugih”. U vezi s tim naveo je da miješanje imalo za cilj osigurati, inspekcijom građevinskih i drugih radova u okolici, kvalitetu okruženja zaštićenih objekata nacionalne baštine, što je u ovom predmetu bio „legitiman cilj radi zaštite kulturne baštine zemlje, imajući u vidu i slobodu procjene koju nacionalne vlasti imaju pri određivanju što je u općem interesu zajednice”. Sud se posebno pozvao na Okvirnu konvenciju Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo, donesenu 27. listopada 2005., u kojoj je posebno navedeno da očuvanje kulturne baštine i njezino održivo korištenje imaju za cilj ljudski razvoj.

154. U predmetu *Tőkés protiv Rumunjske*, 2021., stavci 81. i 96., zastupnik u Europskom parlamentu bio je prekršajno sankcioniran upozorenjem zbog isticanja manjinskih zastava u svrhe oglašavanja na zgradi u kojoj je bio smješten njegov ured, a da prije toga nije ishodio privremeno odobrenje za oglašavanje propisano Zakonom o isticanju i odobravanju reklamnog materijala. Sud je primijetio da je cilj tog zakona bilo osigurati da je izgrađeni okoliš koherentan, skladan, siguran i zdrav, kako bi se zaštitila prirodna i umjetno stvorena dobra, očuvala kvaliteta krajolika i poštovali standardi o kvaliteti zgrada. Stoga je prihvatio da je miješanje u podnositeljevu slobodu izražavanja težilo jednom od legitimnih ciljeva navedenih u članku 10. stavku 2., odnosno zaštitu prava drugih.

Članak 11. (sloboda okupljanja i udruživanja)

Članak 11. Konvencije

„1. Svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo osnivati sindikate ili im pristupati radi zaštite svojih interesa.

2. Ne mogu se postavljati nikakva ograničenja ostvarivanju tih prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovaj članak ne zabranjuje da se nameću zakonska ograničenja u ostvarivanju tih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.”

I. Prosvjedi za zaštitu okoliša

155. Načela iz sudske prakse koja se odnose na pravo na slobodu mirnog okupljanja primjenjuju se na prilično standardan način na prosvjede za zaštitu okoliša (vidi predmet *Makhmoudov protiv Rusije*, 2007., koji se odnosio na proizvoljnu zabranu prosvjeda koji je udruga za zaštitu okoliša htjela organizirati kako bi prosvjedovala protiv planiranih novogradnji).

156. Ipak, valja spomenuti brojne predmete koji se odnose na opstruktivne prosvjede ili akcije za zaštitu okoliša.

Drieman i drugi protiv Norveške (odl.), 2000. Ovaj se predmet odnosio na uhićenje i novčane kazne izrečene pripadnicima organizacije Greenpeace jer su svoj gumenjak postavili između broda za kitolov i kita tijekom provedbe kampanje protiv kitolova. Sud nije odlučio spadaju li postupci te prirode u područje primjene članka 11. Konvencije. Međutim, napomenuvši da je način postupanja podnositelja zahtjeva predstavljao oblik prisile, kojom je brod za kitolov bio prisiljen prekinuti svoju zakonitu djelatnost, primijetio je da su se mjere poduzete protiv podnositelja zahtjeva odnosile na vrstu postupanja koja ne može uživati istu povlaštenu zaštitu na temelju Konvencije kao politički govor ili rasprava o pitanjima od javnog interesa ili kao mirno izražavanje mišljenja o takvim pitanjima. Zaključivši, nasuprot tome, da države imaju široku slobodu procjene u pogledu potrebe za djelovanjem da bi se ograničilo postupanje ove vrste, proglasio je prigovor na temelju članka 11. očigledno neosnovanim.

Chernega i drugi protiv Ukrajine, 2019. Ovaj se predmet odnosio na mjere poduzete protiv pojedinaca koji su na opstruktivan način prosvjedovali protiv projekta izgradnje ceste, a posebno protiv sječe stabala, u gradskom parku. Podnositelji su ustvrdili da je zbog njihova uhićenja i kasnije osude za nepoštovanje policijskih naredbi da napuste gradilište i, u slučaju jednog od podnositelja, za pružanje otpora dok ga je policija uklanjala s mjesta događaja, te zbog upotrebe fizičke sile, u jednom predmetu, od strane privatnih zaštitara na gradilištu, došlo do povrede njihova prava na mirno prosvjedovanje. Prilikom ocjenjivanja uhićenja i osuda iz gledišta negativnih obveza države, Sud je presudio da je došlo do povrede članka 11. u odnosu na podnositelje zahtjeva koji su osuđeni na kaznu zatvora u trajanju od devet dana zbog neposluha, zbog toga što domaći sudovi nisu dovoljno obrazložili svoje odluke da izreknu takve stroge kazne iako je potrebno posebno opravdanje da bi se prosvjednicima izrekle kaznene sankcije. Nasuprot tome, Sud je presudio da nije došlo do povrede u odnosu na podnositelje kojima nije izrečena kazna zatvora po toj točki optužnice, primjećujući da su podnositelji postupali namjerno opstruktivno unatoč opasnosti situacije. Također nije utvrdio povredu u odnosu na podnositelja koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od deset dana zbog opiranja uhićenju, ističući da kazna zatvora za opstruktivno prosvjedovanje nije sama po sebi nespojiva s člankom 11. Sud je

nadalje ispitao pitanje upotrebe sile od strane zaštitara iz gledišta pozitivnih obveza države, ponovivši da su vlasti bile obvezne poduzeti potrebne korake kako bi zajamčile pravilno održavanje bilo kakvog zakonitog prosvjeda i osigurale sigurnost građana i naglasivši da se to odnosi i na okupljanje koje je, neovisno o tome je li bilo dopušteno na temelju domaćeg prava, bilo zaštićeno člankom 11. i o kojem su vlasti odgovarajuće obaviještene, pa makar neformalno. Sud je presudio da tužena država, s obzirom na to da (i) nije odgovarajuće regulirala upotrebu sile od strane zaštitara, (ii) nije pravilno organizirala raspodjelu odgovornosti u smislu sprječavanja nereda između privatnih zaštitara i policije, što bi olakšalo utvrđivanje identiteta uključenih zaštitara, (iii) nije osigurala provedbu pravila o pravilnoj identifikaciji osoba ovlaštenih za upotrebu sile, i (iv) nije objasnila odluku policije da ne spriječi ili djelotvorno kontrolira sukobe, nije ispunila svoju obvezu da osigura mirnu prirodu prosvjeda.

II. Sloboda udruživanja i okoliš

157. Sudska praksa o pravu na slobodu udruživanja primjenjuje se na prilično standardan način na udruge za zaštitu okoliša (vidi predmete *Tebieti Mühafize Cemiyeti i Israfilov protiv Azerbajdžana*, 2009., i *Costel Popa protiv Rumunjske*, 2016., koji su se odnosili na raspuštanje udruge za zaštitu okoliša, odnosno na odbijanje registriranja udruge koja se bavila promicanjem održivog razvoja).

158. Ipak, valja spomenuti niz predmeta koji su se odnosili na takozvanu „negativnu slobodu udruživanja“, u kojima je Sud razmatrao pitanje obveznog članstva vlasnika zemljišta koji su se protivili lovu u privatnopravnim lovačkim udrugama u okviru organiziranja lova i streljaštva udruživanjem zemljišta za lov.

U predmetu *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., stavci 103. – 117., Vlada je tvrdila je sporno miješanje u pravo podnositelja na slobodu udruživanja imalo legitiman cilj „zaštite prava i sloboda drugih“ u smislu članka 11. stavka 2., s obzirom na to da mu je namjena bila zajamčiti demokratsko provođenje aktivnosti lova. Sud je istaknuo da, kad su „prava i slobode“ na koje se poziva u tom pogledu i same među onima zajamčenima Konvencijom ili njezinim protokolima, mora se prihvatiti da potreba da ih se zaštititi može navesti države na to da ograniče druga prava ili slobode koje su jednako tako navedene u Konvenciji. Države stoga imaju široku slobodu procjene pri uspostavljanju ravnoteže između suprotstavljenih interesa u toj sferi. Druga je stvar kad se ograniči pravo ili sloboda zajamčena Konvencijom kako bi se zaštitila „prava i slobode“ koje nisu kao takve navedene u Konvenciji, kao što je pravo ili sloboda lova (pod pretpostavkom da su takvo pravo ili sloboda propisani domaćim pravom). U takvom predmetu samo neosporni zahtjevi mogu opravdati miješanje u uživanje prava iz Konvencije. Nadalje primjećujući da su se podnositelji protivili lovu iz etičkih razloga, Sud je presudio da „zakonsko prisiljavanje osobe da bude član udruge na način da je to članstvo u osnovi protivno uvjerenjima te osobe“ i obvezivanje te osobe, na temelju članstva u toj udruzi, da prenese svoja prava nad zemljištem u njezinu vlasništvo kako bi dotična udruga mogla ostvariti ciljeve kojima se ta osoba protivi, nadilazi ono što je nužno kako bi se osiguralo da je uspostavljena pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa, te se ne može smatrati razmjernim cilju kojemu se težilo (vidi i *Schneider protiv Luksemburga*, 2007., stavci 75. – 83., te *A.S.P.A.S. i Lasgrezas protiv Francuske*, 2011., stavci 55. – 57.). Sud je naknadno potvrdio da je činjenica da su se dotične osobe protivile lovu iz etičkih razloga bila odlučujuća (*Baudinière i Vauzelle protiv Francuske* (odl.), 2007.).

Članak 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek)

Članak 13. Konvencije

„Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu.”

159. Načela iz sudske prakse koja se odnose na pravo na djelotvoran pravni lijek primjenjuju se na prilično standardan način na predmete iz područja zaštite okoliša. Vidi sljedeće primjere:

- *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavci 58. – 60.;
- *VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske*, 2001., stavci 82. – 83.;
- *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavci 137. – 142.;
- *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 221. – 232.;
- *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavci 84. – 89. i 116. – 118., te *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavci 121. – 127. i 175. – 176.

Članak 14. (zabrana diskriminacije)

Članak 14. Konvencije

„Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.”

160. Načela iz sudske prakse koja se odnose na zabranu diskriminacije primjenjuju se na prilično standardan način na predmete iz područja zaštite okoliša. Vidi sljedeće primjere:

- *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., stavci 89. – 95. i 120. – 121., te *Chabauty protiv Francuske* [VV], 2012., stavci 41. – 57.;
- *Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavci 129. – 130.;
- *VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske*, 2001., stavci 87. – 89.;
- *Wells protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2007.

Članak 1. Protokola br. 1 (zaštita vlasništva)

Članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju

„Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni.”

I. Ograničenja prava na poštovanje vlasništva iz razloga zaštite okoliša

161. Da bi miješanje u pravo vlasništva bilo spojivo s člankom 1. Protokola br. 1, ono mora biti u skladu s vladavinom prava i težiti legitimnom cilju u općem ili javnom interesu. Također mora postojati razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastoji postići. U tom smislu Sud će provjeriti je li uspostavljena pravična ravnoteža između zahtjeva javnog interesa i interesa osobe o čijim se pravima radi. Pritom će državi dati široku slobodu procjene, kako u odabiru metoda i sredstava provedbe, tako i u procjeni jesu li njihove posljedice bile legitimizirane, u javnom interesu, nastojanjem da se postigne cilj kojemu se težilo (vidi Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1).

A. Zaštita okoliša: cilj od općeg ili javnog interesa

162. Zaštita okoliša, prirode, šuma, obale, ugroženih vrsta, bioloških resursa, baštine i javnog zdravlja pitanja su od *javnog interesa*. Stoga se argument zaštite okoliša može upotrijebiti da bi se opravdalo miješanje u pravo na poštovanje vlasništva.

Primjeri:

- ukidanje dozvole za korištenje šljunčare (*Fredin protiv Švedske (br. 1)*, 1991., stavak 48.);
- ukidanje lokacijskih dozvola (*Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske*, 1991., stavak 57.);
- duljina trajanja postupka izvlaštenja radi uspostave prirodnog rezervata, zbog čega je vlasnicima uzrokovana nesigurnost u pogledu budućnosti njihovih nekretnina i čime je ograničena njihova upotreba (*Matos e Silva, Lda., i drugi protiv Portugala*, 1996., stavak 88.);
- obvezno omogućavanje lovačkoj udruzi da lovi na njihovom zemljištu i obveza vlasnika zemljišta da tolerira lov na svojoj nekretnini (*Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., stavak 79.; *Schneider protiv Luksemburga*, 2007., stavak 46.; *A.S.P.A.S. i Lasgrezas protiv Francuske*, 2011., stavak 36.; *Herrmann protiv Njemačke* [VV], 2012., stavci 83. – 85.);
- prenamjena nekretnine u zaštićeno prirodno područje, čime je ukinut njezin status „građevinskog zemljišta” (*Bahia Nova S.A. protiv Španjolske* (odl.), 2000.);
- ukidanje uredbi kojima je dopuštena gradnja na određenom području, čime je ukinut njegov status „građevinskog zemljišta” (*Kapsalis i drugi protiv Grčke* (odl.), 2004.);
- nalog za rušenje zgrade izgrađene bez lokacijske dozvole (*Saliba protiv Malte*, 2005., stavak 44.; *Ivanova i Cherkezov protiv Bugarske*, 2016., stavak 71.);
- uvrštavanje privatnih zgrada na popis povijesnih spomenika, što je dovelo do ograničenja u pogledu građevinskih zahvata na susjednim zgradama i ograničenja izgradnje na ostatku nekretnine (*SCEA Ferme de Fresnoy protiv Francuske* (odl.), 2005.);
- proglašenje zemljišta zaštićenim područjem nakon izmjena i dopuna programa urbanističkog planiranja, što je dovelo do zabrane gradnje kako bi se zaštitile zgrade koje imaju povijesnu ili kulturnu vrijednost i kako bi se stvorila zelena površina u gradu (*Galtieri protiv Italije* (odl.), 2006.);

- proglašenje zemljišta „šumskim posjedom“, što je posebno dovelo do zabrane gradnje na njemu (*Ansay i drugi protiv Turske* (odl.), 2006.);
- izricanje velike novčane kazne za građevinske radove kojima su prekršeni prostorno-urbanistički propisi (*Valico S.r.l. protiv Italije* (odl.), 2006.);
- odbijanje izdavanja dozvole za izuzeće radi gradnje na zemljištu obuhvaćenom nacionalnim programom zaštite obale (*Saarenpään Loma ky protiv Finske* (odl.), 2006.);
- odluka kojom je zemljišnoj čestici ukinut status „građevinskog zemljišta“ zbog arheološke važnosti područja čiji je dio (*Perinelli i drugi protiv Italije* (odl.), 2007.; *Longobardi i drugi protiv Italije* (odl.), 2007.);
- rušenje kuće na temelju činjenice da je izgrađena bez lokacijske dozvole na šumskom području za koje se takva dozvola ne može izdati (*Hamer protiv Belgije*, 2007., stavak 81.);
- ukidanje lokacijske dozvole i nalog za rušenje kuće za odmor (*Tumeliai protiv Litve*, 2018., stavak 75.);
- odluka kojom je ograničena, a zatim i zabranjena, gradnja na malom otoku na kojem glavate želve, koje su ugrožena vrsta, polažu svoja jaja (*Z.A.N.T.E. – Marathonisi A.E. protiv Grčke*, 2007., stavak 50.);
- odluka kojom je ograničena, a zatim i zabranjena, gradnja na zemljišnoj čestici koja se nalazi na području koje uživa punu zaštitu (*Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis protiv Grčke*, 2008., stavak 45.);
- odbijanje zahtjeva za izdavanje dozvole za vađenje treseta (*Pindstrup Mosebrug A/S protiv Danske* (odl.), 2008.);
- ukidanje vlasničkog lista i njegov ponovni upis na ime Državne riznice bez isplate naknade, na temelju činjenice da je dotično zemljište predstavljalo dio javnog šumskog zemljišta (*Turgut i drugi protiv Turske*, 2008., stavak 90.; *Cin i drugi protiv Turske*, 2009., stavak 29.; *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş. protiv Turske*, 2009., stavak 42.; *Kök i drugi protiv Turske*, 2009., stavak 22.; *Keçeli i Başpınar protiv Turske*, 2010., stavak 40.);
- određivanje zemljišta kao „javnog šumskog zemljišta“, čime su njegovi vlasnici spriječeni u obrađivanju i berbi ili sklapanju bilo kakvih transakcija u vezi sa zemljištem (*Köktepe protiv Turske*, 2008., stavak 87.);
- zabrana lova na lisice (*Friend i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2009., stavci 56. – 57.);
- odbijanje zahtjeva za izdavanje građevinske dozvole zbog proglašenja poljoprivrednog zemljišta zaštićenim prirodnim područjem (*Tarim protiv Turske* (odl.), 2010.);
- odbijanje, nakon donošenja Zakona od 3. siječnja 1986. o razvoju, zaštiti i promicanju obalnih područja, da se podnositelju zahtjeva dozvoli da nastavi koristiti pomorsko javno dobro na kojem je imao dom nekoliko desetljeća i posljedični nalog za rušenje (*Depalle protiv Francuske* [VV], 2010., stavak 81.);
- odluka o pošumljavanju zemljišne čestice, čime je ukinut njezin status „građevinskog zemljišta“ (*Lazaridi protiv Grčke*, 2006., stavak 34.);
- preventivno izlučivanje ovaca u okviru epidemije slinavke (*Chagnon i Fournier protiv Francuske*, 2010., stavak 50.);
- odbijanje zahtjeva za izdavanje lokacijske dozvole na otoku Porquerolles (*Consorts Richet i Le Ber protiv Francuske*, 2010., stavak 116.);
- ukidanje vlasničkog lista u odnosu na zemljište koje je predstavljalo pomorsko javno dobro (*Silahyürekli protiv Turske*, 2013., stavak 47.);
- ukidanje vlasničkog lista u odnosu na dijelove Venecijanske lagune koji su se upotrebljavali za uzgoj ribe (*Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A. protiv Italije*, 2014., stavak 67.);

- zabrana gradnje u okolici nacionalnog parka (*Matczyński protiv Poljske*, 2015., stavci 101. – 102.);
- preventivna mjera zaštite kulturne baštine u vezi s poslovnom zgradom, koja je ograničila upotrebu te zgrade (*Petar Matas protiv Hrvatske*, 2016., stavak 35.);
- odbijanje zahtjeva za isplatu naknade za pravo služnosti na temelju urbanističkog plana razvoja zemljišta čime je ukinut status „građevinskog zemljišta” raznih zemljišnih čestica (*Malfatto i Mieille protiv Francuske*, 2016., stavak 63.);
- izricanje novčane kazne i oduzimanje velikog iznosa novca zbog neovlaštenog rada poduzeća za metalni otpad (*S.C. Fiercolect Impex S.R.L. protiv Rumunjske*, 2016., stavak 60.);
- ograničenje gradnje na nekretnini uvrštenoj na UNESCO-ov popis svjetske baštine (*Kristiana Ltd. protiv Litve*, 2018., stavak 104. – 105.);
- privremena zabrana izlova dagnji (*O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd protiv Irske*, 2018., stavak 109.);
- oduzimanje plovila koje se upotrebljavalo za nezakonit ribolov (*Yaşar protiv Rumunjske*, 2019., stavak 59.).

163. Zaštita javnog zdravlja i okoliša također predstavlja pitanje od općeg interesa u smislu druge rečenice članka 1. Protokola br. 1.

Primjeri:

- rušenje kuće izgrađene na temelju dozvole koja je postala nevažeća zbog činjenice da se nalazila na zaštićenom području podzemnih voda, koje nije građevinsko zemljište (*Yıldırım protiv Turske*, 2009., stavak 43.);
- ukidanje vlasničkog lista nad zemljištem koje se nalazilo na području nominiranom za uvrštavanje na UNESCO-ov popis svjetske baštine i koje je prodano protivno zakonima o zaštiti kulturne baštine, zaštićenim područjima i prostornom planiranju (*Bogdel protiv Litve*, 2013., stavak 60. – 61.);
- ukidanje prava vlasništva nad nekretninom koja je greškom vraćena nakon pada komunističkog režima na temelju činjenice da je dotično zemljište bilo prekriveno šumama od nacionalnog značaja, koje su mogle pripadati samo državi (*Beinarovič i drugi protiv Litve*, 2018., stavak 135. – 137.);
- ukidanje vlasničkih listova u odnosu na zemljišne čestice koje su predstavljale „šumske resurse” i stoga se nisu mogle privatizirati (*Gavrilova i drugi protiv Rusije*, 2021., stavak 73.);
- ograničen pristup i korištenje zemljišne čestice zbog činjenice da je bila uključena u vodozaštitno područje kako bi se drugima osigurao pristup čistoj vodi za piće (*Bērziņš i drugi protiv Latvije*, 2021., stavak 87.).

164. Sud je vrlo snažno naglasio legitimitet razmatranja koja se odnose na zaštitu okoliša u kontekstu članka 1. Protokola br. 1. Stoga je u predmetu *Hamer protiv Belgije*, 2007., stavak 79., koji se odnosio na rušenje kuće koja je izgrađena bez dozvole na šumskom zemljištu na kojem je gradnja bila zabranjena, Sud primijetio da, iako nijedna odredba Konvencije ne predviđa izričito zaštitu okoliša kao takvu, u suvremenom društvu zaštita okoliša predstavlja sve više uzima u obzir, a okoliš je postao tema čija je obrana pobudila stalan i trajan interes javnosti, a time i javnih vlasti. Dodao je da financijski imperativi, pa čak i neka temeljna prava, kao što je pravo vlasništva, ne bi trebali imati prioritet pred parametrima koji se odnose na zaštitu okoliša, osobito kada je država donijela zakone o tome. Kasnije je ponovno potvrdio ovo stajalište, posebno u predmetu *Turgut i drugi protiv Turske*, 2008., stavak 90. (vidi i *Köktepe protiv Turske*, 2008., stavak 87., *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş. protiv Turske*, 2009., stavak 42., i *Bil İnşaat Taahhüt Ticaret Limited Şirketi protiv Turske*, 2013., stavak 29., koji se odnosio na ukidanje vlasničkog lista i njegov ponovni upis na ime Državne riznice bez isplate naknade, na temelju činjenice da je dotično zemljište predstavljalo dio javnog šumskog zemljišta; vidi i, u

drugačijem kontekstu, *S.C. Fiercolect Impex S.R.L. protiv Rumunjske*, 2016., stavak 65.). Sud je naveo da se to utvrđenje u pogledu javnog interesa posebno primjenjuje na zaštitu prirode i šuma (*Nane i drugi protiv Turske*, 2009., stavak 24.). Dodao je da javne vlasti preuzimaju odgovornost koja bi u praksi trebala rezultirati njihovom intervencijom u odgovarajućem trenutku kako bi se osiguralo da zakonske odredbe donesene u svrhu zaštite okoliša nisu potpuno nedjelotvorne (*Hamer protiv Belgije*, 2007., stavak 79.; *S.C. Fiercolect Impex S.R.L. protiv Rumunjske*, 2016., stavak 65.). U predmetu *Tarim protiv Turske* (odl.), 2010., koji se odnosio na odbijanje zahtjeva za izdavanje dozvole za izgradnju turističkog restorana na poljoprivrednom zemljištu uknjiženom kao zaštićeno prirodno područje, Sud je zaštitu okoliša opisao kao „iznimno važnu“.

B. Šira sloboda procjene

165. Poduzimajući, u svrhu općeg interesa, radnju koja predstavlja miješanje u pravo vlasništva, države imaju široku slobodu procjene kad je riječ i o odabiru sredstava izvršenja radi postizanja određenog cilja i o ocjenjivanju razmjernosti tih sredstava u odnosu na cilj. Sud je naglasio da je to posebno slučaj kad se opći interes koji se nastoji ostvariti odnosi na zaštitu okoliša (*Hamer protiv Belgije*, 2007., stavak 78.; *Depalle protiv Francuske* [VV], 2010., stavci 84. i 87.; *Matczyński protiv Poljske*, 2015., stavak 105. – 106.; *S.C. Fiercolect Impex S.R.L. protiv Rumunjske*, 2016., stavak 67.; *Tumeliai protiv Litve*, 2018., stavak 72.).

Slično tome, Sud je istaknuo da je sloboda procjene šira kad se navodno miješanje u pravo na poštovanje vlasništva odnosi na politike prostornog planiranja i zaštite okoliša (*Depalle protiv Francuske* [VV], 2010., stavci 84. i 87.; *Malfatto i Mieille protiv Francuske*, 2016., stavak 64.; *Barcza i drugi protiv Mađarske*, 2016., stavak 46.; *O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd protiv Irske*, 2018., stavak 124.); (*Bērziņš i drugi protiv Latvije*, 2021., stavak 90.).

166. Stoga, u predmetu koji se odnosio na propise o upotrebi vlasništva u smislu članka 1. stavka 2. Protokola br. 1, Sud je naveo da će u područjima poput zaštite okoliša poštovati prosudbu zakonodavca o tome što je u općem interesu, osim ako je ta prosudba očigledno bez razumne osnove, s obzirom na odabir sredstava izvršenja i na utvrđivanje mogu li se posljedice izvršenja opravdati općim interesom radi ostvarivanja cilja dotičnog zakona (*Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014., stavak 101.).

C. Nadzor Suda

167. Osim gore spomenute šire slobode procjene, načela iz sudske prakse koja se odnose na pravo na poštovanje vlasništva primjenjuju se na prilično standardan način na mjere kojima se to pravo ograničava usmjerene na zaštitu okoliša (vidi Vodič kroz članak 1. Protokola br. 1).

168. Sud će posebno provjeriti je li, uzimajući u obzir široku slobodu procjene države, podnositelj morao snositi pojedinačni i prekomjerni teret na način da je pravična ravnoteža koja je trebala biti uspostavljena između zaštite prava vlasništva i zahtjeva općeg interesa bila narušena (*Hamer protiv Belgije*, 2007., stavak 78.; *Turgut i drugi protiv Turske*, 2008., stavak 91.; *Köktepe protiv Turske*, 2008., stavci 91. – 92.; *Consorts Richet i Le Ber protiv Francuske*, 2010., stavci 115. i 124.; *Gavrilova i drugi protiv Rusije*, 2021., stavci 74. i 87.); (*Bērziņš i drugi protiv Latvije*, 2021., stavak 90.).

Stoga, primjerice, oduzimanje imovine bez plaćanja iznosa koji je razumno povezan s njezinom vrijednošću obično predstavlja nerazmjerno miješanje, a potpuni izostanak naknade može se smatrati opravdanim na temelju članka 1. Protokola br. 1 samo u iznimnim okolnostima; to je primjenjivo neovisno o tome je li izvlaštenje bilo usmjereno na zaštitu okoliša ili je provedeno u neku drugu svrhu (*Turgut i drugi protiv Turske*, 2008., stavci 91. – 92.; *Cin i drugi protiv Turske*, 2009., stavak 30.; *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş. protiv Turske*, 2009., stavak 43.; *Kök i drugi protiv Turske*, 2009., stavak 23.; *Yıldırım protiv Turske*, 2009., stavak 44.; *Ocak protiv Turske*, 2010., stavak 52.; *Keçeli i*

Başpınar protiv Turske, 2010., stavak 41.; *Bölükbaş i drugi protiv Turske*, 2010., stavak 35.; *Silahyürekli protiv Turske*, 2013., stavak 48.; *Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A. protiv Italije*, 2014., stavak 71.).

169. Presudu u predmetu *Z.A.N.T.E. – Marathonisi A.E. protiv Grčke*, 2007., stavak 54., valja spomenuti jer pokazuje da kad država donese mjere kojima ograničava pravo vlasništva u svrhu zaštite okoliša, pravična ravnoteža može biti narušena ako vlasti ne poduzmu druge radnje da bi osigurale takvu zaštitu (vidi i razmatranja Suda u predmetu *G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije* [VV], stavci 295. – 299., 2018.).

U dotičnom predmetu, društvo podnositelj zahtjeva, koje je kupilo mali otok s ciljem izgradnje turističkih objekata, naknadno je bilo spriječeno u tome odlukama koje su vlasti donijele kako bi ograničile, a zatim i zabranile građevinske radove (ta je čestica u konačnici uključena u nacionalni park Zakintos), radi zaštite mjesta na kojima glavate želve, koje su ugrožena vrsta, polažu svoja jaja. Primjećujući da su vlasti tolerirale aktivnosti na dotičnom zemljištu koje su bile nespojive s razlozima zbog kojih je društvo podnositelj zahtjeva povrgnuto vrlo strogim operativnih ograničenjima (taj su mali otok svakodnevno posjećivali turisti, njegova je plaža bila jako onečišćena i na njemu nije bilo zahoda), Sud je utvrdio da je narušena potrebna pravična ravnoteža između javnog interesa i privatnih interesa u smislu reguliranja upotrebe vlasništva. Naglasio je sljedeće: „... kad država nameće velika ograničenja u pogledu upotrebe privatnog vlasništva radi osiguravanja djelotvorne zaštite okoliša, u najmanju ruku ne smije tolerirati aktivnosti koje bi mogle potkopati napore uložene u ostvarivanje tog cilja. U protivnom bi cilj tog ograničenja mogao prestati postojati, a teret koji je prvotno bio nametnut dotičnoj stranci postat će joj još nepodnošljiviji; to je čimbenik koji je potrebno uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja razmjernosti ograničenja u odnosu na cilj kojemu se teži. U ovom bi predmetu bilo nerazumno da država od podnositelja zahtjeva da se pridržava strogih ograničenja uživanja svojeg vlasništva s ciljem zaštite glavate želve, dok nadležna tijela istovremeno ne poduzimaju potrebne radnje protiv aktivnosti koje ugrožavaju ostvarivanje tog cilja.”

II. Povreda prava vlasništva zbog štete u okolišu

170. Članak 1. Protokola br. 1 u načelu ne jamči pravo na mirno uživanje vlasništva u ugodnom okruženju (*Ünver protiv Turske* (odl.), 2000.; *Taşkin i drugi protiv Turske* (odl.), 2004.; *Galev i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2009.; *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 83.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011., stavak 44.; *Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 184.; *Płachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011., stavak 44.), u određenom okruženju (*Cokarić i drugi protiv Hrvatske* (odl.) 2006.; *Zapletal protiv Češke Republike* (odl.), 2010.), ili u ugodnom nepromijenjenom ruralnom okruženju (*Moore protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 1999.).

171. Unatoč tome, industrijske nesreće, prirodne katastrofe i, općenitije, šteta za okoliš može dovesti do uništavanja, propadanja ili smanjenja vrijednosti imovine. Država može biti odgovorna za potonje na temelju članka 1. Protokola br. 1, bez obzira na to jesu li negativni učinci po imovinu rezultat neispunjavanja pozitivne obveze zaštite prava vlasništva ili miješanja koje se može pripisati vlastima.

A. Izravna odgovornost države

172. Država može biti odgovorna na temelju članka 1. Protokola br. 1 kad je imovina uništena ili oštećena ili joj je smanjena vrijednost zbog ekološkog incidenta ili zbog štete u okolišu koja se može pripisati javnopravnom tijelu, ustanovi ili poduzeću.

Načela iz sudske prakse koja se odnose na pravo na poštovanje vlasništva primjenjuju se na prilično standardan način na miješanja te vrste u pravo na zaštitu vlasništva.

1. Uništenje ili oštećenje imovine – primjer

173. U predmetu *Dimitar Yordanov protiv Bugarske*, 2018., podnositelj zahtjeva prigovorio je da je upravljanje javnog poduzeća otvorenim ugljenokopom, među ostalim, upotrebom eksploziva, oštetilo njegovu kuću, koja se nalazila na udaljenosti od 160 – 180 metara od ugljenokopa, zbog čega je bio prisiljen napustiti svoj dom. Sud je napomenuo da je u tom predmetu došlo do miješanja države u ostvarivanje njegova prava na zaštitu vlasništva. Ispitujući taj predmet na temelju prve rečenice članka 1. Protokola br. 1, Sud je presudio da je došlo do povrede te odredbe na temelju činjenice da je navedeno miješanje bilo nezakonito, ističući da je ugljenokop radio unutar zaštitne zone propisane domaćim pravom i da je žalbeni sud presudio da je detoniranje eksploziva u tako neposrednoj blizini stambenih objekata nedvojbeno bilo u suprotnosti s domaćim pravom.

2. Gubitak vrijednosti – primjeri

174. Predmeti *Ouzounoglou protiv Grčke*, 2005., stavci 28. – 32., i *Athanasίου i drugi protiv Grčke*, 2006., stavci 23. – 26., odnosili su se na izgradnju infrastrukture (cesta u prvom predmetu i željezničkih pruga u drugom predmetu) u blizini domova podnositelja zahtjeva, na izvlaštenim dijelovima njihovih zemljišta. Podnositelji zahtjeva prigovorili su odbijanju vlasti da im isplate naknadu u okviru postupka izvlaštenja zbog smanjenja vrijednosti preostalog dijela njihovih nekretnina zbog blizine navedene infrastrukture, koja im je kvarila pogled i navodno ih izložila onečišćenju bukom i vibracijama. Sud je zaključio da je odbijanjem isplate naknade narušena pravična ravnoteža između suprotstavljenih pojedinačnih prava i zahtjeva javnog interesa.

Sud je ocijenio sličnu usporedivu situaciju u predmetu *Bistrović protiv Hrvatske*, 2007., stavci 42. – 45., koji se odnosio na djelomično izvlaštenje zemljišta u vlasništvu para koji se bavio poljoprivredom, u svrhu izgradnje autoceste. Sud je presudio da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 jer u postupku izvlaštenja u obzir nije uzeta znatno smanjena vrijednost preostalog dijela njihove nekretnine. Pritom je posebno primijetio da domaće vlasti, prilikom određivanja iznosa naknade za izvlaštenje imovine podnositelja zahtjeva, nisu uzele u obzir činjenicu da će buduća autocesta prolaziti dva do tri metra od njihove kuće te da se njihovo imanje više neće nalaziti u ugodnom okružju, neće imati veliko dvorište i neće biti izloženo niskoj razini buke, što su sve obilježja zbog kojih je ta nekretnina bila vrlo pogodna za poljoprivrednu djelatnost. Sud je nadalje istaknuo da su se domaći sudovi pozvali na nalaz i mišljenje koje je vještak izradio, a da nije posjetio lokaciju o kojoj je riječ, te da nisu provjerili tvrdnju podnositelja zahtjeva da je njihova kuća bila pogrešno ucrtana na nacrtu zemljišne čestice, zbog čega je sudovima bilo nemoguće odrediti primjereni iznos naknade. Zaključio je da nacionalne vlasti, time što nisu utvrdile relevantne čimbenike za izračun iznosa naknade za izvlaštenje imovinu podnositelja zahtjeva i time što ih nisu obeštatile zbog smanjenja vrijednosti preostalog dijela nekretnine, nisu uspostavile pravičnu ravnotežu između uključenih suprotstavljenih interesa.

Radi usporedbe, vidi predmet *Couturon protiv Francuske*, 2015., stavci 38. i 43., koji se odnosio na neisplatu naknade zbog smanjenja vrijednosti (između 20 % i 40 %) nekretnine zbog izgradnje autoceste na izvlaštenom dijelu nekretnine. Sud je napomenuo da su učinci blizine autoceste nekretnini podnositelja zahtjeva bili neusporedivi sa spornim učincima u predmetima *Ouzounoglou* i *Athanasίου* (autocesta se nalazila pokraj nekretnine podnositelja, no na udaljenosti od 250 metara od kuće). Zaključio je da podnositelj nije morao snositi pojedinačni i prekomjerni teret. Nadalje, kad je riječ o domaćim postupcima, Sud je presudio da nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

175. U predmetu *Orfanos i Orfanou protiv Grčke* (odl.), 2006. (vidi i *Calancea i drugi protiv Republike Moldavije* (odl.), 2018., stavak 36.), Sud je presudio da sudska praksa iz predmeta *Ouzounoglou* nije primjenjiva na slučaj kuće koja je bila izgrađena nakon što je provedeno djelomično izvlaštenje radi izgradnje željezničke infrastrukture. Istaknuo je da su podnositelji namjerno odabrali dalje ulagati u njihovo izvlašteno zemljište i da se nije radilo o tome da ih je iznenadio nalog za izvlaštenje koje bi narušio njihov dugotrajni način života *in situ*. Zaključio je da nisu opravdano tvrdili da je država

postupila proizvoljno kad im je odbila isplatiti naknadu štete zbog gubitka vrijednosti njihove kuće ili zbog smetnji po njihov svakodnevni život. Nadalje ističući da su im domaći sudovi dosudili posebnu naknadu štete zbog smanjenja vrijednosti njihova zemljišta, uz naknadu za izvlaštenje, Sud je proglasio prigovor na temelju članka 1. Protokola br. 1 očigledno neosnovanim.

176. U predmetu *Fotopoulou protiv Grčke*, 2004., stavci 33. – 38., podnositeljica zahtjeva prigovorila je da su vlasti odbile srušiti zid koji su susjedi nezakonito izgradili pokraj njezine nekretnine, unatoč pravomoćnoj izvršnoj odluci kojom se nalaže takvo rušenje. Sud je napomenuo da je nezakonito izgrađeni zid i dalje postojao zbog tog odbijanja. Ističući da je taj zid doveo do toga da se iz podnositeljice kuće više nije pružao pogled na more i da je narušio tradicionalni karakter sela, čime je smanjena vrijednost podnositeljice nekretnine, Sud je zaključio da su vlasti bile odgovorne za miješanje u njezino pravo vlasništva, koje miješanje je bilo obuhvaćeno prvom rečenicom članka 1. stavka 1. Protokola br. 1. Presudio je da je došlo do povrede te odredbe na temelju činjenice da to odbijanje ili propust vlasti nisu imali pravnu osnovu u domaćem pravu.

177. Gubitak vrijednosti nekretnine zbog onečišćenja bukom iz javne zračne luke također je takav da dovodi do izravne odgovornosti države na temelju članka 1. Protokola br. 1. Međutim, Sud dosad nikad nije utvrdio povredu te odredbe u tom kontekstu jer nijedan podnositelj nikad nije dostavio dokaze o posljedičnom smanjenju vrijednosti njegove nekretnine (*Flamenbaum i drugi protiv Francuske*, 2012., stavak 190.; *Plachta i drugi protiv Poljske* (odl.), 2014.).

178. Valja spomenuti i predmete *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 83. i *Vecbaštika i drugi protiv Latvije* (odl.), 2019. U prvom predmetu podnositelj zahtjeva ustvrdio je da ga je praktična provedba programa sanacije akumulacije za skupljanje jalovine iz bivšeg rudnika bakra koji je pripadao javnom poduzeću spriječila u potpunom uživanju njegove imovine te da je smanjila njezinu vrijednost. Sud je presudio da nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 jer podnositelj nije dostavio nikakve dokaze koji bi pokazali da je došlo do utjecaja na njegovu nekretninu ili da je njezina vrijednost smanjena. U drugom predmetu podnositelji zahtjeva prigovorili su na temelju te odredbe zbog smanjenja vrijednosti njihove imovine i propasti njihovih profesionalnih projekata (u području seoskog turizma, stočarstva, poljoprivrede i pčelarstva) do kojih je došlo zbog odobrenja za postavljanje vjetroturbina u blizini. Sud je proglasio prigovor očigledno neosnovanim na temelju činjenice da podnositelji nisu dostavili dokaze ni o smanjenju vrijednosti imovine ni o gospodarskom učinku na njihove djelatnosti.

B. Neispunjenje pozitivne obveze države da zaštiti vlasništvo

179. U predmetu koji se odnosio na ekološku katastrofu uzrokovanu ljudskim postupanjem povezanu s opasnim aktivnostima, Sud je potvrdio postojanje pozitivne obveze zaštite prava na poštovanje vlasništva. U predmetu *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavci 134. – 135., u kojem je eksplozija na odlagališta kućanskog otpada uzrokovala klizište koje je usmrtilo velik broj osoba i zatrpalo jedanaest sirotinjskih nastambi smještenih u nizini ispod odlagališta, uključujući dom podnositelja zahtjeva. Sud je naglasio da stvarno, djelotvorno ostvarivanje prava zaštićenog tom odredbom ne ovisi samo o dužnosti države da se ne miješa već može i zahtijevati pozitivne mjere zaštite, osobito ako postoji izravna veza između mjera koje podnositelj zahtjeva može legitimno očekivati od vlasti i njegova djelotvornog uživanja vlasništva.

180. Navodi o propustu države da poduzme pozitivne mjere zaštite privatnog vlasništva u načelu se razmatraju u svjetlu općeg pravila navedenog u prvoj rečenici članka 1. stavka 1. Protokola br. 1, kojima je propisano pravo na mirno uživanje vlasništva (*Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavak 133.; *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 172.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 213.; *Hadzhiyska protiv Bugarske* (odl.), 2012.); *Vladimirov protiv Bugarske* (odl.), 2018., stavak 34.).

181. Pozitivne obveze navedene u članku 1. Protokola br. 1 od države zahtijevaju da regulira privatnu industriju na način da kontrolira svako nastalo onečišćenje ili smetnje (kad je riječ o opasnostima za okoliš, propisi moraju imati i preventivni aspekt; vidi u nastavku). Odgovornost države na temelju te odredbe stoga može proizaći iz nedostatka odgovarajućih propisa kojima se regulira privatna industrija. Sud je naglasio tu činjenicu u predmetu *Zapletal protiv Češke Republike* (odl.), 2010., koji se odnosio na onečišćenje bukom iz tvornice za kompresiju metalnih ploča.

182. Nadalje, u kontekstu okoliša, kao i u drugim kontekstima, pozitivne obveze zaštite prava na poštovanje vlasništva obuhvaćaju zahtjev osiguravanja sudskog postupka pokrivenog relevantnim postupovnim jamstvima koja domaćim sudovima omogućuju da djelotvorno i pošteno riješe sporove o imovinskim pitanjima (*Bistrović protiv Hrvatske*, 2007., stavak 33.; *Couturon protiv Francuske*, 2015., stavak 33.). Prilikom utvrđivanja je li taj uvjet zadovoljen, Sud sveobuhvatno sagledava situaciju (*Petar Matas protiv Hrvatske*, 2016., stavak 44.). Sud je primijenio to načelo u predmetu *Couturon protiv Francuske*, 2015., stavci 42. – 43., koji se odnosio na propust da se dosudi naknada za gubitak vrijednosti imovine zbog izgradnje autoceste na dijelu te nekretnine. Zaključio je da nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 jer ništa u domaćem postupku u vezi sa zahtjevom podnositelja za isplatu naknade nije ukazivalo na to da sud nije pošteno ispitao njegov predmet.

1. Uništenje ili oštećenje imovine

a. Uništenje ili oštećenje imovine zbog ekoloških katastrofa

i. Ekološke katastrofe industrijskog tipa

183. U predmetu *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavci 134. – 136., koji se odnosio na ekološku katastrofu industrijskog tipa, Sud je presudio da su državni službenici i tijela vlasti učinili sve u svojoj moći da bi zaštitili vlasničke interese podnositelja zahtjeva. Utvrdio je da je pozitivna obveza na temelju članka 1. Protokola br. 1 od nacionalnih vlasti zahtijevala da poduzmu iste praktične korake kako bi se izbjeglo uništenje podnositeljeve kuće kao one koje nameće pozitivna obveza na temelju članka 2. Konvencije (vidi gore).

Sud je primijenio isto obrazloženje u predmetu *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 216., u kojem je naglo veliko ispuštanje vode iz rezervoara kako bi se spriječilo njezino izlivanje iz njega uzrokovalo poplavu u stambenoj četvrti i oštetilo kuće podnositelja.

ii. Predvidive prirodne ekološke katastrofe

184. Sud primjenjuje ograničeniji pristup kad do oštećenja imovine dođe zbog prirodne katastrofe.

U predmetu *Boudayeva i drugi protiv Rusije*, 2008., stavci 174. – 175., koji se odnosio na odron tla koji je zatrpao urbano područje i oštetio kuće, Sud je istaknuo da prirodne katastrofe, koje su kao takve izvan ljudske kontrole, ne zahtijevaju istu razinu uključenosti države. Prema tome, njezine pozitivne obveze u smislu zaštite vlasništva od vremenskih nepogoda nisu nužno toliko široke kao u kontekstu opasnih aktivnosti uzrokovanih ljudskim postupanjem. Sud je istaknuo da je potrebno razlikovati pozitivne obveze na temelju članka 2. Konvencije i pozitivne obveze na temelju članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Dok temeljna važnost prava na život zahtijeva da opseg pozitivnih obveza na temelju članka 2. uključuje dužnost da vlasti poduzmu sve u svojoj moći da pomognu u slučaju katastrofa i velikih nesreća kako bi se zaštitilo to pravo, obveza zaštite prava na mirno uživanje vlasništva, koje nije apsolutno, ne može biti veća od onog što je razumno u dotičnim okolnostima. Prema tome, vlasti uživaju širu slobodu procjene prilikom odlučivanja koje je mjere potrebno poduzeti kako bi se zaštitila imovina pojedinca od vremenskih nepogoda u usporedbi s odlučivanjem koje su mjere nužne za zaštitu života. Štoviše, postupovna dužnost provedbe neovisne istrage i odgovora pravosudnih tijela nema istu važnost u slučaju uništene imovine kao u slučaju gubitka života. Ponovno,

pozitivna obveza države da zaštiti privatno vlasništvo od prirodnih katastrofa ne može se tumačiti na način da obvezuje državu da nadoknadi punu tržišnu vrijednost uništene imovine.

Sud je potvrdio tu razliku u predmetu *Hadzhiyska protiv Bugarske* (odl.), 2012., stavci 15. – 16., koji se odnosio na poplavljanje kuće podnositeljice zahtjeva iz rijeke koja se izlila iz korita nakon obilnih oborina. Posebno je naglasio da članak 1. Protokola br. 1 ne zahtijeva da države ugovornice poduzmu preventivne mjere zaštite privatne imovine u svim situacijama i svim područjima sklonima poplavama ili drugim prirodnim katastrofama. S obzirom na operativne odabire koje treba donijeti u smislu prioriteta i resursa, svaka obveza koje nastaje na temelju te odredbe treba se tumačiti na način kojim se vlastima ne nameće nemoguć ili nerazmjern teret.

U istom smislu, u predmetu *Vladimirov protiv Bugarske* (odl.), 2018., stavak 35., koji se odnosio na materijalnu štetu uzrokovanu prirodnim odronom tla, Sud je dodao da prirodne katastrofe, koje su po svojoj prirodi izvan ljudske kontrole, ne zahtijevaju isti opseg uključenosti države kao opasne aktivnosti uzrokovane ljudskim postupanjem, te je zaključio da pozitivne obveze države da zaštiti vlasništvo od prirodnih katastrofa nisu nužno istog opsega kao pozitivne obveze države da zaštiti vlasništvo od opasnih ljudskih aktivnosti.

b. Uništenje ili oštećenje imovine uzrokovano pogoršanjem stanja okoliša zbog privatnih aktivnosti

185. Ne postoje presude ili odluke koje se odnose na uništenje ili oštećenje imovine uzrokovano pogoršanjem stanja okoliša zbog privatnih aktivnosti. Za primjer te vrste u kontekstu miješanja koje se može pripisati državi, vidi gore navedeni predmet *Dimitar Yordanov protiv Bugarske*, 2018.

2. Gubitak vrijednosti imovine zbog štete nanесene okolnom okolišu

186. Aktivnosti koje mogu uzrokovati ekološke probleme ili ozbiljne smetnje mogu utjecati na vrijednost nekretnina i stoga predstavljati djelomično izvlaštenje (*Taşkin i drugi protiv Turske* (odl.), 2004.; *Cokarić i drugi protiv Hrvatske* (odl.), 2006.; *Galev i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2009.; *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavak 83.; *Vecbaštika i drugi protiv Latvije* (odl.), 2019.); te čak mogu dovesti do toga da se imovina ne može prodati (*Taşkin i drugi protiv Turske* (odl.), 2004.).

To može biti primjenjivo, primjerice, na „znatne smetnje zbog buke” (*Cokarić i drugi protiv Hrvatske* (odl.), 2006.), uzrokovane, primjerice, blizinom zračne luke (*Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.).

187. Dosad su, međutim, prigovori te vrste podneseni Sudu bili odbačeni na temelju činjenice da podnositelji nisu dostavili dokaze o gubitku vrijednosti njihove imovine (*Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2004.; *Galev i drugi protiv Bugarske* (odl.), 2009.; *Zapletal protiv Češke Republike* (odl.), 2010.; *Marchiş i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2011., stavci 45. – 46.).

Članak 34. Konvencije (pojedinačni zahtjevi)

Članak 34. Konvencije

„Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprečavati djelotvorno vršenje toga prava.”

I. *Actio popularis* / status žrtve

A. Izravna žrtva – pitanje aktivne legitimacije udruga za zaštitu okoliša

188. U predmetima iz područja okoliša, kao i u drugim predmetima, da bi pojedinac mogao tvrditi da ima status žrtve povrede Konvencije u smislu članka 34., on u načelu mora biti „izravno pogođen” povredom o kojoj je riječ (vidi, primjerice, *Lambert i drugi protiv Francuske* [VV], 2015., stavak 89.). Drugim riječima, u smislu članka 34. riječ „žrtva” odnosi se na osobu izravno pogođenu spornim postupanjem ili propustom (*Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavak 26.).

189. U skladu s općom sudskom praksom o članku 34., najbliži srodnici osobe koja je preminula u kontekstu okolnosti iz područja okoliša mogu tvrditi da su žrtve povrede članka 2. (*Brincat i drugi protiv Malte*, 2014., stavak 87.).

190. U okviru utvrđivanja statusa žrtve podnositelja zahtjeva koji prigovaraju povredi članka 8. zbog kršenja obveza iz područja okoliša, Sud će uzeti u obzir činjenicu da je ključan čimbenik prilikom utvrđivanja je li došlo do povrede članka 8. taj je li došlo do negativnog utjecaja na privatni ili obiteljski život osobe, a ne samo do opće štete za okoliš (*Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 80.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 101.).

U predmetu *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavci 100. – 109., u kojem je niz pojedinaca prigovorio zbog štetnih emisija iz čeličane u Tarantu, Sud je smatrao da pojedinci, koji nisu živjeli u općinama za koje je talijansko Vijeće ministara utvrdilo da su bile izložene riziku i koji nisu dostavili dokaze koji bi doveli u sumnju opseg utvrđene zone izloženosti riziku, nisu pokazali da su bili osobno pogođeni spornom situacijom i stoga nisu mogli tvrditi da su bili žrtve povrede članka 8. Nasuprot tome, dodijelio je status žrtve osobama koje su živjele u tim općinama, naglasivši da je postojala (osporiva) pretpostavka da je onečišćenje u jednom konkretnom području bilo potencijalno opasno za zdravlje i dobrobit osoba koje su mu bile izložene. Primijetivši da su se u spisu predmeta nalazila brojna znanstvena izvješća i studije koje su ukazivale na uzročno-posljedičnu vezu između aktivnosti čeličane i sve gore javnozdravstvene situacije u izloženim općinama, Sud je zaključio da je to onečišćenje nedvojbeno negativno utjecalo na dobrobit podnositelja zahtjeva koji su živjeli u pogođenom području.

U predmetu *Di Sarno i drugi protiv Italije* 2012., stavci 80. – 81., podnositelji zahtjeva prigovorili su zbog onečišćenja i smetnji uzrokovanih lošim upravljanjem uslugama prikupljanja, obrade i zbrinjavanje otpada u talijanskoj regiji Kampanija. Sud je istaknuo da su podnositelji prigovorili zbog situacije koja je utjecala na cjelokupno stanovništvo Kampanije. Međutim, primijetio je da je jedan od učinaka lošeg upravljanja u općini u kojoj su živjeli bio taj da se otpad gomilao na ulicama nekoliko mjeseci, presudio je da je šteta u okolišu zbog koje su podnositelji prigovorili bila takva da je izravno utjecala na njihovu osobnu dobrobit.

191. Jedna od posljedica takvo pristupa jest to da pravne osobe, uključujući udruge za zaštitu okoliša, ne mogu tvrditi da su žrtve povrede Konvencije koja proizlazi iz smetnji ili štetnog djelovanja za okoliš koje mogu osjetiti samo fizičke osobe. Sud je stoga utvrdio da nevladina organizacija *Greenpeace* ne može tvrditi da ima status žrtve u odnosu na njezino pravo na poštovanje njezina doma zbog izlaganja njezina sjedište onečišćenju iz čeličane (*Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga* (odl.), 1999.; *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga* (odl.), 1999.). Vidi i predmet *Association des Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart i drugi protiv Francuske* (odl.), 1992., u kojem je Komisija zaključila da nevladina organizacija za zaštitu okoliša nije mogla tvrditi da je žrtva povrede članka 8. zbog onečišćenja bukom od željezničke pruge velikih brzina; *Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001.; i *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşam Kültür Varlıklarını Koruma Derneği protiv Turske* (odl.), 2021., stavci 38., 41. i 43., predmet koji je pred sudom pokrenula lokalna nevladina organizacija koja je vodila kampanju protiv planirane hidroelektrane i brane čija bi izgradnja dovela do potapanja jednog grada i brojnih sela. Slično tome, Sud je istaknuo da se udruga u načelu ne može pozvati na elemente u pogledu zdravlja kako bi tvrdila da je došlo do povrede članka 8. (*Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2009.).

192. Nevladina organizacija jednako tako ne može tvrditi da je žrtva mjera koje su, zbog onečišćenja okoliša ili smetnji u okolišu, navodno dovele do povrede prava zajamčenih Konvencijom članovima nevladine organizacije (vidi predmet *Besseau i drugi protiv Francuske* (odl.), 2006., koji se odnosio na udrugu koja je nastojala zaštititi osobe koje su živjele u blizini kamenoloma od smetnji uzrokovanih njegovim radom, te predmet *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşam Kültür Varlıklarını Koruma Derneği protiv Turske* (odl.), 2021., stavci 38. i 42., koji se odnosio na lokalnu nevladinu organizaciju koja je vodila kampanju protiv planirane hidroelektrane i brane).

193. S druge strane, nevladina organizacija za zaštitu okoliša koja je bila stranka u domaćem postupku koji se vodio u vezi s ekološkim pitanjem može u načelu tvrditi da je žrtva povrede članka 6. stavka 1. Konvencije do koje je navodno došlo u okviru takvog postupka, čak i kad je postupak bio usmjeren na osiguravanje zaštite interesa članova te organizacije (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavak 36.; vidi i predmet *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşam Kültür Varlıklarını Koruma Derneği protiv Turske* (odl.), 2021., stavak 43.; usp. *Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018., stavci 114. – 116., u kojem je Sud smatrao da udruga za zaštitu okoliša čija je žalba u domaćem postupku proglašena nedopuštenom zbog nedostatka aktivne legitimacije nije mogla tvrditi da ima status žrtve povrede članka 6. stavka 1. u pogledu predmetnog postupka).

194. Istovremeno, kad nevladina organizacija sa statutarnim ciljem obrane interesa svojih članova podnese tužbu domaćim sudovima, njezini članovi mogu tvrditi da imaju status žrtve u pogledu povreda članka 6. stavka 1. do kojih je navodno došlo u okviru tog postupka, čak i ako sami nisu bili stranka u postupku. Sud je to presudio u slučaju postupka za ukidanje odluke o izgradnji brane koji je pokrenula nevladina organizacija čiji je statutarni cilj bio koordinirati napore svojih članova u svrhu borbe protiv projekta izgradnje brane. Smatrao je da su stanovnici sela koja su trebala biti poplavljena mogli tvrditi da su žrtve povreda te odredbe, ističući da iako oni nisu bili stranke u postupku pod svojim imenom i prezimenom, sudjelovali su u njemu putem posredništva udruge čiji su bili članovi i koju su osnovali radi obrane svojih interesa. Sud je istaknuo sljedeće: „... poput drugih odredbi Konvencije, izraz „žrtva” u članku 34. mora se također tumačiti na način koji se prilagođava uvjetima suvremenog društva. Doista, kad se u modernim društvima građani suoče s posebno složenim upravnim odlukama, pribjegavanje kolektivnim tijelima kao što su udruge jedno je od dostupnih sredstava, a ponekad i jedino sredstvo, na raspolaganju u svrhu djelotvorne obrane svojih konkretnih interesa. Štoviše, aktivna legitimacija udruge pri pokretanju postupaka radi obrane interesa njezinih članova priznata je zakonodavstvom većine europskih zemalja. Upravo je to situacija do koje je došlo u ovom predmetu. Sud ne može zanemariti tu činjenicu kad tumači pojam „žrtve”. Bilo koje drugo, pretjerano formalističko, tumačenje tog pojma moglo bi učiniti zaštitu prava zajamčenih Konvencijom nedjelotvornom i iluzornom” (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavci 38. – 39.).

B. Potencijalna žrtva: izlaganje riziku od štete u okolišu

195. Članak 34. Konvencije podnositeljima ne dopušta da prigovaraju *in abstracto* zbog povreda Konvencije. To se posebno odnosi na navode o povredama Konvencije koje proizlaze iz štete u okolišu (*Caron i drugi protiv Francuske* (odl.), 2010.; *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavak 100.).

196. Međutim, Sud u određenoj mjeri prihvaća pojam „potencijalne žrtve”. Stoga podnositelj može tvrditi da je žrtva u smislu članka 34. Konvencije ako predoči uvjerljive dokaze o vjerojatnoj materijalizaciji povrede kojom će biti osobno pogođen (vidi *Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti*, stavci 30. – 31.).

Sud je primijetio te kriterije u predmetima *Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga* (odl.), 1999., te *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga* (odl.), 1999., koji se odnosio na dopuštenje za rad čeličane u kojoj se upotrebljavao metalni otpad. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da bi projekt čeličane doveo do štete u okolišu, što bi utjecalo na njihovu kvalitetu života i lišilo ih mirnog uživanja njihovih domova na način da bi time bilo povrijeđeno njihovo pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. Sud je smatrao da samo spomen rizika od onečišćenja svojstvenih proizvodnji čelika od metalnog otpada nije dovoljan da bi opravdao tvrdnju podnositelja zahtjeva da su bili žrtve povrede Konvencije. Morali su moći ustvrditi, na argumentiran i detaljan način, da je zbog nedostatka odgovarajućih mjera opreza od strane vlasti stupanj vjerojatnosti nastanka štete bio takav da se može smatrati da predstavlja povredu, pod uvjetom da posljedice postupanja kojemu se prigovara nisu previše neizravne. Sud je zaključio da iz spisa nije bilo očigledno da uvjeti rada koje su nametnule luksemburške vlasti, a posebno norme koje se odnose na ispuštanje otpada koji onečišćuje zrak, nisu bilo toliko neprimjereni da bi predstavljali ozbiljnu povredu načela predostrožnosti.

Sud je došao do sličnog utvrđenja u predmetu *Vecbaštika i drugi protiv Latvije* (odl.), 2019., stavci 79. – 84., u kojem su pojedinci prigovorili na temelju članka 8. da je država dopustila izgradnju vjetroelektrana u području u kojem su se nalazile njihove nekretnine ili mjesta stanovanja, te su tvrdili da su vjetroturbine stvarale visoku razinu buke i uzrokovalе druge smetnje (vibracije, zvuk niske frekvencije, hladovina, treperenje sjena) koje su utjecale na njihovo zdravlje i dobrobit. Sud je prije svega primijetio da je projekt odgođen, a od njega se možda čak i odustalo. Ujedno je primijetio da podnositelji nisu uspjeli dostaviti nikakve dokaze u prilog tome da bi rad vjetroturbina u blizini njihovih nekretnina ili domova u općini Dunika izravno i ozbiljno utjecao na njih, s potrebnom razinom vjerojatnosti; sam spomen određenih negativnih učinaka rada vjetroturbina općenito nije bio dovoljan u tom smislu. Sud je zaključio da nije imao razumne i uvjerljive dokaze da bi u ovom predmetu došlo do rizika od ugrožavanja privatnih i obiteljskih života podnositelja zahtjeva.

U predmetu *Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2001., koji se odnosio na planiranu željezničku prugu, Sud je prihvatio da osobe koje su živjele duž planirane rute, a koje su prigovorile da bi bile izložene buci, vibracijama i onečišćenju, mogu tvrditi da imaju status žrtve.

II. Gubitak statusa žrtve

197. Sama činjenica da je okončan slučaj onečišćenja ili smetnji u okolišu nije dovoljna da bi osoba koja im je bila izložena bila lišena statusa žrtve (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 42.; *Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske*, 2012., stavak 28.).

Slično tome, činjenica da se lokalni stanovnik preselio da bi pobjegao od onečišćenja ili smetnji u okolišu kojima je bio izložen nije bila dovoljna da bi ga lišila statusa žrtve (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 42.; *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 37.).

198. Da bi netko izgubio status žrtve, domaće vlasti moraju utvrditi da je došlo do povrede i donijeti odluku koja predstavlja primjerenu i dostatnu zadovoljštinu za tu povredu (vidi Vodič kroz dopuštenost, stavci 36. – 39.). Status podnositelja zahtjeva kao žrtve može ovisiti o naknadi štete dosuđenoj na domaćoj razini na temelju činjenica kojima podnositelj prigovara pred Sudom i o tome jesu li domaće vlasti priznale, bilo izrijeком ili u biti, da je došlo do povrede Konvencije. Sud je ponovio tu činjenicu u predmetu *Murillo-Saldias i drugi protiv Španjolske* (odl.), 2006., u kojem je srođnik žrtava odrona tla prigovorio zbog povreda članka 2., članka 6. stavka 1. i članka 13. Konvencije. Presudio je da podnositelj više nije mogao tvrditi da je žrtva tih povreda s obzirom na to da mu je domaći sud dosudio razuman iznos naknade zbog smrti njegovih srođnika, nakon što je zaključio da su vlasti odgovorne za nesreću.

Drugi primjeri:

U predmetu *López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavak 42. (vidi i predmet *Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije*, 2020., stavak 37.), u kojem je osoba koja je živjela u blizini postrojenja za obradu otpada prigovorila zbog mirisa, buke i onečišćujućih para iz postrojenja, podnositeljica je preseljena o trošku općine, prije nego što se preselila u kuću koju je njezina obitelj kupila, a postrojenje za obradu otpada je zatvoreno. Sud je smatrao da je podnositelja zadržala status žrtve, ističući da niti preseljenje niti zatvaranje postrojenja nisu izmijenili činjenicu da su podnositeljica i njezina obitelj godinama živjeli samo dvanaest metara od izvora mirisa, buke i para. Istaknuo je da bi, u slučaju da se podnositeljica sada može vratiti u svoj bivši dom nakon odluke o zatvaranju postrojenja, to bio čimbenik koji bi se uzeo u obzir prilikom ocjenjivanja štete koju je pretrpjela, no to ne bi značilo da je prestala biti žrtva.

U predmetu *Moe i drugi protiv Norveške* (odl.), 1999., podnositelji zahtjeva prigovorili su zbog smetnji uzrokovanih aktivnostima postrojenja za obradu otpada u blizini njihova doma. Sud je primijetio da je norveški Visoki sud presudio da je, prije nego što su se podnositelji obratili domaćim sudovima, razina onečišćenja prešla zakonske granice podnošljive neugodnosti. Zaključio je da je Visoki sud u osnovi prihvatio da je došlo do povrede njihova prava na poštovanje privatnog života i doma, te je primijetio da iako podnositelji nisu primili nikakvu financijsku naknadu, postupak je doveo do prilagodbe aktivnosti postrojenja radi smanjenja smetnji. Sud je nadalje napomenuo da, sukladno utvrđenju Visokog suda, razina smetnji više nije prelazila zakonske granice nakon obraćanja podnositelja domaćem sudu, da mu podnositelji nisu dostavili nikakve dokaze koji bi opovrgnuli to utvrđenje ili pokazali da se temeljilo na standardima nespojivima s člankom 8., te da je razina onečišćenja bila znatno niža od one o kojoj se radilo u predmetu *López Ostra protiv Španjolske*, 1994. Nadalje uzimajući u obzir mali vremenski razmak između pokretanja postupka i popravnih mjera kojima je smetnja dovedena u zakonske okvire, Sud je zaključio da su podnositelji zahtjeva primili primjerenu zadovoljštinu za pitanje za koje su tvrdili da predstavlja povredu članka 8., te da stoga više nisu mogli tvrditi da imaju status žrtve u smislu članka 34.

U predmetu *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004., stavak 137., u kojem je podnositelj zahtjeva posebno prigovorio zbog uništenja njegove imovine tijekom industrijske katastrofe, Vlada je tvrdila da on više ne može tvrditi da je žrtva jer mu je dosuđena značajna naknada materijalne štete te je mogao dobiti subvencionirano stanovanje po vrlo povoljnim uvjetima. Sud je odbacio tu tvrdnju, smatrajući da čak i ako su povoljni uvjeti po kojima je predmetni stan prodan mogli u određenoj mjeri pružiti zadovoljštinu za učinke propusta uočenih u ovom predmetu, oni se i dalje nisu mogli smatrati primjerenom naknadom štete koju je podnositelj zahtjeva pretrpio. Prema tome, kakve god prednosti podnositelj ostvario, one nisu mogle dovesti do toga da izgubi status „žrtve”, osobito s obzirom na to da ništa u kupoprodajnom ugovoru i drugim povezanim dokumentima u spisu predmeta nije ukazivalo na to da su vlasti priznale da je došlo do povrede njegova prava na mirno uživanje vlasništva. Sud je ujedno naveo da je dovoljno primijetiti da naknada dosuđena na ime materijalne štete i dalje nije bila isplaćena iako je donesena pravomoćna presuda.

U predmetu *Ledyayeva i drugi protiv Rusije*, 2006., stavak 106., u kojem su osobe koje su živjele u blizini čeličane prigovorile zbog onečišćenja kojemu su bile izložene, dvije godine nakon početka

razdoblja koje je Sud ispitivao vlasti su preselile jednu od podnositeljica zahtjeva izvan „sanitarne sigurnosne zone” tvornice. Sud je ipak zaključio da je predmetna podnositeljica i dalje imala status žrtve jer, iako je njezino preseljenje možda riješilo pitanje njezine izloženosti onečišćenju iz čeličane, ono nije ispravilo navodnu povredu njezinih prava u razdoblju koje je prethodilo preseljenju, te vlasti nisu priznale da je došlo do navodne povrede njezinih prava iz Konvencije, bilo izrijekom ili u biti.

U predmetu *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 208. – 210., koji se odnosio na naglo veliko ispuštanje vode iz rezervoara kako bi se spriječilo njezino izlivanje iz njega, podnositelji su primili naknadu u izvansudskom postupku. Međutim, primijetivši da ništa nije ukazivalo na to da su vlasti priznale da je došlo do povrede članka 8. Konvencije i članka 1. Protokola br. 1 zbog štete nanesene njihovim domovima, Sud je smatrao da su podnositelji i dalje mogli tvrditi da su žrtve.

U predmetu *M. Özel i drugi protiv Turske*, 2015., stavci 157. – 158., koji se odnosio na smrti članova obitelji podnositelja zahtjeva nakon urušavanja zgrada tijekom potresa, Sud je zaključio da kaznena osuda graditelja odgovornih za predmetne zgrade nije bila dovoljna da bi podnositelja lišila statusa žrtve, „uzimajući u obzir prirodu postupovnih pretpostavki članka 2. i činjenicu da se osuda graditelja ne može tumačiti kao pružanje bilo kakve naknade štete”.

U predmetu *Otgon protiv Republike Moldavije*, 2016., stavci 16. – 20., podnositeljica je prigovorila povredi članka 8. zbog činjenice da je dobila dizenteriju pijući vodu iz slavine koju je opskrbljivalo javno komunalno poduzeće, Sud je presudio da je podnositeljica i dalje imala status žrtve iako je domaći sud priznao povredu u biti, na temelju činjenice da je iznos koji su joj domaći sudovi dosudili bio „znatno ispod” minimalnog iznosi koji Sud općenito dosuđuje u predmetima u kojima utvrdi povredu članka 8. u odnosu na Republiku Moldaviju.

Članak 35. (uvjeti dopuštenosti)

Članak 35. Konvencije

„1. Sud može razmatrati predmet samo nakon što su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i unutar razdoblja od četiri mjeseca od dana donošenja konačne odluke.

2. Sud neće razmatrati niti jedan pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. koji je:

a) anonimn; ili

b) u osnovi isti kao neki predmet što ga je Sud već ispitivao, ili koji je već podvrgnut nekom drugom međunarodnom postupku istrage ili rješavanja te ako ne sadrži nikakve nove relevantne činjenice.

3. Sud će proglasiti nedopuštenim svaki pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. ako:

a) zahtjev smatra inkompatibilnim s odredbama Konvencije i dodatnih protokola, očito neosnovanim ili zloupotrebom prava na podnošenje zahtjeva, ili

b) smatra da podnositelj nije pretrpio značajnu štetu, osim ako interesi poštivanja ljudskih prava zajamčenih Konvencijom i dodatnim protokolima traže ispitivanje osnovanosti zahtjeva te pod uvjetom da se na toj osnovi ne odbaci ni jedan predmet koji nije propisno razmotren pred domaćim sudom.

4. Sud će odbaciti svaki zahtjev koji smatra nedopuštenim na temelju ovoga članka. Takva odluka može biti donesena u bilo kojem stadiju postupka.”

A. Šestomjesečni rok – trajna situacija onečišćenja

199. Kontinuirano onečišćenje okoliša može predstavljati „trajnu situaciju”. Slijedom toga, u slučaju nepostojanja domaćeg pravnog sredstva koje ispunjava pretpostavke članka 35. stavka 1., početak šestomjesečnog roka za podnošenje prigovora Sudu na temelju Konvencije odgodit će se do datuma kad situacije prestane (*Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavci 131. – 132.). Rok stoga može početi teći tek od trenutka kad je onečišćenje kojemu se prigovara na temelju Konvencije završilo.

B. *Ratione personae* – uključenost poduzeća reguliranih zakonima drugih država članica u štetu u okolišu

200. U predmetu *Zeynep Ahunbay i drugi protiv Turske, Austrije i Njemačke* (odl.), 2016., osobe koje su se protivile planiranoj izgradnji brane Ilisu, koja bi potopila arheološko i kulturno nalazište Hasankeyf u Turskoj, podnijele su zahtjev pozivajući se, konkretno, na povredu članka 8. i članka 10. u kojem su prigovorile zbog razornih učinaka koje bi takva infrastruktura imala na okoliš, i zbog uništavanja velikih dijelova kulturnog nasljeđa. Sud je primijetio da su njemačka i austrijska trgovačka društva uključena u konzorcij odgovoran za provedbu projekta. Međutim, istaknuo je da su sve sporne mjere donijele turske vlasti i da su se svi sudski postupci vodili u turskom pravosudnom sustavu, pri čemu su turske pravosudne vlasti imale isključivu nadležnosti odlučiti o pitanjima koja su postavili podnositelji zahtjeva. Upućujući na svoju sudsku praksu o teritorijalnoj i izvanteritorijalnoj nadležnosti država ugovornica, Sud je zahtjev proglasio nedopuštenim *ratione personae* u mjeri u kojoj je bio usmjeren protiv Austrije i Njemačke.

C. *Ratione materiae* – nepostojanje univerzalnog pojedinačnog prava na zaštitu određene kulturne baštine

201. U predmetu *Zeynep Ahunbay i drugi protiv Turske, Austrije i Njemačke* (odl.), 2019., stavci 21. – 26., Sud je izrazio da je spreman, u svjetlu relevantnih međunarodnih instrumenata i zajedničkih nazivnika međunarodnih pravnih standarda, smatrati da u Europi i na međunarodnoj razini postoji slaganje o potrebi zaštite prava na pristup kulturnoj baštini. Međutim, naveo je da se to općenito odnosi na pravo manjina da slobodno uživaju u vlastitoj kulturi i na pravo autohtonih naroda da očuvaju, kontroliraju i zaštite svoju kulturnu baštinu. Nadalje je naveo da u tom trenutku nije postojao europski konsenzus, ili čak zajednička tendencija u državama članicama Vijeća Europe, da se iz odredbi Konvencije izvede univerzalno pojedinačno pravo na zaštitu određene kulturne baštine. Sud je stoga zahtjev proglasio nespojivim *ratione materiae* s odredbama Konvencije.

D. Nepostojanje znatne štete – minimalni prag težine navodne povrede te utjecaj sporne situacije na okoliš i javno zdravlje

202. U predmetu *Cordella i drugi protiv Italije*, 2019., stavci 133. – 139., u kojem su stanovnici prigovorili zbog toga što država nije donijela mjere za zaštitu njihova zdravlja i okoliša od štetnih emisija iz čeličane, Vlada je optužila podnositelje da se samo vrlo široko pozivaju na onečišćenje i njegov utjecaj na njihovo zdravlje, a da pritom nisu dostavili nikakve činjenične podatke kojima bi potkrijepili svoje tvrdnje. Vlada je ustvrdila da to nije bilo dovoljno da bi se navodna šteta mogla opisati kao „značajna” u smislu članka 35. stavka 3. točke (b). Sud je istaknuo da je za potrebe te odredbe morao utvrditi je li navodna povreda dosegla potreban prag težine, te da je stoga morao uzeti u obzir sljedeće aspekte: prirodu prava koje je navodno povrijeđeno, težinu utjecaja navodne povrede na ostvarivanje prava i/ili moguće posljedice povrede za osobne prilike podnositelja zahtjeva. Smatrao je da, s obzirom na prirodu iznesenih prigovora, na temelju članka 8. zasebno i u vezi s člankom 13., i brojna znanstvena izvješća u kojima je zabilježen utjecaj onečišćenja iz čeličane na okoliš i ljudsko zdravlje, kriterij nedostatka značajne štete nije ispunjen. Stoga je odbacio taj prigovor Vlade.

Članak 46. (obvezatna snaga i izvršenje presuda)

Članak 46. Konvencije

- „1. Visoke se ugovorne stranke obvezuju da će se podvrgnuti konačnoj presudi Suda u svakom sporu u kojem su stranke.
2. Konačna presuda Suda dostavlja se Odboru ministara, koji nadzire njezino izvršenje.
3. Ako Odbor ministara smatra da je nadzor nad izvršenjem konačne presude otežan nekim pitanjem tumačenja vezanim uz tu presudu, Odbor može predmet uputiti Sudu da odluči o tom pitanju. Odluka Odbora o upućivanju se donosi dvotrećinskom većinom predstavnika ovlaštenih sudjelovati u radu Odbora.
4. Ako Odbor ministara smatra da se neka visoka ugovorna stranka odbija podvrgnuti konačnoj presudi u sporu u kojemu je stranka, Odbor može nakon službene obavijesti toj stranci odlukom usvojenom dvotrećinskom većinom predstavnika ovlaštenih sudjelovati u radu Odbora, uputiti Sudu pitanje je li ta stranka propustila ispuniti svoje obveze iz stavka 1.
5. Ako Sud ustanovi povredu stavka 1., vratit će slučaj Odboru ministara kako bi ovaj razmotrio mjere koje treba poduzeti. Ako Sud ne ustanovi povredu stavka 1., vratit će slučaj Odboru ministara koji će zaključiti ispitivanje slučaja.”

203. U predmetu *Cordella i drugi protiv Italije* 2019., stavci 179. – 182., u kojem je Sud, među ostalim, utvrdio povredu članka 8. Konvencije zbog izlaganja podnositelja zahtjeva visokoj razini onečišćenja iz čeličane, Sud je odlučio da neće provesti postupak donošenja pilot-presude. Međutim, naglasio je činjenicu da bi izvršenje presude zahtijevalo hitnu akciju čišćenja u čeličani i području pogođenom onečišćenjem okoliša. Dodao je da bi čim prije trebalo provesti strategiju za okoliš u kojoj su navedene potrebne mjere i radnje kako bi se zajamčila zaštita okoliša i zdravlja stanovništva, koju su nacionalne vlasti odobrile 2014., no čija je provedba odgođena do 2023.

- **Presude u kojima se spominje pojedinačno pravo na okoliš:**

- *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 107., i *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 110.: „pravo na život u sigurnom i zdravom okolišu”;
- *Băcilă protiv Rumunjske*, 2010., stavak 71.: „pravo na uživanje uravnoteženog okruženja u kojem se poštuje ljudsko zdravlje”.

- **Presude i odluke u kojima se spominje načelo predostrožnosti:**

- u okviru članka 6.: *Folkman i drugi protiv Češke Republike* (odl.), 2006.;
- u okviru članka 8.: *Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga* (odl.), 1999.; *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga* (odl.), 1999.; *Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 120.

- **Presude i odluke koje u svojim obrazloženjima upućuju na Aarhušku konvenciju o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđa u pitanjima okoliša:**
 - *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.;
 - *Tătar protiv Rumunjske*, 2009., stavak 118.;
 - *Grimkovskaya protiv Ukrajine*, 2011., stavak 69. i 72.;
 - *Di Sarno i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 107.

Popis navedenih predmeta

Sudska praksa navedena u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava („Komisija”).

Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) koja omogućuje uvid u sudsku praksu Suda (u presude i odluke velikog vijeća, vijeća i odbora, predmete o kojima je dostavljena obavijest dotičnoj Vladi, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) te Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *online* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane.

—A—

A.S.P.A.S. i Lasgrezas protiv Francuske, br. 29953/08, 22. rujna 2011.
Almeida Azevedo protiv Portugala, br. 43924/02, 23. siječnja 2007.
Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg protiv Luksemburga (odl.), br. 29197/95, 29. lipnja 1999.
Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 48876/08, ECHR 2013
Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis protiv Grčke, br. 35332/05, 21. veljače 2008.
Ansay i drugi protiv Turske (odl.), br. 49908/99, 2. ožujka 2006.
Apanasewicz protiv Poljske, br. 6854/07, 3. svibnja 2011.
Aparicio Benito protiv Španjolske (odl.), br. 36150/03, 13. studenoga 2006.
Artun i Güvener protiv Turske, br. 75510/01, 26. lipnja 2007.
Ashworth i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 39561/98, 20. siječnja 2004.
Asselbourg i drugi protiv Luksemburga (odl.), br. 29121/95, ECHR 1999-VI
Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske, br. 56176/18 i 5 drugih zahtjeva, 1. srpnja 2021.
Association des Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart i drugi protiv Francuske (odl.), br. 18523/91, 8. prosinca 1992.
Udruga Greenpeace France protiv Francuske (odl.), br. 55243/10, 13. prosinca 2011.
Athanasίου i drugi protiv Grčke, br. 2531/02, 9. veljače 2006.
Athanassoglou i drugi protiv Švicarske [VV], br. 27644/95, ECHR 2000-IV

—B—

Băcilă protiv Rumunjske, br. 19234/04, 30. ožujka 2010.
Bahia Nova S.A. protiv Španjolske (odl.), br. 50924/99, 12. prosinca 2000.
Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske, 26. kolovoza 1997., *Izvješća o presudama i odlukama* 1997-IV
Barcza i drugi protiv Mađarske, br. 50811/10, 11. listopada 2016.
Baudinière i Vauzelle protiv Francuske (odl.), br. 25708/03 i 25719/03, 6. prosinca 2007.
Beinarovič i drugi protiv Litve, br. 70520/10 i 2 druga zahtjeva, 12. lipnja 2018.
Bērziņš i drugi protiv Latvije, br. 73105/12, 21. rujna 2021.
Besseau i drugi protiv Francuske (odl.), br. 58432/00, 7. veljače 2006.
Bil İnşaat Taahhüt Ticaret Limited Şirketi protiv Turske, br. 29825/03, 1. listopada 2013.

Bistrović protiv Hrvatske, br. 25774/05, 31. svibnja 2007.
Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške [VV], br. 21980/93, ECHR 1999-III
Bogdel protiv Litve, br. 41248/06, 26. studenoga 2013.
Böläkbay i drugi protiv Turske, br. 29799/02, 9. veljače 2010.
Boudayeva i drugi protiv Rusije, br. 15339/02 i 4 druga zahtjeva, ECHR 2008
Botti protiv Italije (odl.), br. 77360/01, 2. prosinca 2004.
Bor protiv Mađarske, br. 50474/08, 18. lipnja 2013.
Borysiewicz protiv Poljske, br. 71146/01, 1. srpnja 2008.
Brincat i drugi protiv Malte, br. 60908/11 i 4 druga zahtjeva, 24. srpnja 2014.
Buckley protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. rujna 1996., *Izvešća o presudama i odlukama* 1996-IV
Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske, br. 25680/05, 19. lipnja 2018.
Brândușe protiv Rumunjske, br. 6586/03, 7. travnja 2009.

—C—

Calancea i drugi protiv Republike Moldavije (odl.), br. 23225/05, 6. veljače 2018.
Cangi protiv Turske, br. 24973/15, 29. siječnja 2019.
Caron i drugi protiv Francuske (odl.), br. 48629/08, 29. lipnja 2010.
Chabauty protiv Francuske [VV], br. 57412/08, 4. listopada 2012.
Chagnon i Fournier protiv Francuske, br. 44174/06 i 44190/06, 15. srpnja 2010.
Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 27238/95, ECHR 2001-I
Chassagnou i drugi protiv Francuske [VV], br. 25088/94 i 2 druga zahtjeva, ECHR 1999-III
Chernega i drugi protiv Ukrajine, br. 74768/10, 18. lipnja 2019.
Çiçek i drugi protiv Turske (odl.), br. 44837/07, 4. veljače 2020.
Cin i drugi protiv Turske, br. 305/03, 10. studenoga 2009.
Cokarić i drugi protiv Hrvatske (odl.) br. 33212/02, 19. siječnja 2006.
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske (odl.), br. 75218/01, 28. ožujka 2006.
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske, br. 75218/01, 12. lipnja 2007.
Consorts Richet i Le Ber protiv Francuske, br. 18990/07 i 23905/07, 18. studenoga 2010.
Cordella i drugi protiv Italije, br. 54414/13 i 54264/15, 24. siječnja 2019.
Costel Popa protiv Rumunjske, br. 47558/10, 26. travnja 2016.
Couturon protiv Francuske, br. 24756/10, 25. lipnja 2015.
Crash 2000 OOD i drugi protiv Bugarske (odl.), br. 49893/07, 17. prosinca 2013.
Cuenca Zarzoso protiv Španjolske, br. 23383/12, 16. siječnja 2018.

—D—

Deés protiv Mađarske, br. 2345/06, 9. studenoga 2010.
De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske, 16. prosinca 1992., serija A br. 253-B
Depalle protiv Francuske [VV], br. 34044/02, ECHR 2010
Desjardin protiv Francuske, br. 22567/03, 22. studenoga 2007.
De Mortemart protiv Francuske (odl.), br. 67386/13, 23. svibnja 2017.
Dimitar Yordanov protiv Bugarske, br. 3401/09, 6. rujna 2018.
Dimopoulos protiv Turske, br. 37766/05, 2. travnja 2019.
Di Sarno i drugi protiv Italije, br. 30765/08, 10. siječnja 2012.
Drieman i drugi protiv Norveške (odl.), br. 33678/96, 4. svibnja 2000.
Dubetska i drugi protiv Ukrajine, br. 30499/03, 10. veljače 2011.
Dzemyuk protiv Ukrajine, br. 42488/02, 4. rujna 2014.

—E—

Ehrmann i SCI VHI protiv Francuske (odl.), br. 2777/10, 7. lipnja 2011.
Ekholm protiv Finske, br. 68050/01, 24. srpnja 2007.
Elefteriadis protiv Rumunjske, br. 38427/05, 25. siječnja 2011.

—F—

Fadeyeva protiv Rusije (odl.), br. 55723/00, 16. listopada 2003.
Fadeyeva protiv Rusije, br. 55723/00, ECHR 2005-IV
Fägerskiöld protiv Švedske (odl.), br. 37664/04, 26. veljače 2008.
Fieroiu i drugi protiv Rumunjske (odl.), br. 65175/10, 23. svibnja 2017.
Flamenbaum i drugi protiv Francuske, br. 3675/04 i 23264/04, 13. prosinca 2012.
Florea protiv Rumunjske, br. 37186/03, 14. rujna 2010.
Folkman i drugi protiv Češke Republike (odl.), br. 23673/03, 10. srpnja 2006.
Fotopoulou protiv Grčke, br. 66725/01, 18. studenoga 2004.
Frankowski i drugi protiv Poljske (odl.), br. 25002/09, 20. rujna 2011.
Fredin protiv Švedske (br. 1), 18. veljače 1991., serija A br. 192
Friend i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 16072/06 i 27809/08, 24. studenoga 2009.
Furlepa protiv Poljske (odl.), br. 62101/00, 18. ožujka 2008.

—G—

G.I.E.M. S.R.L. i drugi protiv Italije [VV], br. 1828/06 i 2 druga zahtjeva, 28. lipnja 2018.
Gaida protiv Njemačke (odl.), br. 32015/02, 3. srpnja 2007.
Galev i drugi protiv Bugarske (odl.), br. 18324/04, 29. rujna 2009.
Galtieri protiv Italije (odl.), br. 72864/01, 24. siječnja 2006.
Gavrilova i drugi protiv Rusije, br. 2625/17, 16. ožujka 2021.
Geffre protiv Francuske (odl.), br. 51307/99, ECHR 2003-I
Genç i Demirgan protiv Turske, br. 34327/06 i 45165/06, 10. listopada 2017.
Giacomelli protiv Italije, br. 59909/00, ECHR 2006-XI
Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske, br. 62543/00, ECHR 2004-III
Greenpeace E.V. i drugi protiv Njemačke (odl.), br. 18215/06, 12. svibnja 2009.
Grimkovskaya protiv Ukrajine, br. 38182/03, 21. srpnja 2011.
Gronuš protiv Poljske (odl.), br. 29695/96, 2. prosinca 1999.
Guerra i drugi protiv Italije, 19. veljače 1998., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998-I
Guseva protiv Bugarske, br. 6987/07, 17. veljače 2015.

—H—

Hadzhiyska protiv Bugarske (odl.), br. 20701/09, 15. svibnja 2012.
Hamer protiv Belgije, br. 21861/03, ECHR 2007-V
Hardy i Maile protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 31965/07, 14. veljače 2012.
Hashman i Harrup protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 25594/94, ECHR 1999-VIII
Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 36022/97, ECHR 2003-VIII
Herrmann protiv Njemačke [VV], br. 9300/07, 26. lipnja 2012.
Howald Moor i drugi protiv Švicarske, br. 52067/10 i 41072/11, 11. ožujka 2014.

—I—

Iera Moni Profitou Iliou Thiras protiv Grčke, br. 32259/02, 22. prosinca 2005.
Ivan Atanasov protiv Bugarske, br. 12853/03, 2. prosinca 2010.
Ivanova i Cherkezev protiv Bugarske, br. 46577/15, 21. travnja 2016.

—J—

Jugheli i drugi protiv Gruzije, br. 38342/05, 13. srpnja 2017.

—K—

Kaminskas protiv Litve, br. 44817/18, 4. kolovoza 2020.
Kapsalis i drugi protiv Grčke (odl.), br. 20937/03, 23. rujna 2004.
Kapa i drugi protiv Poljske, br. 75031/13 i 3 druga zahtjeva, 14. listopada 2021.
Karin Andersson i drugi protiv Švedske, br. 29878/09, 25. rujna 2014.
Keçeli i Başpınar protiv Turske, br. 21426/03, 26. siječnja 2010.
Kılıçdaroğlu protiv Turske, br. 16558/18, 27. listopada 2020.
Kök i drugi protiv Turske, br. 20868/04, 24. studenoga 2009.
Köktepe protiv Turske, br. 35785/03, 22. srpnja 2008.
Kolyadenko i drugi protiv Rusije, br. 17423/05 i 5 drugih zahtjeva, 28. veljače 2012.
Kožul i drugi protiv Bosne i Hercegovine, br. 38695/13, 22. listopada 2019.
Kristiana Ltd. protiv Litve, br. 36184/13, 6. veljače 2018.
Kurşun protiv Turske, br. 22677/10, 30. listopada 2018.
Kyrtatos protiv Grčke, br. 41666/98, ECHR 2003-VI
Kyrtatou i Kyrtatos protiv Grčke (odl.), br. 41666/98, 13. rujna 2001.

—L—

L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 23413/94, 9. lipnja 1998.
Lam i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 41671/98, 5. srpnja 2001.
Lambert i drugi protiv Francuske [VV], br. 46043/14, ECHR 2015
Lazaridi protiv Grčke, br. 31282/04, 13. srpnja 2006.
Ledyayeva i drugi protiv Rusije (odl.), br. 53157/99 i 3 druga zahtjeva, 16. rujna 2004.
Ledyayeva i drugi protiv Rusije, br. 53157/99 i 3 druga zahtjeva, 26. listopada 2006.
Lemke protiv Turske, br. 17381/02, 5. lipnja 2007.
Leon i Agnieszka Kania protiv Poljske, br. 12605/03, 21. srpnja 2009.
L'Erablière A.S.B.L. protiv Belgije, br. 49230/07, ECHR 2009
Longobardi i drugi protiv Italije (odl.), br. 7670/03, 26. lipnja 2007.
López Ostra protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., serija A br. 303-C
Lorentzatou protiv Grčke (odl.), br. 2947/08, 25. veljače 2010.
Luginbühl protiv Švicarske (odl.), br. 42756/02, 17. siječnja 2006.

—M—

M. Özel i drugi protiv Turske, br. 14350/05 i 2 druga zahtjeva, 17. studenoga 2015.
Maatschap Smits i drugi protiv Nizozemske (odl.), br. 39032/97 i 5 drugih zahtjeva, 3. svibnja 2001.
Magomedov i drugi protiv Rusije, br. 33636/09 i 9 drugih zahtjeva, 28. ožujka 2017.
Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske [VV], br. 18030/11, 8. studenoga 2016.
Makhmoudov protiv Rusije, br. 35082/04, 26. srpnja 2007.
Malfatto i Mieille protiv Francuske, br. 40886/06 i 51946/07, 6. listopada 2016.
Mamère protiv Francuske, br. 12697/03, ECHR 2006-XIII
Marchiş i drugi protiv Rumunjske (odl.), br. 38197/03, 28. lipnja 2011.
Margulev protiv Rusije, br. 15449/09, 8. listopada 2019.
Mastelica i drugi protiv Srbije (odl.), br. 14901/15, 17. studenoga 2020.
Matczyński protiv Poljske, br. 32794/07, 15. prosinca 2015.
Matos e Silva, Lda., i drugi protiv Portugala, 16. rujna 1996., *Izvješća o presudama i odlukama* 1996-IV
Martínez Martínez i Pino Manzano protiv Španjolske, br. 61654/08, 3. srpnja 2012.
McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 9. lipnja 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-III

Mileva i drugi protiv Bugarske, br. 43449/02 i 21475/04, 25. studenoga 2010.
Moe i drugi protiv Norveške (odl.), br. 30966/96, 14. prosinca 1999.
Moore protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 40425/98, 15. lipnja 1999.
Moreno Gómez protiv Španjolske, br. 4143/02, ECHR 2004-X
Mučibabić protiv Srbije, br. 34661/07, 12. srpnja 2016.
Murillo-Saldias i drugi protiv Španjolske (odl.), br. 76973/01, 28. studenoga 2006.

—N—

Nane i drugi protiv Turske, br. 41192/04, 24. studenoga 2009.

—O—

Ocak protiv Turske, br. 33675/04, 19. siječnja 2010.
Öçkan i drugi protiv Turske, br. 46771/99, 28. ožujka 2006.
Orfanos i Orfanou protiv Grčke (odl.), br. 36188/03, 14. veljače 2006.
Okyay i drugi protiv Turske, br. 36220/97, ECHR 2005-VII
Oluić protiv Hrvatske, br. 61260/08, 20. svibnja 2010.
Öneryıldız protiv Turske [VV], br. 48939/99, ECHR 2004-XII
Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije, br. 39534/07, 28. studenoga 2013.
O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd protiv Irske, br. 44460/16, 7. lipnja 2018.
Otgon protiv Republike Moldavije, br. 22743/07, 25. listopada 2016.
Ouzounoglou protiv Grčke, br. 32730/03, 24. studenoga 2005.

—P—

Pavalache protiv Rumunjske, br. 38746/03, 18. listopada 2011.
Płachta i drugi protiv Poljske (odl.), br. 25194/08, 25. studenoga 2014.
Plathey protiv Francuske, br. 48337/09, 10. studenoga 2011.
PETA Deutschland protiv Njemačke, br. 43481/09, 8. studenoga 2012.
Petar Matas protiv Hrvatske, br. 40581/12, 4. listopada 2016.
Perinelli i drugi protiv Italije (odl.), br. 7718/03, 26. lipnja 2007.
Pindstrup Mosebrug A/S protiv Danske (odl.), br. 34943/06, 3. lipnja 2008.
Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske, 29. studenoga 1991., serija A br. 222
Podelean protiv Rumunjske (odl.), br. 19295/12, 26. veljače 2019.
Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. veljače 1990., serija A br. 172

—R—

Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 32555/96, ECHR 2005-X
Ruano Morcuende protiv Španjolske (odl.), br. 75287/01, 6. rujna 2005.

—S—

S.C. Fiercolect Impex S.R.L. protiv Rumunjske, br. 26429/07, 13. prosinca 2016.
Saarenpään Loma ky protiv Finske (odl.), br. 54508/00, 9. svibnja 2006.
Šabanović protiv Crne Gore i Srbije, br. 5995/06, 31. svibnja 2011.
Saliba protiv Malte, br. 4251/02, 8. studenoga 2005.
Sapundzhiev protiv Bugarske, br. 30460/08, 6. rujna 2018.
SCEA Ferme de Fresnoy protiv Francuske (odl.), br. 61093/00, ECHR 2005-XIII
Schneider protiv Luksemburga, br. 2113/04, 10. srpnja 2007.
Sciavilla protiv Italije (odl.), br. 36735/97, 14. studenoga 2000.
Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike (odl.), br. 19101/03, 10. srpnja 2006.
Silahyürekli protiv Turske, br. 16150/06, 26. studenoga 2013.

Smaltini protiv Italije (odl.), br. 43961/09, 24. ožujka 2015.
Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. rujna 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998-VII*
Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 68416/01, ECHR 2005-II
Stichting Landgoed Steenberghe i drugi protiv Nizozemske, br. 19732/17, 16. veljače 2021.
Sylla i Nollomont protiv Belgije, br. 37768/13 i 36467/14, 16. svibnja 2017.

—T—

Tănăsioaica protiv Rumunjske, br. 3490/03, 19. lipnja 2012.
Tarim protiv Turske (odl.), br. 54948/07, 9. ožujka 2010.
Taşkın i drugi protiv Turske, br. 46117/99, ECHR 2004-X
Taşkın i drugi protiv Turske (odl.), br. 46117/99, 29. siječnja 2004.
Tătar protiv Rumunjske, br. 67021/01, 27. siječnja 2009.
Tebieti Mühafize Cemiyeti i Israfilov protiv Azerbajdžana, br. 37083/03, ECHR 2009
Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş. protiv Turske, br. 45651/04, 10. ožujka 2009.
Tierbefreier e.V. protiv Njemačke, br. 45192/09, 16. siječnja 2014.
Tőkés protiv Rumunjske, br. 15976/16 i 50461/17, 27. travnja 2021.
Tolić i drugi protiv Hrvatske (odl.), br. 13482/15, 4. lipnja 2019.
Tumeliai protiv Litve, br. 25545/14, 9. siječnja 2018.
Turgut i drugi protiv Turske, br. 1411/03, 8. srpnja 2008.

—U—

Udovičić protiv Hrvatske, br. 27310/09, 24. travnja 2014.
Ünver protiv Turske (odl.), br. 36209/97, 26. rujna 2000.

—V—

Valico S.r.l. protiv Italije (odl.), br. 70074/01, 21. ožujka 2006.
Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A. protiv Italije, br. 46154/11, 23. rujna 2014.
Vasilescu protiv Belgije, br. 64682/12, 25. studenoga 2014.
Vecbaštika i drugi protiv Latvije (odl.), br. 52499/11, 19. studenoga 2019.
Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske (odl.), br. 48703/03, 20. rujna 2011.
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2) [VV], br. 32772/02, ECHR 2009
VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske, br. 24699/94, ECHR 2001-VI
Vides Aizsardzības Klubs protiv Latvije, br. 57829/00, 27. svibnja 2004.
Vladimirov protiv Bugarske (odl.), br. 58043/10, 25. rujna 2018.

—W—

Wałkuska protiv Poljske (odl.), br. 6817/04, 29. travnja 2008.
Ward protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 31888/03, 9. studenoga 2004.
Wells protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.) br. 63477/00, 16. siječnja 2007.
Winterstein i drugi protiv Francuske, br. 27013/07, 17. listopada 2013.

—Y—

Yaşar protiv Rumunjske, br. 64863/13, 26. studenoga 2019.
Yevgeniy Dmitriyev protiv Rusije, br. 17840/06, 1. prosinca 2020.
Yıldırım protiv Turske, br. 21482/03, 24. studenoga 2009.
Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği protiv Turske (odl.),
br. 37857/14, 7. prosinca 2021.

—Z—

Z.A.N.T.E. – Marathonisi A.E. protiv Grčke, br. 14216/03, 6. prosinca 2007.

Zammit Maempel protiv Malte, br. 24202/10, 22. studenoga 2011.

Zander protiv Švedske, 25. studenoga 1993., serija A br. 279-B

Zapletal protiv Češke Republike (odl.), br. 12720/06, 30. studenoga 2010.

Zeynep Ahunbay i drugi protiv Turske, Austrije i Njemačke (odl.), br. 6080/06, 21. lipnja 2016.

Zeynep Ahunbay i drugi protiv Turske, Austrije i Njemačke (odl.), br. 6080/06, 29. siječnja 2019.